

SZOCIÁLIS SZEMLE

SZERKESZTI:
ERŐDI-HARRACH BÉLA

IV. ÉVFOLYAM

1943 JANUÁR

1. SZÁM

TARTALOM

Olvasóinkhoz..... 1

É R T E K E Z É S E K

POHL WOLFGANG: Tudomány és szociális rend Németországban 2
FARAGÓ LÁSZLÓ: Szociálpolitika és társadalomnevelés 4

SZOCIÁLIS FIGYELŐ

A tőkerrendszer továbbfejlesztése (Földes Béla) 10
közvélemény kutatása Magyarországon (Nagy István) 11
„Konjunktúra” (Földes Béla) 10
szociálpolitika az új Európában (Vizy András) 14

SZOCIÁLIS TUDÓSÍTÓ

Munkaerőgazdálkodás és szakképzés
Ipari munkapiacunk rendezése 16
Munkaerőirányítás és utánpótlás Németországban 16
Női munkások a német vasutaknál 16
Helyes pályaválasztás és munkateljesítmény, 17
Női munka védelme
Törvényrendelet a háztartási alkalmazottakról 17
Munkások életviszonyai 17
Üzemi étkeztetés Németországban 17
A román szabadidőszervezet 18
Meleg étel kiosztása egy német bányában 18
Munkásműsor a horvát rádióban 18
Munkásszervezetek és hivatali képviselő 18
Új horvát munkásszövetség 18
Birtokpolitika és telepítés 18
A bukovinai székelyek hazatelepítése 18

K Ö N Y V S Z E M L E

íráskodás és jogrendszerek az irodalomban. (Szabó József) — vitéz Nádújfalvi József: A gazdasági munkabérek. Budapest, 1942. Különnyomat a Magyar Statisztikai Szemle 1942 évi 5—6. számából. (Vizy András) 19

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS

É R T E K E Z É S E K

MIHÁLFY ANTAL: Társadalombiztosítási jogunk fejlődésének legújabb mozzanatai 22
SZÉKELY MIKLÓS: Társadalombiztosítás és közegészségügy 27
VIGH GYÖZÖ: Újabb nemzetközi társadalombiztosítási szerződéseink 33

FIGYELŐ

Elismert vállalati nyugdíjpénztárak létesítése 1942-ben (Kozéky Zoltán) 37
Társadalombiztosítási jogszabályok módosítása Franciaországban (Vigh Győző) 40
A német társadalombiztosítás a háború alatt (Vigh Győző) 39

TUDÓSÍTÓ

A) Hírek
A keresőképes népesség megoszlása az Egyesült Államokban 41
"Újítások az olasz társadalombiztosításban... 41
A mezőgazdasági munka leghosszabb időtartama Svédországban 41
B) Társadalombiztosítási tanácsadó
A biztosításra kötelezett munkaviszonyának meghatározása az olyan esetben, amikor a munkás önálló vállalkozó is egy személyben 42
Az alkalmilag nyújtott drágasági segély befolyása a napibérsztály megállapítására 42
A fő- és mellékfoglalkozás Kérdése a társadalombiztosítási joggyakorlatban 42
A társadalombiztosítási járulékok elvülése 42
A fizetési meghagyásról 42
Zárószámadások készítése az elismert vállalati nyugdíjpénztáraknál 43
Biztosítástechnikai mérlegek készítése az elismert vállalati nyugdíjpénztáraknál 43
A szolgáltatások megállapításának alakszerűségei az elismert vállalati nyugdíjpénztáraknál 43

K Ö N Y V S Z E M L E

Magánalkalmazottak Biztosító Intézete 1941 évi jelentése. Budapest, 1942. A MABI kiadása (Szeberényi Gyula) 43

SZOCIÁLIS SZEMLE

AZ ORSZÁGOS SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET FOLYÓIRATA

SZERKESZTI

ERŐDI-HARRACH BÉLA

1943 JANUÁR HÓNAP

IV. ÉVFOLYAM I. SZÁM

OLVASÓINKHOZ!

A háborúban résztvevő nemzeteknek az emberiség történetében példátlan arányokat öltött küzdelme napjainkban már a döntés felé közeledik. A küzdelem alakulását és kimenetelét pattanásig feszült érdeklődéssel várják a civilizált államok népei, tekintet nélkül arra, hogy hazájuk tevőleg részt vesz-e a gigantikus harcban, vagy nem. A gyors ütemben elviharzó, s jelentőségükben egyelőre felmérhetetlen események konglomerátumából is kirajzolódnak azonban annak a feltétlen igazságnak a körvonalai, hogy a küzdelemből új társadalmi rend születik, amely a javak és a tömegek gazdasági, az egyének és a társadalmi csoportok etikai, s a nemzetek hatalmi viszonyainak új átrendezésén épül fel.

Az egyensúlyát veszített szociális rend világszerte keresi az új elrendeződés elveit és módszereit. Az egyén és közösség, a szabadság és kötelesség, a tehetség és erő, a lélek és hatalom tézise és antitézise egy helyesebb s ezért jobb társadalomerkölcsi szintézisben akar összeolvadni. Ebben a nagy és lázas keresésben a felelős intéző körök és a közvélemény figyelme egyaránt feltűnő élénkséggel fordul a társadalombiztosítás intézménye felé, amely kezdettől fogva szerencsés szintézise volt a felelősségteljes állami szociálpolitikának és a tevékeny társadalmi önszervezésnek. Tekintélyes államok, közöttük azok is, amelyek a társadalombiztosítás eszméjét a nemzeti lélek sajátos természetétől idegennek érezték, ma a társadalombiztosítás intézményében látják a munkából bármily okból kiesett széles néprétegek minimális életszínvonalának biztosítására a legalkalmasabb módszert.

A világ közvéleménye napjainkban válósággal újra felfedezi, felfrissíti, megfiatalítja a tizenkilencedik század második felének ezt a legsajátosabb, legsikerültebb és leginkább időtálló intézményét. A társadalombiztosítás reneszánszának magával kell ragadnia a magyar társadalombiztosítást is, amelynek intézményei megszületésük idején korszerű bizonyítékai voltak a magyar nemzet szociális lelkiismeretének. Az idők azonban eljárták ez intézmények felett, jórészt anélkül, hogy azok életüknek kétségkívül igen súlyos éveit során szociálpolitikailag lényegesen fejlődtek volna: fejlődésük inkább csak kvantitatív volt, mert úgyszólván kimerült a biztosítottak létszámának és a szolgáltatási eseteknek gyarapodásában, esetleg megsokszorosodásában. Anélkül, hogy a magyar társadalombiztosítási politika körében a jövőben feltörő eszméknek elébe vágni kívánnánk, meg kell állapítanunk, hogy társadalombiztosításunk jelenlegi rendszere három irányban műhatatlanul továbbfejlesztést igényel: elsősorban a biztosítás terjedelmének kibővítése, tehát a biztosítási gondoskodásnak horizontális irányban való kiterjesztése, másodsorban a szolgáltatásoknak javítása, tehát a biztosítás vertikális irányú továbbépítése, harmadsorban a biztosítási eljárásoknak gyorsítása és egyszerűsítése irányában.

A Szociális Szemle mindenkor arra törekedett, hogy a szociális fejlődés eszméiről hűen beszámoljon olvasóinak és maga is adjon olyan gondolatokat, amelyek köré új eszmék, új meglátások csoportosulhatnak. Sajnálattal ismeri el, hogy a szociális biztosítás területére ezideig nem tudott annyi gondot fordítani, amennyit ez a terület méltán megérdemelt volna. A szociális biztosítás reneszánszának idején azonban nem tudja többé a szociális haladás ügyét anélkül szolgálni, hogy ennek a fontos intézménynek életjelenségeivel ne foglalkozzék. A Szociális Szemle folyó évi első számától kezdve tehát széles körre kiterjedő társadalombiztosítási anyagot is adunk olvasóinknak, amelyből olvasóink a magyar társadalombiztosítás vezető eszméivel, továbbá a társadalom" biztosítási gyakorlat egyes kérdéseivel megismerkedhetnek. A Szociális Szemle ezzel arra törekszik, hogy a nagyközönséghez, elsősorban pedig a szociális biztosításban érdekeltettekhez közelebb hozza a társadalombiztosításnak örökértékű, napjaink politikájában újjászületett eszméjét.

TUDOMÁNY ES SZOCIÁLIS REND NÉMETORSZÁGBAN

ÍRTA:

Dr. POHL WOLFGANG

a Német Munkatudományi Intézet vezetője –Berlin

A szociálpolitika fogalma a nemzeti szocialista Németországban teljes változáson ment keresztül. Mit értettünk ezen azelőtt? Jellemző volt már az a hely is, amelyet a szociálpolitika a liberáliskapitalista rendszer idején az állam egész politikájában elfoglalt: a szociálpolitika akkor az úgynevezett „nagy politikának”, mintegy terhes függeléke volt. Az államnak kénytelen-kelletlen foglalkoznia kellett ugyan vele, de mégis igen szerény jelentőségű kérdés volt. Az előtérben a gazdasági hatalmak állottak, liberális gazdasági gondolkodás határozta meg az állami-összpolitika menetét. Az osztályharc jelszava a nép életének minden ágazatát áthatotta: tőke és munka mint kibékíthetetlen ellenfelek állottak egymással szemben a szociális csatamezőn. Ebben a helyzetben az állam csak arra szorítkozott, hogy utólagosan kiegyenlítse a nemzeti munka jövedelméért folyó küzdelem okozta legszembeszökőbb károkat. Egyébként azonban szociális téren szabad folyást engedett az eseményeknek. Amit akkor szociálpolitika névvel jelöltek, sohasem volt más, mint utólagos gyógyítása vagy enyhítése azoknak a kinövéseknek, amelyek a szociális harc folytán keletkeztek. Az állam — maga is a túlhaladott rendszer exponense — azt hitte, hogy ezzel megtette kötelességét; csak ott avatkozott be, ahol a szociális feszültségek kirobbanással fenyegettek. Ezek a kirobbanások ugyanis veszélyessé válhattak volna az uralkodó hatalmak, a parlamentáris demokrácia pártgépezete számára. Ilyen perspektívák mellett a szociálpolitika végül nem volt más, mint tisztán anyagi elosztási politika a gazdasági folyamat lezárása után.

Az ilyen szociálpolitika és a között, amit mi ma Németországban ezen értünk, alapvető különbségek vannak. A nemzeti szocialista állam mindig a népközösség, vagyis az egész nép javát és nem egyes csoportokét és rétegeket tartja szem előtt. Éppen ezért nem elégedhet meg azzal, hogy a szociális fejlődésben csak a néző szerepét játssza, aki itt-ott mint segítő tevékenykedik. Szociális rendet akar megvalósítani, amelyben a nép minden egyes tagja mind gazdasági, mind szociális, mind pedig kulturális téren az őt megillető helyet foglalja el. Ezt a helyet pedig az összességért végzett teljesítménye szabja meg. Olyan szociális rendet akarunk létrehozni, amely megvalósítja a szociális igazságosság maximumát és biztosítja az egész népközösség legnagyobb erő kifejtését. Így ebben a népközösségben

a nép minden egyes tagja saját jólétének és fejlődésének alapjait találja meg. Nem anyagi érdekeken van a hangsúly. Az ember áll a szemlélet középpontjában.

Nem ismerjük el a laissez faire-t. Kényszerítően mutatkozik a szükségszerűség: kezdettől fogva alakítóan nyúlni bele a szociális életbe. A dolgokat világos ésszel úgy kell szabályozni, hogy szociális téren a teljes együttműködés és az események súrlódásmentes lefolyása kezekedjék az összesség hasznáról és az egyén javáról. *Szociális igazságosság és világos ész* azok a sarokpillérek, amelyeken a szociális rendnek nyugodnia kell. Nem elvont tanok és az érdekeltek kívánságai határozzák meg így a cselekvést. A világos ész mutatja az utat, amelyen haladni kell, hogy a célt: az összesség javát elérhessük.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy az „szabad játéka” ma már az egész vonalon lejárt magától. Ez a rendszer mindenkinek csak kárára vált, mert szükségszerűen maga után vonta a gyengéknek az erők által való elnyomását és számtalan ellenkező érdek súrlódását, sőt egymással való szembekerülését. Ma többé-kevésbé szükségszerű fejlődés áll előttünk. A régi rendszer meghalt s egy új, jobb rendet kell találnunk. Hogy ezt szívesen fogadják-e vagy nem, elismerni vagy megtagadni akarják, a tényen nem változtat semmit. Minél hamarabb vonja le az ember a következtetéseket, annál jobb.

Ez az a politikai és történelmi háttér, amely előtt Németország szociális újrendeződése folyik. Vüágos, hogy ahol az állam tudatosan alakítva formálja a népi élet szociális oldalát, a szociálpolitikának *egészen* más szerep jut *osztályrészevül*. Többé nem hamupipőke, hanem elsőrendű állami feladattá lett. Ezzel az állam sokkal nagyobb felelősséget vállal magára, mint régebben, hiszen intézkedéseit most már nem kiegyenlítőképpen hozza meg a mindenkori napi helyzet alakulása szerint, hanem tartós formálásra törekszik. Éppen ezért pontos tudományos alapokra van szüksége. Világossá kell tennie a szociálpolitikai intézkedések horderejét és kihatásait, mindenekelőtt pedig *rendszeres* tevékenységet kell lehetővé tennie ezen a területen. Azelőtt teljes rendszertelenség jellemezte a szociálpolitikát, amelyet tulajdonképpen a parlamenti többségek, vagy a hatalomért küzdő többi erők változó túlsúlya határozott meg. Ennek a

rendszerelenségnek most világos, rend lép a helyébe, amely erősen megalapozott alapelveken épül fel.

A tudomány számára tehát a szociális új járendezésben való közreműködés új és termékeny feladatkört nyit meg. A szociálpolitika ezzel körülbelül az utolsó terület, amelyre a ráció, vagyis az észszerű gondolkodás most bevonul. Hosszú idők óta ismerünk tudományos módszert az üzemszervezés terén, gyakran valóságos tudósok a nagy művek üzemvezetői. Sőt az a racionalizálás, amelyet általában technikai jellegűnek tekintünk, végső fokon szintén nem más, mint különféle folyamatok észszerű, a világos észnek megfelelő formálása. Mindenütt megvolt tehát a rendszeresség és az „észszerű” cselekvés, a szociálpolitika azonban rendszertelen alkalmi munka maradt. Ezt a komplexust is a fentebb érintett nagyobb összefüggésben kell látni. Általában beszélve új, mondhatni szisztematikus korszak kezdetén állunk. A régebbi idők minden oldalra kiterjedő expanzivitásával és magára hagyott szabadságú tevékenységével szemben tervszerűen kell rendeznünk és formálnunk az adottságokat, hogy azokból a legjobbat nyerjük a nemzet számára.

Előítéletektől és elvi lekötöttségektől menten, pusztán a tiszta ész szavát követve látunk hozzá a jelentkező szociális problémák megoldásához. Munkánkat a szociális igazságosság keresése és a népi teljesítő erő biztosítására, valamint növelésére irányuló törekvés vezeti. Célunk a szociális problémák megoldásának magasabbrendű szempontok szerint tudományos alapossággal történő kimunkálása. Lássunk egy példát a sok közül, a sokat vitatott *bérekérdés* problémáját. Milyen mérhetetlen sok elmélet foglalkozik e kérdés megoldásával, mily gyakran kutatják az „igazságos” bért! A valóság azonban könyörtelenül haladt el az elméletek mellett és az osztályharcnak, valamint az érdekellentéteknek elviselhetetlen zűrzavarát eredményezte. Ennek következményeként a bérekérdés súlyos akadálya lett a szociális béke megteremtésének és a nemzeti termelés zavartalanságának. A bérszálak a társadalmi erőtenyezők (szakszervezetek, munkaadóegyesületek) váltakozó sikerű harcának és a kapitalista gazdaság konjunkturális hullámzásainak eredményeként jöttek létre. Így a bér nem csupán gazdasági ágról gazdasági ágra, hanem ugyanazon foglalkozáson belül, sőt vidékenként is eltérően minden észszerű és igazságos mértéket nélkülözve alakult. Ez a zűrzavar a bérekérdésben nemcsak általában elviselhetetlen, hanem akadálya egyéb szociális rendszabályok alkalmazásának is. Akadálya például a népközösségi szempontok szerint történő munkaerőgazdálkodásnak és további nagyfontosságú intézkedéseknek. A feladat nehézségére és más politikai célok elsőbbségére való tekintettel szükséges volt először is a bérrögzítés segítségével lefékezni ezt a fejlődést,

hogy a rögzített bérek szilárd alapján megkezdőd-hessenek a bérekérdés észszerű rendezésének elő-munkálatai. Hogyan járunk el ezen a téren?

Az ember és teljesítménye alkotják az új bérszála-rendszer kiindulópontját, amely majdan az egész birodalomra kiterjedő bérrendszer révén az átöröklött differenciálódást véglegesen felváltja. Ennek a bérrendszernek megállapításánál elsősorban az ügynevezett „*munkaérték*” az irányadó, vagyis az a követelmény, az az igény, amelyet valamely munka vagy hivatás az azt végző emberrel szemben testi és szellemi erő kifejtés, akaraterő, valamint elő-képzettség és tapasztaltság dolgában támaszt. Ha ezt a munkaértéket számokban kifejezve az egyes munkaágakat és tevékenységeket illetően megállapítjuk, megkapjuk a munkaértékek, majd ezek átszámítása után a megfelelő munkabérek *tárgyi*, az emberre vonatkoztatott skáláját. A munkaérték kiszámítása a Német Munkafront Munkatudományi Intézetében kidolgozott és jelenleg kipróbálás alatt lévő módszer szerint történik. E szerint a munka tárgyilagos, észszerű értékelése szolgál alapul a bérekérdés igazságos rendezéséhez, ezen keresztül pedig a társadalmi termelés igazságos elosztásához. A nemzeti munka hozadékának elosztása nem függ többé a szembenálló érdekellentétektől és esetleges szociális és gazdasági természetű feszültségek fennforgásától, hanem magasabb szempontok szerint történik. Ha már a munkabérfokokozatok megállapítása alapvonalakban megtörtént, az államnak csak azt kell eldöntenie, hogy a tárgyi adottságok szerint megállapított munkaértékhez milyen kulcs szerint mérje hozzá a munkabéreket olymódon, hogy az az általános politikai követelményeknek megfeleljen. A munkaértéknek megfelelően a *normális* teljesítmény — az egyes foglalkozások és tevékenységek átlagkövetelménye — alapján történik a bérmeg-állapítás. A *személyes* teljesítmény értékelésének mérője a *teljesítményérték*, az egyes dolgozók által tényleg teljesített munka (például az 1 óra alatt előállított darabszám). A munkaérték és a teljesítményérték egybevetéséből születik meg azután a teljesített munka ténylegesen kiérdemelt ellenértékének mértéke.

Ilymódon a munka értékelése általános érvényű mérték alapján történik. Ez nem csupán a bérekérdés észszerű rendjéhez vezet, hanem egyéb fontos kérdések területére is rendezően hat ki. Erre itt csak utalhatunk. Ha ezen az alapon egyenlő teljesítményért mindenütt egyenlő ellenszolgáltatás jár, lehetetlenné válik, hogy valahol jobban fizessenek meg valamilyen teljesítményt, mint máshol, ahol talán kisebb ellenszolgáltatásért magasabb munkateljesítményt kívánnának meg. Így rend lesz a munka-erőelhelyezés terén. Megszűnik például a lehetősége annak, hogy a munkaerő kínálat csökkenése folytán

feszültségek keletkezzenek. Ha a jogtalan „csalogatóbérek” és hasonlók lehetetlenné válnak, a munkaadó oly módon vonzza magához a munkaerőt, hogy az az egyének és a közösség érdekének egyaránt megfeleljen. A jelzett körülmények között ugyanis nem az a munkaadó számít „szociálisnak”, aki azonos, vagy kisebb teljesítményért több ellenszolgáltatást ad mint vetélytársa, mert véletlenül olyan helyzetben van, hogy ezt megteheti. Az a munkaadó a szociális, aki munkásainak és alkalmazottainak olyan munkahelyet, szerszámokat stb. bocsát rendelkezésére, amelyek segítségével magasabb teljesítményszínt vonalhoz érhetnek el. Ezáltal pedig — a minden dolgozóra egyformán érvényes normálmérték alapján — nagyon jogosan több munkaellenértéket és ezzel jobb megélhetést biztosíthatnak maguknak. Ez a körülmény további nagyon jelentős következménnyel jár. A munkaadó szociális feladatainak ez a szemléletmódja ugyanis végérvényesen megszünteti a „szociális” és a „gazdasági” fogalmak ellentétességét. Az lesz a szociális szempontból példátadó üzem, amelyben a legkevesebb nehézség árán a legnagyobb teljesítmény érhető el. Így ez az üzem lesz szükségképpen gazdasági szempontból is a legkiválóbb üzem. Az *osztályharc alapoka*, a tőke és a munka között „természetesnek” tekintett ellentét ezzel elhárul. Nyilvánvaló, hogy ennek a szemléletmódnak az eredménye a munkaadók és a munkások azonos,

közös cél megvalósítására irányuló törekvése. Munkaadók és munkások most már ugyanazért a célért dolgoznak a népközösség és saját jólétük érdekében. Ennek nem csupán szociálpolitikai szempontból van rendkívül nagy jelentősége, nem csupán az osztályharcos törekvések küszöbölődnek ki egyszer és mindenkorra, de egyúttal jelentősen fokozódik a nemzeti termelő erő és teljesítőképesség is.

A vállalkozó szociális üzemfejlesztő törekvését így nem éri semmiféle korlátozás. Felelőssége most sokkal nagyobb, sokkal szebb és sokkal gyümölcsözőbb, mint az a felelősség, amely nem követelt meg többet, mint a törvények és munkabéretarifák paragrafusainak szószerint való betartását. Az érdekek harca feloldódott a népi erő hasznosítása érdekében kifejtett *azonosirányú* törekvésben.

Ezzel a példával érzékeltetni akartuk csupán, hogy a rendszeres tudományos munka mekkora feladatok vállalását jelenti, de mekkora eredményeket is hoz magával a szociális rendezés terén. Olyan munkaterületet tár fel itt a társadalomtudomány, amilyenre azelőtt még sohasem terjedt ki a tudományos vizsgálódás. A tudomány nem mellérendelt vagy éppen alárendelt fontosságú többé a politika történéseihez viszonyítva. A szociálpolitika felhasználja a szociális kutatás eredményeit az igazságos és észszerű szociális rend megteremtése érdekében.

SZOCIÁLPOLITIKA ÉS TÁRSADALOMNEVELÉS

ÍRTA:
FARAGÓ LÁSZLÓ

Ma már szinte közhellyé vált a tétel, hogy a modern társadalom életének vezérlő eszméje, legfőbb szabályozó elve a szociális gondolat. Törvényhozás és közigazgatás, állami, közösségi és gazdasági élet minden megnyilvánulásakor a szociális eszme iránytűjét követi. Közéleti és társadalmi megmozdulások, pártalakulatok és sportegyesületek, művelődési intézmények és tömegszórakoztató vállalkozások ma elsősorban a nemzeti gondolattal szoros egységgé forrott szociális eszme követelményeit akarják a maguk hatáskörében és eszközeivel megvalósítani. S ez minden bizonnyal helyes és nemes törekvés. A dolog logikájában rejlik azonban, hogy van egy árnyoldala is. Ha mindig és mindenkor, helyénvaló módon és — sajnos sokszor — helytelenül is, átgondoltan és gyakorta meg nem emésztve, szociális programok-

ról, szociálpolitikai intézkedésekről, a „szociális szellem” követelményeiről hallunk, ha lépten-nyomon elénk tárják, hogy ez meg az az elképzelés „szociális szellemben” fogant, ha minduntalan „társadalomnevelő szempontok érvényesítésével”, „szociál-pedagógiai gondolkodással” állunk szemben, egyszóval: ha a „szociális” szó hangoztatását ma mindenki, aki a közösségi és politikai élet küzdőterére jelentkezik, feltétlenül szükséges ajánlólevélnek, vagy — hogy a képet folytassuk — nevezési díjnak tartja, csodálkozni kell-e azon, ha a szó eredeti, eszmei tartalma mindinkább elhalványul s maga is útban van afelé, hogy üres jelszóvá, frázissá silányuljon? Lélektani törvényszerűség, hogy a benyomások gyakorisága a szemlélet élelenségét és a hozzákapcsolódó érzelm erejét csökkenti; témánkra alkalmazva: közösség-lélektani és nyelvpeszichológiai tény, hogy állandóan

hangoztatva a legnagyobb tömegeket mozgató eszmék is elszürkülnek, elkopnak, jelentésük tartalma üressé válik, a hozzájuk fűződő érzelem elsápad és cselekvésre serkentő erejét elveszítve közönynek ad helyet. Mindazonáltal: az eszme él, még ha esetleg egyesek visszaélnék is vele, hatása eleven, mert a legjobbak szívükben hordozzák s nem csupán ajkukra veszik.

A következőkben feladatunk a szociális eszme eredeti tartalmát megvilágítani (I), hogy így egyszerűen a szociális törekvések, azaz egészen általánosan: a szociálpolitika igazi értelmét és célját, valamint a szociális állam eszmei jelentését is tisztázzuk (II). Ezután a szociális eszmének a nemzeti gondolattal való kapcsolatát vesszük szemügyre (III) végül pedig a neveléstudománynak a szocialitással való viszonyát tesszük vizsgálat tárgyává (IV). Célunk eszmei tisztázás, únos-untalanul hallott dolgok eredeti jelentésére való ráeszméltetés és a szociológikumnak a pedagógikumhoz való szoros kapcsolata terén e kapcsolat mibenlétének feltárása.

I.

A modern szociális állam eszmei elődje az újkori fejlődés folyamán, az újkor irányító eszméinek hatására kialakult jogállam. Legfőbb elve a törvény színe előtt való egyenlőség; az állami közösség tagjait elvben azonos jogokkal és köteleességekkel bíró állampolgároknak nevezi, akiknek törvényhozás és igazságszolgáltatás egyaránt egyenlő mértékkel mér. Sajátságos párhuzam, vagy inkább lényegbeli meg egyezés ismerhető fel itt az újkori racionális, formalisztikus gondolkodás, valamint az individualizmus, liberalizmus és a jogállam eszméje között. Az oly csodálatos belső következetességgel kiterjedő fizika, vagy inkább mechanika a formalista, racionális gondolkodás legnagyobb terméke. Oly természettudomány ez, amely a természeti jelenségek gazdag *minőségi*; változataitól, a természet színpompás, csodás játékatól, a tünemények lényegét kereső költői-művészi szemlélettől teljesen elvonatkozik és absztraháló eljárásával a jelenségeknek csupán csak egyik oldalát, mérhető, *menyiségileg* megragadható és matematikailag megformulázható határozmányait veszi tekintetbe, hogy azután a matematikai alakba öntött természettörvények segítségével a jelenségek bekövetkezését megjövendölhesse és az ezen alapuló technika segítségével az embert a természet fölött uralomra segítse. A természettudomány a törvény fogalmával teremt rendet a természetben: s ugyancsak a rend, a jogrend biztosítása a jogállam törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató szerveinek legfőbb célja. Az élet ezernyi egyéni lehetőségeit, az individuális esetek végtelen változatait, az emberek egyedi, minőségi különbségeit nem veszi figyelembe;

az egyén sorsával, életfelfogásával, lelki életével – az egyéni szabadság elvének értelmében – nem sokat törődik: célkitűzéséhez híven egy egyénfeletti, személytelen, racionális rend megvalósítását szolgálja. Közigazgatásának eszménye a minél inkább központosított, mentül pontosabban működő és a törvény előírásainak a leglelkismeretesebben megfelelő hivatalnoki kar, amely feladatát a lehető legszemélytelenebbül, tehát legtárgyilagosabban teljesíti. Gondolkodásának előterében így nem ügyes-bajos emberek minden egyes esetben végtelenül fontos dolgai (mert kinek ne lenne a maga ügye mindenki másénál fontosabb?), hanem elintézendő ügyiratok, „akták”⁴ állnak. Az egyéni ügyek előtt szemét behunyó, azokat csupán formálisan, a törvény betűje szerint mérlegelő – s mi természetfilozófusok igazán tudjuk, mennyire racionális, absztraháló művelet a mérlegelés! – Iustitia asszony valóban a jogállam szellemének s nem csupán az igazságszolgáltatásnak szimbóluma.

Ha ma az államtól azt követeljük, hogy elsősorban *szociális állam* legyen, az korántsem jelenti, hogy a jog magasztos gondolatát feladnók és a jogállam eszményét elvetnők. Nem, csupán csak túljutottunk rajtuk, magasabb, emelkedettebb nézőpontjaink vannak, ahonnan azonban a jog örökké élő eszméjét sem tévesztjük szem elől. Mi tehát a szociális állam középponti eszméje, vagy inkább a dolgok lényegét és belső jelentését tekintve, mi *kell*) hogy legyen ez az eszme?

A kérdés tisztázása céljából induljunk ki a *szociális segítés* mibenlétének megvizsgálásából. A mai szociális gondolat elődje minden bizonnyal az ú. n. humanitárius eszme, amely a liberalizmus társadalmi világnézetének terméke. A liberalizmus alapelve a szabadság: az egyéni lelkiismeret és véleménynyilvánítás s egyszerűen a gazdasági élet terén az egyéni kezdeményezés szabadsága. Liberális szellem és jogállam tejtéstvérek: a jog csupán formális keret, tilt, de nem irányít, s csak azt mondja meg, mit ne tegyék, de arra vonatkozóan, hogy a meg nem tiltott lehetőségek között mit cselekedjem, nem ad – mert nem is adhat – útbaigazítást. Ezen a téren tehát teljesen szabadon, minden központi beavatkozás és irányítás nélkül Cselekedhetem. A rabszolgaság intézményét tiltja a törvény, arra vonatkozóan viszont, hogy pl. mekkora bérért és mennyi ideig dolgoztassam munkásaimat, milyen árt szabjak cikkeimért, nem ad útbaigazítást. Ezeket a tevékenységeket egy más, autonóm világ, a gazdasági élet törvényei szabályozzák. Itt pedig a liberális felfogás értelmében a szabad verseny elve uralkodik. S a versenyben az győz, aki erősebb: hiszen nincs hatalom, amely a gyengébbeknek – hogy le ne maradjanak – előnyt adna, vagy őket bármiképpen is védené. Így lesz a liberalizmus szabadsága a pusztán formális

szempontból egyenlő jogúak küzdelme a gyengék tönkretetésévé, elnyomásává. Ekkor születik meg éppen az elesettek, elnyomottak megsegítését célozva a humanitárius gondolat. A verseny győztesei, az erősek, tehát a kapitalista, később a nagykapitalista rétegek – inkább saját lelkiismeretük megnyugtatósára, mintsem a „szegények” iránti őszinte részvételből és felebaráti szeretetből – a felebaráti szeretet krisztusi parancsolatát hangoztatva „emberbaráti” intézményeket létesítenek: adniuk kell, hogy a profit áldásait jólélekkel, nyugodt lelkiismerettel élvezhessék, hogy a gazdasági harcot kíméletlenül folytathassák.

Egészen más gondolatvilágot, vagy ha tetszik: világnézetet tükröz a *szociális eszme*. Kibontakozásának, diadalútjának ma vagyunk tanúi. Mi adja ennek lényegét és tartalmát, szemben a humanitárius gondolattal?

A szociális eszme zászlóvivőinek nagy felfedezése, hogy az elesettekben, anyagilag és szellemileg elmaradottakban is felismerték Isten képmását: az *embert*. Ráébredtek a felebaráti szeretet parancsolatának igazi tartalmára, amely az embertársnak a maga ember-mivoltában való értékelését és igazi emberré-emelését, az emberré-válásra irányuló törekvésének támogatását követeli. A szociális eszme tehát az *emberszeretet* eszméje, amely az ember fogalmán az ember igazi lényegének, a humánumnak teljességét érti. A szociális eszme munkásaitól ennek az emberi célnak megvalósítását követeli. Mit jelent ez?

Míg az „emberbarát” ad, a szociális hivatás küldöttje segít. A szociális gondolattól áthatott, a felebaráti szeretet kötelezettségét igazán átérző ember nem elégszik meg azzal, hogy betömje az éhezők száját és ezzel elcsitítsa a társadalmi elégedetlenséget. Ő többet, nagyobbat akar: célja nem csupán a pillanatnyi segítség, hanem minden ember számára az igazi emberi létformához méltó élet biztosítása. A helyes értelemben felfogott emberszeretet tehát elsősorban az elmaradottak előrejutásának támogatását, az elnyomottak felemelését követeli munkásaitól. A szociális gondolat harciosa felismeri és – ami ennél jóvái fontosabb – mélyen, a felfedező élmény melegével átéli, hogy az embernek a természetben sajátos helyzetű, különállása van. Ráeszmél az ember és az állat közötti mérhetetlen távolságra, arra a külön világra, amelyet csak az ember mondhat a magáénak. Ez a világ a szellem, a kultúra világa. A szociális ember átérzi, hogy az igazi emberi közösségből: a szellem közösségből egy embertársa sem maradhat ki. Felfedezi, hogy az emberi méltóság biztosításához nem elegendő, ha elismerjük, hogy az állam színe előtt *elvileg* mindenkinek egyenlő jogai és kötelességei

vannak: a lényeg az, hogy képességeinek kifejtésére, emberi létének megélésére biztosítsunk mindenki számára egyenlő jogot.

Csak ez a belátás kölcsönözhet a szociális segítségnek, a társadalmi munkának igazi értelmet, célt és jelentést. Most már kimondhatjuk, hogy a szociális eszme, mint az emberszeretet eszméje, ha való mivoltában, lényege szerint nézzük, a legmagasztosabb *nevelői gondolatot* rejti magában: mind az egyesekkel, mind pedig egész társadalmi rétegekkel kapcsolatban azok emberi formák között való életét, tehát kultúréletre képesítését, a szellem világába való felemelését akarja elérni.¹ Örök mintája ebben Pestalozzi, a segítő szeretet, a pedagógiai caritas első igazi apostola, aki – mint a nevelés történetében a szociális gondolat első szószólója, – először éli át és hirdeti, hogy az általános emberré nevelés eszméjét nemcsak a kiváltságosakra, a vagyonos polgárság gyermekeire kell alkalmazni, hanem az egész népre, hogy az szellemi sötétségéből kiemelkedjék és egy magasabbrendű, erkölcsösebb élet megélésére legyen képes.

II.

A helyes értelemben felfogott szociális eszme kell hogy irányítsa a szociális kötelezettségek parancsoló szavát mélyen átérző és a társadalmi segítség feladatát elvi megfontolások alapján, tehát tervszerűen és átfogóan munkáló szociálpolitikát. A szociális munka eredetileg társadalmi kezdeményezésből indult meg; jelentőségének, az egész közösség számára való alapvető fontosságának, valamint a tervszerű és átfogó irányítás szükségességének egyre szélesebb körökben való felismerése révén mindinkább a központi vezetés, az állam hatáskörébe megy át. Igazi szociálpolitika, mint a nemzeti társadalom egészét szem előtt tartó és szolgáló neveléspolitiká, csakis az állami szociálpolitika lehet. Amint pedig a szociális szempont mindenek fölött való fontossága egyre inkább nyilvánvalóvá lesz, az állam eszménye is a *szociális állam* koncepciója irányában tolódik el. Így lesz a törvényhozás elsősorban *szociális törvényhozás*, a közigazgatás pedig *szociális közigazgatás*. A törvény szerkesztői és elfogadói most már tisztában vannak azzal, hogy feladatuk nem csupán formális jogalkotás, hanem a közösség érdekében végzett, a társadalom minden rétegének emelését célzó társadalompolitikai cselekedet. Az életbe akarnak belenyúlni, azt a mindig egyéni és teremtő folyamatot akarják segíteni, amelynek egyedi arculatától, számtalan változa-

¹ Miután ehelyütt csupán a dolgok legvégső jelentésére, értelmére vagyunk tekintettel, nem érdekelnek a szociális munka és a nevelés fogalma közt – ha ez utóbbit szűkebb értelemben tekintjük – fellelhető különbségek. V. ö. *Tornán Viola: A szociális gondozás közösségképzési vizsgálata. Nép- és Családvédelem. I. 1941. 138.*

tától a száraz paragrafusok, formális rendelkezések végtelen távolságban vannak. A szociálpolitika konkrét rendszabályokat, a mindenkori helyzethez mért eljárásokat követel; s még ha általános szempontokat érvényesít is és eljárásait az egész közösség érdekeihez szabott elvek szerint irányítja, mindig a konkrét egyénen, Péteren és Pálon kell segítenie, terveinek keresztülvitelében mindig az egyedi esetet, az *embert* kell szem előtt tartania. S hogy ezt megtehesse, nem kötheti magát az eljárások legkisebb részleteit is szabályozó előírásokhoz, nem hivatkozhatik az élet követelményeivel szemben a törvény betűire. Ezért a szociális törvényhozás eszmei törvény-típusa csakis a *kerettörvény* lehet, amely csupán általános intézkedéseket határoz el és elvi szempontokat ad meg, a részleteket azonban a törvény végrehajtóira, a szociális közigazgatás tisztviselőire bízta. A szociális állam közigazgatása nem lehet gépies apparátus, szervei az egyéni esetek előtt szemét behunyó és csupán formális szempontok szerint eljáró hivatalnokok. Nem, hanem olyan tisztviselőket követel, akik minden egyes esetet annak súlya szerint bírálják el, akikben megvan a szeretet arra, hogy minden kicsiny ügyet a magukévá tudnak tenni, annak végtelen fontosságát át tudják élni, akik tehát abban az értelemben tisztviselők, hogy a maguk hatáskörében – és azon túl is – merik a felelősség tisztjét viselni. Érthető tehát, ha a jogállam törekvéssel szemben a szociális állam az élethez hozzásimulni, ahhoz mindenképpen közelebb kerülni akarván, egyik fő céljának a *decentralizáció* minél teljesebb keresztülvitelét tartja. Az élet nem mechanizmus, hanem teremtő, folyton újra alakuló és mindig egyedi folyamat. Az élethez közelálló közigazgatás maga is csak organikus s nem mechanikus, szerves s nem gépies közigazgatás lehet.

Említettük, minő nevelői mozzanatok rejlenek a szociális eszme mélyén, s mennyire nevelői munkát jelent a maga való mivoltában a szociális munka. Feladatát – mint láttuk – lényegében az alsóbb társadalmi rétegek felemelése, azok igazi emberi életre képesítése teszi ki. Ezt a feladatot most egy más – azt mondhatnók kultúrfilozófiai – szempontból is megvilágíthatjuk, amikor egy új oldala fog előtűnni. A szociálpolitika célja – mondhatjuk immár – a *tömeg tömeg-jellegének megszüntetése* és ezzel a modern társadalmi-kulturális fejlődés egyik legnagyobb betegségének orvoslása. Közgazdák, társadalom- és kultúrbojcselők únos-untalan rámutattak már a kapitalista társadalmi berendezkedés szükségszerű velejárójának: az eltömegesedésnek a kultúra és a társadalom egészséges fejlődését egyaránt a legszükségesebben veszélyeztető jelenségére. Az élet elgépiesedésével, elracionizálódásával, valamint a kellően meg nem alapozott, felszínes művel-

ség mind szélesebb körökre való elterjedésével („kulturdemokrácia”) karöltve kialakult egyre nagyobb, befolyásban is emelkedő, szervezetlen tömegek szellemiségük bélyegét mindinkább rányomják a modern élet egészére. A „tömegműveltség” nem az alsóbb rétegek emelkedését, hanem a felsőbbek lesüllyedését, a művelődés szintjének általános nivellálódását, az izlés elsekélyesedését, az erkölcs elrelativálódását, az életformák ellaposodását jelenti. A szociálpolitika, amikor az alsóbb rétegekhez tartozóknak s ezzel együtt egész társadalmi rétegeknek felemelését célozza, egyszersmind az eltömegesedés veszélye ellen is küzd. Anyagiilag és szellemileg egyaránt önálló existenciák teremtése, társadalmi helyzetének és a közösség iránt való köteleltségeinek tudatában lévő, tudatos és öntudatos emberek, valamint társadalmi rétegek kialakítása az az út, amelyen járva a modern szociálpolitika a kulturális válság megoldásáért folyó harcból is a leghatékonyabban kivetheti részét. Feladata a tömeg nélküli társadalom megvalósítása. Szociálpolitika és kultúrpolitika között tehát nem csupán szoros kapcsolat van, a kettő jóformán azonos egymással.¹

III.

Az eddigiek során a szociális munkának csupán egyik pólusát, az egyén érdekében végzett fáradozásait, illetve ezek végső értelmét vizsgáltuk. A szociális munka azonban sajátos kétsarkú tevékenységet jelent: az egyéni végzett munka ugyan, de a *közösség* érdekében végzett munka. Az igazi szociálpolitika eljárásaiban az egyéni és közösségi szempontok sajátos szintézise által vezetteteti magát. Elsősorban az egyéni akar segíteni, azonban bárme ny nyire is a mindenkori egyedi helyzet követelményeitől vezetteteti magát, az egyént mégsem a maga egyedülvalóságában tekinti: az embert minden eset-

¹ Az említett szempontok mindegyike szépen érvényesül az Országos Népi- és Családvédelmi Alapot felállító 1940: XXII. t.-c.-ben. A törvény először is kerettörvény, csupán általános szempontokat ad meg és a szükséges anyagi alapok biztosításáról gondoskodik. Az Alap a leginkább támogatásra szoruló néprétegek gazdasági, erkölcsi és szellemi *felemelése* útján akarja az életviszonyok megjavítását, a társadalmi kiegyenlítődést (de nem lefelé nivellálódást!) és a népesség szaporodásának előmozdítását szolgálni. Főcélja: *minél több önálló existenciát teremteni*. A szociális segítség kötelezettségének tehát nem inségmunkával, könyörödmánnyokkal stb. vél eleget tenni, hanem házhely juttatásával, kedvező megélhetési lehetőséget nyújtó vidékekre való telepítéssel, kiházasítási kölcsönök stb. akarja minél több életképes, a maga lábán is megálló, támogatásra nem szoruló család existenciájának alapját megvetni. S figyelemreméltó a szociális segítség efajta módjában megnyilvánuló *erkölcsnevelő* mozzanat: az Alap mindazt, amit nyújt, kölcsönként adja, amely kölcsönt a kiházasított párnak vagy a házhelyhez, földhöz juttatott családnak akár gyermekkel, akár pénzzel vagy munkával törlesztenie kell. S amíg az alamizna meg-aláz, az Alap hitelt nyújt, amelynek fedezete a szegény ember becsülete, munkája és gyermekeinek jövőjének ígérete. A kölcsön tehát erkölcsi fedezetével az önérték, önbecsülés erkölcsi érzéseit kelti fel. Nevelő jelentőséggel felbecsülhetetlen.

ben mint a társas közösség konkrét tagját veszi szemügyre. A társas kapcsolatai nélkül szemlélt egyén merő absztraktum. Lehet ugyan a tudományos elvonás tárgya, de sohasem a való élet alanya. Aki pedig a valóságos életben benneálló emberen akar segíteni, az a *közösség egyik tagjának* érdekében ajánlja fel szolgálatait, s munkájával nem csupán az egyént, hanem a közösséget is építi.

Ilyen értelemben társadalomépítő munka a „szociálpolitikai tevékenység, ezen az alapon beszél” hetünk egész rétegeknek és a társadalom egészének felemeléséről. A társadalom azonban a maga tiszta fogalmában ugyancsak merő absztraktum: konkrét tartalommal ismét az élet követelményei töltik ki. Így ma a társadalomért teljesített szolgálatot mint a *népi*, illetőleg a *nemzeti közösség* érdekében végzett szolgálatot fogjuk fel. Ha tehát a szociális munka elsősorban nevelő-missziót jelent, akkor ez a misszió a nemzetből való küldetés; ha közösségépítő feladat, akkor a nemzeti közösség építése a kötelessége. Szociális és nemzeti szempontok így fonódnak egybe a modern szociálpolitikában.

Ez a felismerés ad tartalmat a szociális segítség kereteiben végzett tudatosító munkának is. A szellemi felemelés – mint láttuk – tudatosítást is jelent, méghozzá az egyénnek a *nemzeti közösség tudatos tagjává váló nevelését*. Az individualisztikus felfogásmóddal szemben a modern nevelés eszménye a *közösségtag*. Az egyén tehát nem lehet végső cél: az első a nemzet közössége, és a nevelésnek az egyénekre irányuló alakító munkája révén elsősorban ezt a közösséget kell ápolnia. Olyan embereket kell kialakítani, akik egyéni önzésük feladásával elsősorban a nemzet felelős tagjainak érzik magukat és egyéni érdekeiket csupán a közösség érdekeivel összhangban akarják megvalósítani. A nevelés tehát a nemzet minden egyes tagjánál azt akarja elérni, hogy az minden erejét *tudatosan* az összesség szolgálatára szentelje. A közösség sorsát önszántukból és tudatosan vállukon hordozó egyedek közössége jelenti az új, magasabbrendű élet élésére képes társadalmat, szemben az anyagi és szellemi fejlődésből lemaradt, létét csupán csak tengető csordaemberek tömegével. Az új közösségi nevelés tehát az eltömegesedés ellen folyó harcnak is legkiválóbb fegyvere. Tömegből igazi szellemi közösséget, egyedek konglomerátumából azonos célért küzdő emberek nemzeti társadalmát hozza létre. Az igaz értelmében felfogott szociálpolitika tehát *társadalomnevelő hatalom*.

IV.

Ha tehát a szociális gondolat és a nevelés eszméje között oly szoros az összefüggés, mint ahogy erre az előbbieknél során több ízben is rámutattunk, megjelenik az a kérdés, vajjon hogyan áll szemben

ezzel a kapcsolattal a második taggal, tehát a nevelés kérdéseivel elvi alapon foglalkozó *neveléstudomány*?

Aki az eszmék fejlődését szívesen nyomon követi, az az előbb vázolt szellemi átalakulást a neveléstudomány területén belül is feltalálhatja. A múlt század nevelői gondolkodása, amelyre Herbart pedagógiája nyomta rá döntő módon bélyegét, túlnyomóan individualista és racionalista szellemű. Mindenekelőtt a nevelendő egyén, a gyermek érdekeit tartja szem előtt. Főkövetelménye az erkölcs parancsolatainak megvalósítása, ennek ellenére azonban elsősorban az értelmi nevelés, azaz az oktatás munkájára van tekintettel (ezért nevezték Schulpädagogiknak is.). A nevelést mint egyéntől egyénre irányuló tevékenységet, mint a nevelő és növendék kapcsolatát tekinti. Ez a kettős viszony lebeg előtte még akkor is, amikor osztálytanításról beszél. Az alkalmoszerű nevelői hatások jelentőségére nincs tekintettel, nevelésen csupán azt a tudatos és tervszerű ráhatást érti, amelyet egy nagykorú egyén gyakorol egy kiskorúra. A nevelői munka a gyermeki egyénen kezdődik és a felnőtt egyénnél ér véget; egyénfeletti, átfogóbb szempontokra tehát nincs tekintettel.¹

Ez a koncepció azonban gyökeresen megváltozik, amikor felvetődik a kérdés, mi ad a nevelői munkának *értelmet, célt és jelentést*, ha nem csupán az egyén számára való fontosságát tekintjük, hanem magasabb nézőpontokat is érvényesítünk? Vajjon a nevelésnek valóban csupán az egyén érdekeit kell szolgálnia s csak az egyén szempontjából van jelentősége? Más célja nincs, mint csak a gyermek felnőtté formálása? Nyilván van, s ez – ha a nevelés fogalmát alaposabban megvizsgáljuk – ki is derül. Ha ugyanis a nevelés lényegét – miként Herbart – a gyermek erkölcsös felnőtté való kialakításában ismerjük fel, már maga az erkölcs fogalma is valami általános, egyénfeletti jelentésre utal. Így mindenekelőtt valami abszolútumra: az erkölcs egyetemes érvényére és az erkölcsi parancs feltétlenül kötelező voltára. A nevelés tehát mint az erkölcsi értéknek az egyéni lelkekbe, tehát a valóság talajába való átültetője, *értékmegvalósító* tevékenység. Ha azonban mint ilyet tekintjük, nem csupán az erkölcsi érték kötelezi, hanem az értékek rendszere általában. Az értékek pedig minden korban az illető kor kultúrájában Öltetnek testet. A nevelés tehát ekkor a kultúra oldala felől nyer jelentést. Nem csupán az egyén, hanem elsősorban a *kultúra* kötelezi. A nevelés így ebből a szempontból a kultúra érdekében végzett munka. Feladata a kultúrának az ifjú nemzedékre való átszármasztása, amivel a kultúra életének folytonosságát biztosítja és továbbfejlődésének lehetőségét teremti

¹V. ö. *Fináczy* Ernő: Neveléstudomány a XIX. században. Budapest, 1934. Áttekintésként továbbá erre és a következőkre vonatkozóan: Újkori (legújabbkori) nevelés története. Magy. Ped. Lexikon II. kötet, továbbá K. F. *Sturm*: Erziehungswissenschaft der Gegenwart. 1930.

meg. A kultúra ugyanis tárgyiassá vált alakulatokban: a lélektől elszakadt, anyagi közegben jelentkező művekben található fel. Életet a kultúra csak az egyéni lelkekben nyerhet, azok *műveltségének* formájában. A kultúra javai objektív alakulatok; a kultúra fejlődésének útja azonban egy szubjektív közegen: az egyéni lélek műveltségén át vezet.

Ezeket a felismeréseket értékesíti és a belőlük adódó szempontok alapján dolgozza ki a neveléstudomány elvi kérdéseit az ú. n. *kultúrpedagógiai* Felfogása értelmében a nevelést az emberi egyéniség egészét megragadó és azt a kultúra javaival személyiséggé formáló művelődési folyamatnak tartja. Az embert tehát nem csupán egy oldalról tekinti, nem csak értelmét vagy erkölcsiségét, esetleg ízlését akarja fejleszteni, hanem amikor a kultúra részesévé teszi, egyszerre mind minden irányban kiformalja. A művelés így belső szellemi alakítás, amely a lélek egészére irányul. Ez is tartalmat ad, miként az oktatás, de nem csupán ismerteti tartalmát, hanem: műveltséget, „amennyiben az anyagot szabad rendelkezésre álló, szellemileg termékenyítő elemmé teszi. Egy tantárgy oktató tartalma hozzájárul a tudás körének kitágításához, művelő tartalma az a növekedés, amelyet a szellemi plasztikus erejének ad. Amit megtanultunk és begyakoroltunk, feledésbe mehet, de az a műveltség, amelyet egyszer megszereztünk, megmarad akkor is, ha megszerzésének eszközei feledésbe merültek; amaz csak birtok, emez egyszerre mind a *személyiség meghatározottsága*” – mondja Willmann, a kultúrpedagógiai irány kezdeményezője.²

Ha mármost a nevelés fogalmát más oldalról vesszük szemügyre, egyéb egyénfeletti vonatkozásai is kiderülnek. Ha Herbart értelmében a nevelést erkölcsösítésnek tekintjük, s most már az erkölcsössé nevelt, tehát erkölcsös cselekedeteket végrehajtó felnőtt ember képe öltik elénk, felismerhetjük az erkölcs fogalmában bennerejlő *szociális* mozzanatot. Az

¹A kultúrpedagógiai irány megindítója O. Willmann. (Kétkötetes nagy munkája: Didaktik der Bildungslehre első kiadása a múlt század 80-as éveiben, ötödik kiad. 1923. Az I. kötet Schütz. J. fordításában 1917-ben magyar nyelven is megjelent) ma is alapvetőnek számít. Kezdeményezése nyomán a kultúrpedagógiai problematika tudatosítása Ed. Sprattger műve, akinél a neveléstudomány a W. Diltheytől indítványozott szellemtudományi lélektani szemlélet szempontjait használja. (L. Spranger: Begabung u. Studium, 1917. – Kultur u. Erziehung, 1917. 4. kiad. 1928. – Gedanken über Lehrerbildung, 1920. – Lebensformen. 6. kiad. 1927. – és a magyar nyelvre is lefordított Psychologie des Jugendalters c. munkáit.) Nálunk Kornis Gyula és Prohászka Lajos képviselik elsősorban a kultúrpedagógiai szemléletet. Prohászka az elméleti megalapozó (Pedagógia mint kultúrfilozófia, 1929; Az oktatás elmélete, 1937), Kornisnál az elméleti tisztázások után a problematika a kultúrpolitika jóval átfogóbb távlatába emelkedik, világosan mutatva a nevelői gondolkodásban bennerejlő, magasabb szemléletre irányuló törekvést. (Értékelmélet és pedagógia, 1913; Kultúrpolitikánk irányelvei, 1921; A magyar művelődés eszménye 1777-1848, 2 köt. 1927 j. Kultúra és politika, 1927 i. Kultúra és nemzet, 1930; A kultúra válsága, 1934, stb.)

²Finácz Ernő fordítása. I. m. 109. 1.

erkölcsös cselekedet ugyanis a társadalmat idézi: ha az ember egymagában élne a földön, nem lenne módjában az erényt sem gyakorolni és nem mondhatnók őt sem erkölcsösnek, sem pedig erkölcstelennek. A nevelés tehát mint erkölcsi nevelés, amikor az egyén önző hajlamait visszaszorítja és társas hajlamainak kifejlesztésén munkálkodik, voltaképpen a társadalom érdekében végez szolgálatot. Ha a következő nemzedék egyedeit minden nevelés nélkül, vadon hagynók felnőni, bizonyos, hogy a társadalom atomjaira hullnék szét és a legnagyobb káosz, az anarchia válnék benne úrrá. Tehát: társadalom nincs nevelés nélkül. *Viszont* nevelés sem lehetséges társadalom nélkül. Akár primitív közösségeket, akár fejlett kultúrtársadalmakat tekintünk, a nevelés munkája mindenkor a közösségi hagyományokon épül, a nevelés intézményeit mindig a közösségi szellem hívja életre és a nevelői feladat végrehajtói is legtöbbször a közösség megbízottjai. Közösség és nevelés tehát, bármely oldaláról tekintjük a dolgot, egymást feltételezi. Ennek a felismerésnek hangoztatásával indul meg a neveléstudomány keretén belül a *szociálpedagógiai mozgalom*, amely olyan nevelési elméletet akar megfogalmazni, ahol a szociális szempont az uralkodó. Ez a nevelélmélet tehát abból indul ki, hogy a *nevelés társadalmi funkció*, azaz a nevelő, mint a társadalom megbízottja, elsősorban a társadalom érdekében, a társadalom javára munkálkodik. A mozgalom megindítója, Paul Natorp fejt ki először a gondolatot, hogy „az ember emberré csak a társadalom által lesz”.¹ Az ember lényegéhez tartozik, hogy – miként már Aristoteles hangoztatta – társas lény; ha társas kapcsolatait megszüntetem, nem is ember többé. S míg a szociálpedagógiai mozgalom a neveléstudomány kereteiben a nevelés és társadalom kapcsolatait kutató nevelésszociológiai vizsgálódási irányra higgad le, a ténylegesen folyó nevelésben, a nevelés gyakorlatában világszerte uralkodóvá válik a nevelést legfőbb fokon irányító közösség szempontja. A szociális nevelés (tehát nem elmélet, hanem gyakorlat) különféle formáinak, (mint például a keresztény nevelés, az állampolgári nevelés, a nemzeti szocialista, fasiszta nevelés, stb.) vizsgálata és bemutatása azonban már új tanulmánnyal igényelne.

A két ismertetett felfogás tehát, mind a kultúrpedagógia, mind pedig a szociálpedagógia a nevelés értelmét nem az egyénben találja meg, hanem magasabb szempontból igazolja: az előbbi a kultúra, az utóbbi pedig a társas közösség szempontjából. E két szempont azonban nem különbözik lényegesen egymástól, csupán különböző nézőpontokat jelent. Mindkét szellemi mozgalom voltaképpen egy célt követ,

¹P. Natorp: Sozialpädagogik, 1898. A kérdésben eligazítanak Weszely Ödön: A szociálpedagógia fogalma (1904) és A modern pedagógia útjain (1917) c. munkái.

amelyhez csupán csak más oldalról közeledik. Hiszen kultúra és társas közösség egymás létét kölcsönösen feltételezik. Kultúra ugyanis nincsen társadalom nélkül: a társadalom éppen a kultúra hordozója, továbbélésének feltétele – viszont a társadalom sem maradhat fenn a kultúra nélkül: hiszen éppen ez ad számára összetartó erőt, szellemi köteléket, igazi létet. (Olyan értelemben például, mint ahogy nemzeti lét nemzeti kultúra nélkül elképzelhetetlen.) A szociálpedagógus, amikor a közösségnek az egyénnel szemben való elsőbbségét hangsúlyozza, amikor a nevelés munkájával mindenekelőtt a társadalom fennmaradását és fejlődését akarja biztosítani, ezt elsősorban a kultúra segítségével véli elérhetőnek. Viszont a kultúrpedagógus, akinek elsősorban a kultúra a szívégye, a kultúra fennmaradását és fejlődését csak a társadalom létének és élete emelésének biztosításával remélheti.

Azonban akár mint kultúrmunkát, akár mint a társadalmon végzett munkát tekintjük a nevelést, tagadhatatlan, hogy fogalma és ezzel együtt jelentősége a herbarti felfogással szemben nagy mértékben kiszélesedik – és itt jutunk vissza az eredeti szociálpolitikai problematikához. Először is a nevelés nem jelenthet most már csupán kiskorúakra irányuló tevékenységet. Ha ugyanis átfogóbb szempontból

magasabb értelemben véve kultúraterjesztést értünk rajta, akkor ennek a kultúrmunkának életkorok semmiképpen sem szabhatnak határokat. Másfelől viszont, a szociális közösség oldaláról nézve a dolgot, nem érheti be azzal, hogy csupán egyénekre irányuljon: mint társadalmi funkció, egész társadalmi rétegek, sőt az egész társadalom, vagy végső fokon: az egész nemzet magasabb műveltségi szintre, bensőségesebb és mélyebb erkölcsi életre való képesítését jelenti. Így a nevelés fogalma átfogóbb értelmében egyrészt a kultúrpolitika, másrészt a szociálpolitika fogalmává szélesedik, utalva egyszersmind arra a szoros kapcsolatra, amely – mint a fentiekben már kimutattuk – e két utóbbit összefűzi.

Ezzel elérkezve oda, ahonnan kiindultunk, utónknak végére is értünk. Talán sikerült kimutatnunk – amint az célunk is volt – a szociológikum és pedagógikum lényegbeli rokonságát, a két fogalom és tevékenységi kör egymástól való feltételezettségét. A társadalom szolgálatára hivatott szociális munkás, ha feladatát nem mint nemzetnevelői küldetést fogja fel és a nevelő, ha munkáját nem mint mindenekelőtt társadalomépítő hivatást tekinti, a közösség megbízásának csupán csak tökéletlenül tesz eleget: foglalkozása lesz ugyan, de valódi hivatása soha.

S Z O C I Á L I S F I G Y E L Ő

A TŐKERENDSZER TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A tőkerrendszer továbbfejlesztése különösen a következő elveket fogja szem előtt tartani: 1. Kívánatos, hogy a munkások elitje az üzemek igazgatásában részt vegyen, ami az üzemeknek csak előnyére válhatik, másfelől pedig a munkások jogos öntudatosítását előmozdítja. Erre számos példa van; elég, ha a Marken-féle delfti gyárra utalok. 2. A munkások a vállalat nyereségében részesítendőek, amivel a Marx által támasztásban részesített profitrendszer szocializálható lenne. E két elvnek keresztülvitele a kapitalisztikus rendszert társadalompolitikai rendszerré változtatná át. Vannak ezenkívül egyéb intézkedések is, amelyek a mai rendszert célszerűen átalakítják. Ilyen például az úgynevezett munkástitkárok intézménye, azaz olyan berendezkedés, mellynél minden nagy üzemben a vezetőszemélyzet egy tagja kizáróan a munkások ügyeivel foglalkozik, nekik ügyes-bajos dolgaikban segítséget nyújt stb. Amerikában ez a rendszer erőteljesen fejlődött, a munkástitkárok időről-időre kongresszuson gyűlnek össze, tapasztalataikat kicserélik, további teendőiket megbeszélik stb.

További kedvező intézmény, melyet Rowntree Yorkban megvalósított, hogy a munkások számára előadásokat tartanak, a munkaidő megszakításával, a gyár feladatairól, eszközeiről, munkájáról stb. A mun-

kás, aki ma sokszor idegenül áll az üzemmél szemben így megtudja minnek, kinek, miért, hogyan dolgozik, nem gép többé, hanem öntudatos egyén. Az öntudatosítást fokozni lehet – itt is Delftre utalok – még külön üzemi újság kiadásával, amely által a munkás rendszeresen informálódhat az üzemet érdeklő és azt érintő dolgokról. Ebben a lapban helyet kell adni a munkást érdeklő ügyeknek, családi eseményeknek (házasság, születés, halálozás, betegség, kitüntetés) stb. Ez fokozza az összetartást, az érdeklődést, az üzem élő, összefogó egészévé válik és megszűnik egymás ellen küzdő két tábor jellege.

Földes Béla

„KONJUNKTÚRA”

A negyvenes években, amikor a művelt nyelv a latinról a magyarra tért át, tudvalévőleg sok kifejezés hiányzott, amelyet pótolni kellett. Széchenyi e tekintetben is nagyon buzgó volt. Mind a tudomány, mind az élet sok új fogalmat teremt, amelyekre új szavakat kell faragni. Még nagyon sok a magyar nyelvben az egészen felesleges idegen szó, melyeket pótolni kell. (Nem minden idegen szóra áll ez, mert van számos teljes polgárjogot nyert idegen szó is, amelyeket meg kell hagyni addig, ameddig.)

Tettünk már több javaslatot egy és más tekintetben. Most a „konjunktúra” szót veszem elő. Nézetem

szerint, a mai értelemben vett „konjunktúra” szót egyszerűen „helyzetváltozás”, vagy legjobban és leg-
rövidebben a „helyzetkép” szóval lehetne helyettesí-
teni. Mert a mai értelemben vett konjunktúra, kon-
junktúraelmélet, konjunktúrapolitika az úgyszólván
naponkint változó gazdasági helyzetképről szól. Nem
úgy, mint régebben, amikor konjunktúra alatt rend-
kívüli gazdasági helyzetet értettek, mégpedig olyan
rendkívüli helyzetet, amely a gazdasági élet sokféle
tényezőjének gyakran rejtett összefüggéséből (innét a
„konjunktúra”) származik.

Éz alkalommal arra is utalok, hogy a „dekonjunk-
túra” szó rossz kifejezés. Nem létezik más, mint jó
vagy rossz konjunktúra.
Földes Béla

A KÖZVÉLEMÉNY KUTATÁSA MAGYARORSZÁGON

A repülés felfedezése után a tudomány teljes erő-
vel kutatni kezdte a szelek járását, a légnyomás változá-
sát és feltérképezték a levegő világát. Így történt ez a
tömegekkel is, amikor végleg rájöttek arra, hogy az új-
kori történelemben a sokak akarata és szerepe a döntő.
Statistika, közgazdaságtan, lélektan rávetették magukat
a tömeg életviszonyainak és mibenlétének kutatására. Az
előbbieket sikeresen megállapították mi kell a tömegnek
anyagban és meghatározták azokat a gazdasági körülmé-
nyeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a tömegek
levegőt kapva éljenek. A materialisztikus felfogás után
feltétlenül döntő felfedezés volt, hogy a tömegnek
az egyénhez hasonlóan van lelke és a tömeglélektan
legalább ugyanolyan lényeges a közösségek életében,
mint a megélhetési kulcs. Mindez teljesen újnak nem
volt mondható, csak valódi fontosságára és kutatására
került a legújabb időkben erősebb hangsúly.

Érdekes körülmény, hogy korunkban a tömeg-
lélektan és közfelfogás kutatása mégsem tudományos
érdekből kezdődött. Hüen az ipari század jellegéhez,
a tömeg vásárlóképességének vizsgálatánál kerültek közelebb
a közösség lelkéhez. Az Egyesült Államokban, ahol
a tömeget először fogadják el mint belső nagyhatal-
mat, indul meg a tömeges felfogásvizsgálat. Először a
nagy áruházak hirdetési szakembereit érdekelte a tömeg
lelke. Itt természetesen lényegtelen volt a tudományos
szempont és eredmény, de a folyamat elkezdődött. Már
a múlt világháború előtt megindult annak a kutatása,
hogy mire fognak az emberek szavazni az elkövetkezendő
amerikai elnökválasztáson. Ez azóta is egyik legkedvesebb
tárgyköre az ottani közvéleménykutatónak. Oriási lap-
trósztok előfizetőikhez intéztek kérdéseket. Jellemző az
arányokra, hogy 1920-ban már 10 millió levelezőlapot
küldött szét az egyik nagy folyóirat e kérdéssel. A szava-
zásoknak sikere volt és a közvéleménykutatás fejlődött.
A világhírű Gallup intézet közzétett eredményeit a világ-
sajtó úgyszólván mint az amerikai nép véleményét
fogadja el. A propaganda nagyobb szerephez jutása
természetesen Európában is előtérbe helyezte a tömeg-
lelket. A tömeg látszólag pártatlan megkérdezése is
bizonyos mértékig propaganda, mert hiszen a kérdés
ténye önmagában is befolyásolja az embereket.

Magyarországon a közvéleménykutatással Horváth
Barna dr. a kolozsvári egyetem professzora foglalkozik
esztendő óta. Gondosan áttanulmányozva a külföldi
közvéleménykutatást és az elért eredményeket – kidol-
gozott egy, az itteni körülményekhez és helyzethez
szabott módszert. Külföldön egy-egy fontos kérdéstről
– mint például az elnökválasztás – milliókat szavaz-
tattak meg. A közvélemény ilyenfajta kutatásával szem-
ben a magyar módszer először a tömegek lelkét és fel-

fogását akarja megismerni: tömegmegfigyelés. Nem
vezeti sem politikai, sem üzleti szempont. Csak a tuda-
mányosság a cél, hogy az elért eredmény a valóság
legyen. Van-e a tömegnek lelke? Mit lát és miben hisz
a „láthatatlan ember”, aki mindannyiunkban él? Mik
a tömeg „lelkének” szabályai és tulajdonságai? Lehet-e a
tömeg „lelkét” – mint az egyénét – magukkal a kér-
désekkel befolyásolni? Ezek az izgató kérdések vezették
Horváth Barnát. Ebben a tudományban nem lehet a
kérdésekre elméletekkel válaszolni. Kísérletre volt
szükség. Elsőrendű két alkalom kínálkozott erre 1941
végén. Kolozsváron, majd nem sokkal később Szegeden
szabadegyetemi előadásorozatot tartottak. Akik ezeken
az esteken megjelentek, azokat csak az önkéntes érdeklő-
dés hozta oda és semmiféle külső körülmény nem befo-
lyásolta őket. A helyi sajtó útján meghirdették a „köz-
véleménykutatás előadást”. Zsúfolásig telt meg a terem.
Előre kidolgozott kérdések várták a közönséget, Szeged-
en már nyomtatott kérdőívek. Az eredmény feldolgozá-
sát már csaknem befejezték s rövidesen részletekben
is nyilvánosságra kerül.

398 ember volt együtt a teremben Szegeden, amikor
a kísérletet megtartották. A nyomtatott íveken 16
különböző kérdéscsoport szerepelt. A kérdések magából
a kísérletből indultak ki. Hogyan tudta meg a részt-
vevő, hogy előadás lesz, olvasott-e a közvéleménykutatás-
ról az újságokban és hasonló jellegű kérdések, össze-
sen 360 kérdésre kellett válaszolni. A külföldi kísérletek
rendszerint „igen” vagy „nem” válaszlehetőséget adtak
a megkérdezetteknek. Itt van Horváth Barna mód-
szerének egyik döntő újítása. Az emberi érzés és véle-
mény igen gyakran nem csupán helyeslő vagy ellenző,
hanem a véleményt a legkülönbözőbb érzelmek fűtik,
melyek a tomboló lelkesedéstől az elkeseredett megvetésig
terjedhetnek. Az összes olyan kérdésnél, ahol ez hasznos-
nak látszott, a módszer lehetőséget adott a különböző
véleményárvonalak kifejezésére. Ez az újítás olyan
különbséget jelent, mint a színes fényképezés a régivel
szemben, ahol csak a szürke különböző árnyalatai szere-
peltek. Itt mód és alkalom nyílt az óvatos kék és a ríktó
piros színek megjelenésére is. Például arra a kérdésre,
hogy mi a véleménye Adyról, felsorolta a kérdőív a leg-
különbözőbb lehetőségeket. Korszakalkotó lángelmétől,
értéktelen, sőt romboló szellemig rendelkezésére állt
a választék. A többség véleménye szerint a költő „az
új vers és a szociális magyarság lángelméje”. Hasonló-
képpen Bartók Bélát az „élenjáró zenei gondolat töké-
letes kifejezőjének” tartotta a többség.

A több mint három és félszáz kérdés csaknem min-
denre kiterjedt. Behatóan érdeklődött a szavazó személy
egynisége iránt. Itt különösen érdekes szempont volt
maga a kép, amit önmagukról alkotnak az emberek. A kér-
déscsoportok összeállítása vázlatosan a következő volt:

Az első az egyetemi önkormányzat kérdése. Füg-
gjön-e az egyetem a fővárosban székelő központi kor-
mánytól. Ha igen, milyen mértékben. A kísérlet egyetemi
városban folyt le, ahol ez a kérdés – az egyetemek
egyik sorskérdése – erősen foglalkoztatja a közvéleményt.
A probléma bonyolultságával nem mindenki volt tisztá-
ban és itt külön érdekesség volt annak kipróbálása,
hogy milyen mértékben lehet a válaszokat a kérdések
megfogalmazásával befolyásolni.

398 szavazónak tették fel az első alapkérdést:
Helyesli-e az egyetemi autonómiát? 273 – tehát a többség –
igennel válaszolt. Ezután egymás után csupa
olyan kérdés következett, amely az egyetemi autonómia
esetleges hátrányait sorolja fel. A bennük rejlő cél az
volt, hogy gondolkozóba ejtse az önkormányzatért lelke-
sedő tömeget és véleményén változtasson.

Kérdés

1. Helyesli-e az olyan erősen kulturális jellegű városnak, mint Kolozsvár, a többi városal szemben való intézményes kiemelését? Nemcsak Kolozsváron, hanem Szegeden is igennel válaszolt a többség.
2. Igaz-e, hogy az egyetemi önkormányzat szűk látókörűvé tesz?
3. Igaz-e hogy az egyetemi önkormányzat révén helyi érdekek érvényesülnek?
4. Előmozdítja-e az egyetemi önkormányzat az egyének anyagi érdekeit?
5. Előidézi-e az egyetemi önkormányzat kis fontosságú helyi jelentőségű kérdések fel-fújását?
6. Nem valószínű-e, hogy az országos kormányzatnak nagyobb az áttekintése az egyetem kérdéseiben?
7. Lehetséges-e, hogy az egyetem ügyeiben pontosabb a kormányzat értesülése?
8. Előidézi-e az önkormányzatnál a kérdések túlságos részletezése az arányérzék elvesztését?
9. Ártott-e a szegedi egyetemnek, hogy a közelmúltban a kinevezések nem teljesen önkormányzati szempontokból történtek?
10. A helyi elfoglaltság miatt nem alkalmasabb-e a központi kormányzat irányítása?
n. Az egyetemi önkormányzat feltétlenül helyeslendő tudományos és egyetemi érdek-e?

Felelet

- Igen
Nem
Igen
Nem
Nem
Nem
Igen
Nem
Igen
Nem
Igen

harmadszor is feltette az alapkérdést és a válaszok száma igen érdekes eredményt árult el. A 218-ra lecsökkent lelkesedők száma újra felnövekedett 271-re. Tehát az egész rugalmassági kísérlet eredményeképpen az egyetemi önkormányzat a szavazó közönség köréből csak két hívet veszített. Ugyanakkor azonban ezzel az ügyes fogással sikerült hozzávetőleg kinyomozni azoknak az egyéneknek a számát, akik befolyásolhatók és az állhatatosak számát is megtudtuk. A tömeg véleményének befolyásolhatósága természetesen nemcsak Kolozsváron és az egyetemi önkormányzat kérdésében tény. A következtetések sokkal messzebb mehetnek.

A többi tizenöt kérdéscsoport jellegét csak röviden ismertetjük a kifejezett véleménnyel együtt.

A második az akkor időszerű jobbrahajtásra való áttérést tárgyalta. A többség Kolozsvárt a jobbrahajtás híve volt, Szeged a különbséget lényegtelennek tartja.

A harmadik kérdéscsoport a megkérdezett általános jelleméről szólt. A többség reményteljesnek, udvariasnak, vallásosnak és humorosnak tartja önmagát.

A következő kérdéscsoport volt: Ady szerepe és jelentősége. Ennek az eredményét már közöltük.

Azután következett Bartók Béla zenéjének szintén már ismertetett kérdése a megfelelő válaszárnalatok lehetőségével.

Több-e a jog, mint a hatalom? Ez volt a következő kérdés. A többség válasza igenlő volt.

A hetedik csoportban erkölcsi jellegű kérdések voltak a legkülönbözőbb morális kérdésekről, beleértve a nemi erkölcs kényes kérdését is. A közvélemény szigorú erkölcsi alapra helyezkedett. Tekintve, hogy a válaszlapok személyazonossága titkos maradt, itt nem tehető fel az esetleges „álszenteskedés” lehetősége. Eppen a közvéleménykutató kísérlet idején szerepelt az a meglehetősen nagy izgalmat felvevő per, amelyet a budapesti közlekedési vállalat indított egy tanárnő ellen, mert állítólag felvett egy jegyet az utcáról és azzal próbált utazni. Horváth Barna tehát felvetette a kérdést: a hallgatóság erkölcsi megítélése szerint mi a súlyosabb bűn, a jegycsalás vagy az egyetemi leckeönv meg-hamisítása? A szavazók nagyrésze az utóbbit tartotta megbélyegzendőbbnek.

A többi kérdés a szavazók erkölcsi megítélését igyekezett „lefényképezni.” Sorban felvetette a különböző bűncselekményeket és megkérdezte, melyiknek elkövetésére lennének képesek. A válaszok érdekességét még az is fokozta, hogy a feldolgozó előtt tudott tény, hogy melyik választ írta nő és melyiket férfi és ugyanakkor életkorukat is ismerték.

A nyolcadik kérdéscsoport az élet kellemes oldalait és a földi „örömeiket” sorolta fel. A kísérleti tömeg választhatott közöttük. Ezzel a kérdéscsoporttal egyrészt behatoltak a vágyak és titkos elképzelések világába, – a nemek és korosztályok szerint való megoszlás itt újra rendkívül érdekes megfigyelésekre nyújt alkalmat – másrészt még jobban beleringatta a kísérleten résztvevőket a derűs hangulatú, sportszerű izgalmű szavazójátékosdi légkörébe, amely a legalkalmasabb a jó eredmények elérésére. Ez a szavazási hangulat, amikor senki sem veszi az egészet annyira komolyan, hogy válaszait szabályozni igyekezze, de túl könnyedén sem fogja fel, hogy szavazásai komolytalanok lennének. Válaszaiban a közönség bejelentette, hogy a művelődést előnyben részesíti a sporttal szemben, az olvasást a zenével, a mozit a hangversennyel szemben. Jobban szereti a színházat, mint a rádiót, többre becsül egy nagyobb társasutazást egy rövid repülésnél és a szabad természet választja a nagyvilági fürdőkkel szemben. Több híve akadt a cigányzenének, mint a modern tánczenének,

Itt tulajdonképpen megismételték az alapkérdést.

Ebben a kérdéssorozatban tehát felhozták mindazt az ellenérvet, amit az önkormányzat ellenzői valaha is hangoztattak. Az egész intés volt az önkormányzatért lelkesedőknek. Tudat alatt, kérdezés közben igyekezett őket az önkormányzat ellen hangolni. Feltétlenül akadt a szavazók között olyan, akire hatott az önkormányzat szépséghibáinak felsorolása. A 273 lelkes önkormányzatbarát száma 218-ra csökkent le. Feltétlenül érdekes, hogy egy komoly kérdésnél néhány rövid perc alatt csak magában a kérdésben rejlő lebeszélés befolyásolni tudta a kísérleti tömeget. Ezután következett azonban a kísérlet második része. Mennyire rugalmas a tömeg? Lehet-e felfogását újra a lelkesedés felé befolyásolni ugyanolyan módon, ahogy az előbb azt lehűtötték? Az ezután következő kérdések az egyetemi önkormányzat előnyeit sorolták fel.

Kérdés

12. Nevelő hatású-e az egyetemi önkormányzat?
13. Igaz-e, hogy függetlenségre nevel?
14. Igaz-e, hogy a tudomány legfőbb tiszteltére nevel?
15. Az egyetem léte függ-e az önkormányzattól?
16. Elképzelhető-e nélküle az egyetem eredményes működése?
17. Helyes-e ilyen irányban a teljes decentralizálás?
18. Szilárdabb-e a többgyökerű kormányzat?
19. A felsorolt hibák mellett is feltétlenül megtartandó-e az egyetemi önkormányzat?

Felelet

- Igen
Igen
Igen
Igen
Nem
Igen
Igen
Igen

Felhozták a szavazó közönség elé tehát az egyetemi önkormányzat legfőbb értékeit. A többség a kérdés egész tárgyalásánál az önkormányzat pártján volt. A válaszok jellegéből a tömegvélemény rugalmasságára nem lehetett következtetni. A 19-es kérdés azonban

de többen választották a táncot, mint a poharazást. Mindezek a kérdések már felölelték a következő kérdéscsoport anyagát, ahol a kedves időtöltés iránt érdeklődött a szavazóiv.

A tizedik és tizenegyedik csoport saját magával jellemezteti a szavazót. Az összegyűlt adatokból érdekes lesz megállapítani, melyik része a tömegnek beképzelt, melyik a túl szerény, kik tartják magukat hirtelennek, szórakozottak – általában mit tartanak az emberek főhibájuknak; melyik nem és melyik korosztály ítéli meg önmagát feledékenynek, vagy pénzzel könnyelműen bánónak. Általában meg lehetett állapítani, hogy az emberek nem voltak túlságosan szigorú bírái önmaguknak.

Hogyan takarékoskodik? Miről mondana le inkább? Ilyen irányú kérdések hangzottak el a következő csoportban. A legtöbben a rádióról mondanának le szívesen az újsággal szemben. Ez feltétlenül mutatja, hogy a rádió nem tudta a közönséget az újságolvasástól elhódítani. Ezt különben a közvéleménykutatás több külföldi kísérletnél is megfigyelte. Ugyanakkor odaállítja az újságot, mint a közvéleményre kétségtelen befolyást gyakorló eszközt.

Szükségesnek tartja-e a tartózkodást nemileg? Ha igen, milyen mértékben, és ezt mennyire tartotta Ön be? Ezek voltak a tizenharmadik csoport kérdései. A kialakult vélemény meglepően szigorú volt.

Milyen színházat akar? így hangzottak a következő kérdések. A könnyű operettől a súlyos drámáig minden műfajt felsorolt a kérdőív. Igen érdekes, hogy a többség *élenhaladó újszerű* drámát akar.

Kell-e Szegeden fedett uszoda? Természetesen a túlnyomó többség e mellett szavazott. Itt újra lélekben rejlvő vágyak világába nyúlt bele a szavaztatás.

Az utolsó kérdéscsoport „Ismeri-e” alapon végigkérdezte a legkülönbözőbb dolgokat. Kétharmad rész ismerte a barátságot, egynegyed rész a hálókocsit és egyötöd rész a repülőgépet. A kérdések természetesen sok más tárgyat is felölelték, mint a banán, a tenger vagy a szerelem. A csoport kérdései meglepőek és érdekesek. A feleletek hasonlóak. Kiderült, hogy a hallgatóság 9%-a ismeri a misztikát, 14%-a az osztrigát, 46%-a az ananászt, 47%-a a nemi életet, 20%-a a végrehajtót és 15%-a a tengeribetegséget.

A három és félszáz kérdés szándékosan lepi meg a kérdezettet frappáns összeállításával. Így nem kerülhet idő beállítottságra való gyanakodásra. 143.280 adat gyűlt össze a válaszokból. Ez a mintegy 143.280 filmkocka hű képét adja közel négyszáz ember lelki-világának és felfogásának. A vetítésig azonban még hosszú az út. A nyers negatív anyag feldolgozása hónapok megfeszített munkáját jelentette. Egy-egy filmkocka egy-egy válasz: érdekes. Komoly tudományos megfigyelésekre azonban csak maga az összefüggő film alkalmas. Horváth Barnának kidolgozták az „előhívó” módszert, függetlenül minden eddigi külföldi tapasztalattól. *Mozaikszövegszerűen* állították össze a válaszokat, hogy bármely egyén válasza bármely kérdésre azonnal megállapítható legyen. Külön feldolgozásra kerül szemléltető grafikonokkal a nemek és korosztályok szerint való megoszlás olyan kérdéseknél, ahol ez különösen lényeges (önmagukról alkotott vélemény, bűnözési hajlam stb.). Külön csoportosítási szempont az, hogy az egyes kérdéseknél kik alkotják az állandó ellenzékét és kik a fejbólintó Jánosok. A válaszolás idején persze az egybegyűlteket mindezt nem is sejtették. Ezzel a szemlélettel a teremben ülő 398 ember már nem 398 egyén összessége, hanem különböző nagyságú és jellegű csoportokból áll, amelyek elkülönülnek egymástól a modern zenéről való felfogásukban aszerint, hogy

ismerik-e a banánt és száz más kérdezett és kérdezetlen szempontból. Ez a tény rávilágít azokra a horizontokra, amit ez az új tudomány ígér a tömegszemlélet terén. Természetes, hogy négyszáz összegyűlt szegedi vagy kolozsvári ember kikérdezése még nem világít rá az ország közvéleményére. A társadalmi felépítéshez alkalmazkodó, megfelelő összeválogatásban azonban a nagy számok törvénye alapján szinte beláthatatlanok a lehetőségek. Okszerűen összeállított „mustra” csoport véleménye fedi a tízszer és százszor nagyobb tömegeket. Elérhető tehát, hogy társadalmi, foglalkozási és helységmegoszlás szerint ugyanúgy lefényképezhetjük a magyarországi lelkeséget, mint a Halászbástyát, a tatai szénbányát, vagy bármely más nemzeti tulajdont. Hogy aztán az eltagolásnak és részletekbe-menésnek hol húzzuk meg a határait, azt a tapasztalat fogja megszabni.

Vizsgáljuk csak meg a lehetőségeket a társadalomtudomány szempontjából. Mit jelent a jóakarátú megoldani-akarásnak a tény, hogy képszerűen ábrázolva látható a munkásosztályok, középosztályok és a nemzetközösség többi rétegének lelki fényképe? Mennyi félreértést vagy elhibázott fáradságot előzhet meg. Felhasználható mint őszinte panaszkönyvi vagy igénytáblázat. A nemzet vezetése szempontjából mi adhatna nagyobb segítséget, mint a tömeg igazi belső képe? További jelentőségét Horváth Barna kísérletének könyv alakban való feldolgozása mutatja be.

Miközben a kolozsvári egyetemen lázasan folyt a feldolgozó munka, a közvéleménykutató-est által felkeltett lelkesedés újabb kísérletet eredményezett.

A Kolozsvári Magyar Diák Szövetség saját kebelén belül „lefényképezte” önmagát. A kérdések összeállítása kitűnő példáját adja a gyakorlatban és zárt közösségben való tömegmegfigyelésnek. A cél itt kizáróan a diákszövetség lelki összeállításának felleltározása volt. Kifürkészni a hibákat, megismerni a tagokat mint lelki tömeget.

133 kérdés szerepelt a nyomtatott íven. Először a kérdezett személyi adatait kérték, a név kivételével. Egyetemi kar, életkor, nem, vallás és apja foglalkozása. Azután sorra jöttek a kérdések, amelyek elsősorban a diákegyesület belső kérdéseit tárgyalták. Ugyanakkor azonban érdekes képet alkottak a szavazókról is. Felvázolásul néhányat közlünk a kérdésekből:

Szükség van-e Diákegyesületre?

Politizáljon?

Szórakoztasson?

Milyen legyen az öltözék a mulatságainál?

Melyik népszerű katonadal tetszik inkább? (Itt felsorolt kettőt.)

Ismeri-e az egyesület alapszabályait?

Mi legyen a tanárelnök hatásköre?

Hol szeret Kolozsváron leginkább sétálni?

Mi hiányzik a múlt ifjúságának jutulajdonságai közül:

a) tudományos érdeklődés,

b) erkölcsiség,

c) vallásosság,

d) politikai érzék,

e) általános műveltség,

f) lelkesedés,

g) tettrekészség.

Mi az oka a felekezeti ellentétnek?

Korszerűnek tartja-e a társadalmi különbségek kihangsúlyozását?

Itt szemléltetően oszlopba állítja a mellette és ellene való érveket, amellyel újabb módját adja a kérdéssel való befolyásolásnak. (Lásd Horváth Barna: Szeged az egyetemi autonómia kérdésénél.)

<i>Igen</i>	<i>Nem</i>
Mert a származás rányomja pecsétjét az egyénre.	Mert a szociális érzék ellene szól.
Mert olyan az ember, amilyen a környezete.	Mert a totális állam fel-fogása ezt mondja.
Mert eltörlése: kommunizmus.	Mert kihangsúlyozása forradalmat eredményez
Mert csak így menthető meg az elit.	Mert gyökeres megoldás csak így remélhető.
Mert ezt diktálja a magyar múlt.	
Mert véd idegen koreszmék ellen.	
Mert	Mert

Milyen járművel szeret utazni?

Kedvenc magyar nótája?

Mozi vagy a színház kedvesebb?

Fontos-e a leves?

A fajelmélet tudományos alapokon nyugszik-e? (Teljesen, részben, egyáltalában nem.)

A profeszorok közül: a) Kinek az előadását szeretni hallgatni? b) Kivel szeretne hosszasan elbeszélgetni?

Milyen a menzakeres?

Mi hiányzik legjobban a diákoktól?

Lefolyt a szavazás és az egyesület vezetőségének rendelkezésére áll az anyag. Hónapok hosszas munkájával, baráti és hivatalos beszélgetések százaival nem tudtak volna hasonló értékes véleménytömeget beszerezni. Megvan az egyesület továbbfejlesztésének lehetősége és a megfigyelő számára a kolozsvári egyetem hallgatóinak világképe. Olyan kényes kérdésekben is, mint például a nemzetiségi kérdés, őszinte és véleményárnyalatok szerint való válaszokat kaptak.

A kísérletek fejlesztése a társadalomtudomány szempontjából igen fontos. Természetesen különböző érdeklődéskörök számára a kérdések egy részének is különböznie kell, de igen érdekes megfigyelést adna ugyanarról a tárgyról a különböző társadalmi osztályok szavazóinak csoportja. Az állam szempontjából természetesen lényeges a közvélemény kutatása. A kérdések számát csökkenteni, a szavazók számát növelni – ahogy azt külföldön teszik – állandóan lehet. Hogy a tudományos eredmények számára és a különböző céloknak melyik módszer a megfelelőbb, azt még a kutatásnak kell megállapítania. Egyelőre azonban nagyjelentőségű, hogy Magyarországon megindult a közvéleménykutatás tudományos művelése.

Nagy htván

A SZOCIÁLPOLITIKA AZ ÚJ EURÓPÁBAN

A múlt században az új világrészek és a technika csodái felé fordult az emberiség figyelmé. Ma a *szociális eszme* jegyében él, csatázik, épít és rombol az emberiség. A jelekből arra kell következtetnünk, hogy valóban új világnak kell születnie a háború után, mert a technika, a felfedezések és a találmányok – a liberális kor bálványai – nem tudták megnyugtatni, boldogítani az embert. Ellenkezően – a végsőkig fokozták elégedetlenségét, nyugtalanságát, létbizonytalanságát. A kibontakozás, az új irányú fejlődés útját a legtöbbször szemében a szociális eszme és annak gyakorlata, a szociálpolitika jelzi.

A szociálpolitika fontossága, sorsdöntő jelentősége elvitathatatlan. Mibenlétét, lényegét illetően azonban igen eltérőek a vélemények. Legtöbbször a szegénység ellen való küzdelem különböző formáit vallják szociálpolitikának. Vannak, akik a szövetségi szervezésben, mások a társadalmi biztosítás újszerű

kiépítésében, vagy éppen a telekértékadó bevezetésében látják a szociális problémák megoldását. Egy-egy másról lényegesen eltérő megoldási módokat vallanak egyedül helyeseknek korunk nagy újjáalakító irányai: a marxizmus, fasizmus, nemzeti szocializmus is. *Nincs általánosan kötelező, tökéletes hatású, egyetemes érvényű szociálpolitikai program.* Sem a sokat kifogásolt szociális olajcseppek, – a régi liberális kapitalista /rendszer toldozása-foltozása – sem a gyökeres, nagy, átfogó szerkezeti változások nem hoztak eddig egyetemes érvényűnek tekinthető megoldást.

Szinte fölösleges hangsúlyoznunk, hogy az *orosz bolsevizmus* letűnő vörös csillagzata alatt nem a szociális kiegyensúlyozottság, az építő társadalmi béke, a mások életjogait megértő emberiség uralma honol. A bolsevizmus a szociális eszme érvényesülését a nyers önzés, az ököljog uralmában, az erősebb jogának érvényesítésében látja. Ekesen szóló bizonyíték erre a Szovjetunió rendkívüli alapossággal kimunkált politikai irodalma. Lássuk néhány jellemző töredékét:

„Az az osztály, amely a politikai uralmat kezébe vette, amikor a kezébe vette, tudta, hogy egyedül a maga kezébe veszi. Ez benne van a proletariátus diktatúrájának fogalmában. Ennek a fogalomnak csak akkor van értelme, amikor a szóbanforgó osztály tudja, hogy kizárólag maga veszi a politikai hatalmat a kezébe és nem ámitja sem önmagát, sem másokat az egész népet felőlé, általános választásokból eredő, „az egész nép által szentesített” hatalomról szóló szóbeszéddel.”¹

„A diktatúra tudományos fogalma nem jelent egyebet, mint a semmi által nem korlátozott, semmiféle törvény, abszolúte semmiféle szabály által nem feszélyezett, közvetlenül az erőszakra támaszkodó hatalmat.”²

„Az ön levelét olvasva azt hihetné az ember, hogy nem mi fogadtuk a parasztságot a proletárforradalom szolgálatába, hanem ellenkezőleg: a parasztság a maga egészében, a kulákságot is beleértve, fogadta a bolsevikokat szolgálatába. Rosszul állna a bolsevikok ügye, ha olyan könnyen „állanának” nemproletár osztályok szolgálatába.”³

„A párt nem lehet semleges a vallási előítéletek hirdetőivel szemben, amely a dolgozó tömegek öntudatát megmérgezi. Elnyomtuk-e a reakciós papságot? Igen, elnyomtuk. A baj csak az, hogy ez a reakciós papság még mindig nincs teljesen likvidálva. A vallásellenes propaganda az az eszköz, amelynek végig kell folytatnia a reakciós papság likvidálásának művét.”⁴

A tőke és a munka ellentéte a liberális kapitalista állami és társadalmi rend természetes velejárója. A verseny szabadságának elvi alapján a munka jogosan küzd érdekeinek minél tökéletesebb érvényesítéséért a tőke ellen. Az osztályharc a liberalizmus által szentesített gazdasági érdekharc egyik formája. A bolsevizmus következetes ellenségeinek szükségképpen szembe kellett fordulniuk a liberalizmussal is. Az antibolsevista és egyben antiliberális európai forradalom első teljesen öntudatos képviselője a *fasizmus*. Az olasz alkotótehetség lázas és körültekintő munkával kiformálta a „korporatív”-nak nevezett új jogrendet, a tőke és a munka harmóniájának jogi rendjét. A munka alkotmányos tényező lett. A Carta del Lavoro – a *munkaalkotmány* – alapkö, vezérfonal, megvalósult gyakorlat. A szociálpolitikai megoldásokat Olaszországban főként az

¹ Lenin: Beszéd a szállítómunkások oroszországi kongresszusán. Válogatott munkák, IX.

² Lenin: összegyűjtött művek, XXV. 441. 1.

³ Sztálin: Válasz Pokrovszky Sz. elvtársnak. A leninizmus kérdései. Moszkvai magyar nyelvű kiadás, 1936, 182. 1.

⁴ Sztálin: A leninizmus kérdései, 208 1.

alapos jogi előkészítés jellemzi. A kollektív szerződések jogi jellegének kérdése jóval előkelőbb helyet foglal el az olasz szakirodalomban, mint a munkabérekérdéssel, a vásárlóerővel stb. kapcsolatos technikai problémák.

Természetes, hogy bármilyen tökéletes jogi megoldásokkal a természettől adott alapvető nehézségeket, amilyenek a földhiány, nyersanyaghiány stb. nem lehet leküzdeni. Olaszország politikája ezért lett imperialista irányú. Az olasz gyarmatszerző törekvések mindenekelőtt szociálpolitikai célt szolgálnak.

Németországban Olaszországgal ellenében nem a jogi problémák megoldásán van a hangsúly. A szociálpolitikákat egészen gyakorlati kérdések foglalkoztatják. Amiben nincs közvetlen praktikum, az meglehetősen kivülesik az érdeklődés körén. A háború kitörése előtt a leginkább előtérbe helyezett szociális reformmegoldások a munkaszolgálat, a családalapítási kölcsönök, a Kraft durch Freude és a Schönheit der Arbeit mozgalmak, a nagyarányú munkáslakótelep-építkezések, a népautó, a néprádió voltak. A munkásszervezetek kérdésével kapcsolatos jogi problémákat a német munkafront egyik napról a másikra egyszerű hatalomátvétellel oldotta meg.

Németországban ma minden háborús erőfeszítés a közvetlen, kézzelfogható eredmények, a „Leistung” jegyében történik. A németek a jövő útját is az európai méretekre törekvő német teljesítmény-politika irányvonalában képzelik el. Az eddig kialakult német szociálpolitikai gyakorlat lényegében a „Leistungspolitik” elvének fenntartásában él majd tovább – ügylátszik – a háború után. „Die Sozialpolitik der Zukunft wird Leistungspolitik sein, d. h. sie wird alle jene Maßnahmen in den Vordergrund stellen, die geeignet sind, eine möglichst rasche und intensive Nutzung des neu geordneten europäischen Lebensraumes zu erlauben.”¹

A szociálpolitika gyakorlatát meghatározó tényezők között uralkodó helyet foglal el Németországban a *szociális közigazgatás*. Rendkívüli fontosságú hatáskört kaptak a munkaügyi hatósági biztosok (Treuhand der Arbeit), a munkaközvetítést és a munkaerőgazdálkodást ellátó munkahivatalok és az iparfelügyelők. Maga a szociálpolitika annyira azonosult a nemzeti szocializmusban a hivatalos állami politikával és különösen az állam gazdasági politikájával, hogy vita alakulhatott ki a német szakirodalomban arról, lehet-e még önálló értékű tudománynak tekinteni a szociálpolitikát, vagy sem?² A szociálpolitika ma Németországban csak-

¹ Neue Internationale Rundschau der Arbeit, 3. Vierteljahr 1942, 224 l.

² Soziale Praxis 1941. márc. 15, 210. l.

nem kizáróan állami feladat és ez – háború idején – aligha is lehetne másként. Kétségtelen azonban, hogy a nyugodt fejlődés időszakaiban a *társadalompolitika*, természetesen nemcsak állami, hanem társadalmi feladat is lesz.

Magyarország is kikerülhetetlenül részese a nagy európai újjáalakulásnak. Háború van, érthető tehát, hogy ma főként állami, közigazgatási jellegű rendezések útján halad előre szociálpolitikánk. Az Országos Népes Családvédelmi Alap létesítését elrendelő 1940: XXIII. t.-c. a belügyi kormányzatot és ezen keresztül a vármegyei közigazgatást bízta meg egészen alapvető, általánosságban mozgó szociálpolitikai feladatok megoldásával. Ezen kívül nem is hozott az utolsó néhány év a háborús szükségmegoldások, vagy az előkészítő jellegű jogi rendezés kereteit túllépő szociális reformalkotásokat. Szociálpolitikánk legújabb fejlődéséből tehát a német vagy az olasz szociális újjáalakuláshoz hasonló magyar irányú kiformalódására, vagy a háború utáni magyar szociálpolitika irányára aligha következtethetünk. De gyökeres, ideológiai jelentőségű változások bekövetkezése napjainkban nem is volna kívánatos. Egyetlen pillanatra sem szabad elfelejtenünk, hogy háborúban vagyunk. A ma nehézségeit kell minden erőnkkel áthidalnunk. Érzelmi szempontok és jogi aggályok félretolásával nekünk is a minél tökéletesebb azonnali eredmények, a „Leistung” elérésére kell törekednünk. Fokozottan kell azonban vigyáznunk arra, hogy a háborús szociálpolitikát ne tekintsük végleges megoldásnak.

Ma az államot illeti a szó. De a háború után fel kell szabadítani, szerephez kell juttatni a társadalmi erőket is. A társadalom legnagyobb jelentőségű erőközpontjai – a munkásszervezetek – vagy államellenesek voltak eddig, vagy a legjobb esetben jóakarató közömbösséggel szemlélték az állam erőfeszítéseit. Széchenyi és Kossuth egy évszázaddal ezelőtt a jobbagyfelszabadítással akarták „számosabbá tenni a nemzetet”. A háború után a társadalom építő erőinek az államéletbe való intézményes beépítésével – nem beolvasztásával – kell majd minél „számosabbá”, minél erősebbé tennünk a nemzet hatalmi szervezetét, az államot. Hatalmas feladat ez. Altala minden eddiginél eredményesebb módon oldhatók meg a szociális problémák. A társadalom azelőtt háttérbe tolt, félreállított erőinek intézményes felszabadítása nélkül nem indulhatunk el a mélyreható társadalmi reformpolitika legtermészetesebb, leggyakorlatibb és legalkotmányosabb, tehát legmagyarabb útján.

Vizy András

MUNKAERŐGAZDÁLKODÁS ÉS SZAKKÉPZÉS

Ipari munkapiacunk rendezése

özvetítés központi bizottságának megszervezéséről. A bizottság feladata a munkapiac helyzetének figyelemmel kísérése, a rendelkezésre álló munkaerők nemzetgazdasági szempontból való felhasználása, az esetleges munk nélkülség megszüntetési módjainak vizsgálata és általában a munkaközvetítőszervek együttműködésének biztosítása. Az új intézmény jelentősége főleg abban van, hogy ezzel lehetővé válik nemcsak a háborús időkben, hanem az azt követő átmenetgazdaság idejére is az országos munkaerőgazdálkodás központi irányítása és ellenőrzése. Az időszerű kérdések között szerepel elsősorban a rendelkezésre álló munkaerők megfelelő szétosztásáról való gondoskodás. Ezzel kapcsolatban a gyáripár egyes ágai-ban azt a jelenséget állapították meg, hogy főleg a tanulatlan segéd munkások a középiparból nagyobb tömegben mennek át a nagyipari vállalatokhoz. A középipárral szemben ugyanis már minden nagyobb üzem a központi élelmiszerbeszerzés mellett munkásainak egyéb szükségleteit is jobban biztosítja. A kis- és középipar tehát az új szervtől várja a termelés folytonosságának biztosítása érdekében feltétlenül megkívánható munkapiaci egyensúlyhelyzet visszaállítását. Az érdekelt iparágak maguk is behatóan foglalkoznak a megoldás módzaival. Ezek közt szerepel az az elgondolás is, hogy a a közép- és kisvállalatok is rendezkedjenek be a munkások ellátására. Létesítsenek a nagyipar mintájára központi élelmiszerelosztószervezetet és térjenek át esetleg a bérhizlálásra is, úgy, hogy több közép- és kisvállalat közösen indítson ilyen irányú akciót. Természetesen más javaslatok is felmerültek, melyeket az ipar most előterjesztésbe foglalva juttat el a kereskedelem- és iparügyi miniszterhez. Ennek keretében az ipar intézkedést kér általában az egyik iparágból a másikba való munkás-elszívás megakadályozására is. ***

Munkaerőirányítás és utánpótlás Németországban

Az eredményes munkaerőgazdálkodás szempontjából különös jelentősége van az utánpótlás kérdésének. Ezt a kérdést 1939-ben a Német Munkafront vizsgálat tárgyává tette, aminek alapján azután kidolgozta az okszerű munkaerőgazdálkodás rendjét is. Rámutatott nevezetesen arra: hogy a munkaerőknek ide-oda tologatása mindig nagy energiapazarlást jelent, hiszen kedvező esetekben is bizonyos időre van szükség, amíg a munkások az üzem belső életét kellően megismerik és munkaerejüket optimális hatásra fokozhatják. Az utóbbi évek főtörékvése tehát az ilyen hiányosságok lehető kikapcsolása volt.

Minden foglalkozásnak vannak szubjektív és objektív elemei. A gyermek vagy ifjú pályaválasztásra vonatkozó első képzetei rendszerint egyoldalúan személyes hajlamai (tetszése) szerint alakulnak, később pedig objektív momentumok nyomulnak előtérbe, (elhelyezkedési lehetőség, fizetések alakulása). Az iskola, a rádió és az idevonatkozó előadások rendszerint nem képesek az ifjakat az úgynevezett divatos foglalkozásoktól eltéríteni. Ilyenek voltak az utóbbi években fiúk számára a fémipari foglalkozások, lányok számára pedig az irodai munkák. Az elsősorban női foglalkozásokat évről-évre kevesebben választották, olyannyira, hogy a mezőgazdaság és a házimunkák helyzete szükségessé tette 1938-ban az ú. n. „női szolgálati év” bevezetését. Ennek alapján a nőiifjúság 25. évéig egy évi mezőgazdasági vagy háztartási munkára van köte-

A kormány rendeletet adott ki a munkak lezve, feltéve, hogy más életpályát választott. Ez természetesen szükségmegoldás a munkaerőutánpótlás kiesésének ellensúlyozására. Az utóbbi évek kiesésének természetes oka az első világháború következtében elmaradt születésekben van, s következményei kiküszöbölésére az első lépés 1938-ban történt meg, amikor az addig önkéntes pályaválasztási tanácsadás állami munkaerőirányítással épült ki.

Ez azonban semmiesetre sem jelentett kifejezett kényszert. Az ifjaknak éppúgy, mint szüleiknek és az üzemi vezetőknek bizonyos mértékű cselekvési szabadságot hagytak, amit teljesen elvonni a dolog természeténél fogva nem is lehet. A munkahivatalok évtizedek óta kipróbált segédesszközökre támaszkodnak, amikor az ifjak hajlamát igyekeznek megállapítani. Ilyenek: 1. a tanító észrevételei az ifjú képességeiről és természetéről; 2. a Hitlerjugend észrevételei; 3. orvosi vélemény a testi adottságokról; 4. a munkahivatal saját pszichológusának vizsgálata alapján kialakult vélemény. A fenti négy részjelentés alapján azután minden minden egyes ifjúról összefoglaló jelentést állítanak össze.

A felnőtt munkaerő irányítása hasonlóképpen az utóbbi idők jelensége, melynek oka a mind erősebben érezhető munkáshiány. Kerek 41 millió munkaképes egyénből 1939-ben 29 millió volt munkában, tehát a veszteség éppen 1/4 rész. Miután a férfi- és női munkaerőtartalmak felemésződtek, a múlt évben külföldi munkaerőt, valamint kerek 1.5 millió hadifoglyot állítottak be a termelés menetébe.

Első feladat a szakmunkáshiány leküzdése volt. E célból erősen korlátozták a munkahelyváltogatás lehetőségét. Azonkívül a nélkülözhető erőket a házi- és vándoriparból kivonták, azután az önálló kisipart és kiskereskedelmet vették vizsgálat alá. Mivel azonban a nemzeti fontosságú munkálatok befejezése így sem volt kellően biztosítható, szükségessé vált, hogy a lakosság munkaszolgálatra köteleztessék. 1940 végére kerek 1 millió ember állt így be a halaszthatatlan munkálatok (Westwall) elvégzésére.

1935 óta a munkakönyv bevezetése hasonló célt szolgált. A munkakönyv alkalmazási területét azóta egyre inkább bővítették, ma már kiterjed az önálló termelőkre és az otthoni munkásokra is. A munkakönyv hű képe így az egyes munkások „munkatörténetének”, s biztos alapot szolgáltat a munkahivatal és a munkaerőirányítás céljaira is.

A kérdés másik fejezete a munkaerő nevelése. Ez felozlik üzemi, üzemen kívüli és iskolai nevelésre. A törekvés mindig arra irányult, hogy a már fentebb említett munkaerőkiesést jobb képesséssel, szakismerettel pótolják. Az 1933-ban proklamált „jog a munkához” kiszélesedett és most már „jog teljes üzemi kiképzésre” lett. Erre a célra alakult a *Reichsinstitut für Berufsausbildung*, mely tanfolyamokat, előadásorozatokat és üzemlátogatásokat szervez, valamint folyóiratokat ad ki. E mellett természetesen nem hanyagolható el az üzemi vezetők iniciatívája sem és szükséges az üzemen belüli erők összefogása is a minél jobb kiképzésre. T

Női munkások a német vasutaknál

A háború következtében előállott munkáshiány szükségessé tette, hogy női munkaerőket egyre növekvő mértékben alkalmazzanak a német birodalmi vasutaknál is, úgyhogy míg az itt foglalkoztatott női munkások száma a háború kitörésekor 16.000 volt, most már a 100.000-t is megközelíti. A nők részint mint jegy kezelőnők, részint mint jegyárulónők, tehervonatok kísérői és forgalmisták teljesítenek szolgálatot. A női vasúti

¹ *Donaueuropa*, 1942 július.

¹ *Uj világ*, 1942 augusztus 6.

munkások bevonását, kiképzését és szociális védelmét már mintaszépen és minden irányban kiterjedően kiépítették. Elég, ha például a jegykezelőnő helyzetét ismertetjük: a jegykezelőnők négyhetes tanfolyamon nyernek kiképzést, ezután egy jegykezelő felügyelete alatt különböző útvonalakon két héten át gyakorlati oktatásban részesülnek. Ha azután a záróvizsgán is megállják helyüket, elfoglalhatják kijelölt munkabeosztásukat, mégpedig eleinte mindig valami könnyebb beosztást kapnak. Csak olyan nőket alkalmaznak ilyen szolgálatra, akik az orvosi vizsgálaton teljes mértékben megfeleltek. Különös tekintettel vannak itt a látó- és hallószervek épségére és arra a körülményre, hogy vajjon a megvizsgált nők szervezete elég erős-e az állandó járással és állással együttjáró munkák elvégzésére. Minden jegykezelőnő évente két hetet a vasutak üdülőotthonaiban tölthet el pihenéssel. Arra az esetre, ha a jegykezelőnőnek szolgálati útvonala végállomásán egy éjtelme vagy napot vesztegetnie kell, a vasutaknak saját otthonaik vagy az állomásokon fenntartott szobái vannak. A birodalmi munkaügyi miniszternek az a rendelkezése, miszerint a közlekedési vállalatoknál alkalmazott nők maximális napi munkaideje 9 óra, az utazó szolgálatot teljesítő nőkre nem alkalmazható, és ezért külön szolgálati munkaterv gondoskodik arról, hogyha ez a rendelkezés nem is tartható be szó szerint, de legalább az 54 órás munkahetét ne lépjék túl.

S. J.

Helyes pályaválasztás és munkateljesítmény

A munkáslélektani kutatások három alaptételt állítanak fel. Ezek: a helyes pályaválasztás, a munkás megfelelő lelkiállapota és a jó vezetés. Ha sikerül

minden dolgozót a neki megfelelő vonalra állítanunk, akkor kettős eredményt érhetünk el. Emelkedik a munkateljesítmény és a dolgozót nagyfokú lelki kielégülés tölti el. A helyes pályaválasztást irányító működésnek hármas feladata van: fel kell ismerni a tehetséget, tudatosítani kell azt az egyénben és a tudatosított tehetség helyesirányú kibontakozását elő kell segíteni. Ha a dolgozó ember megindult a tehetségének legjobb megfelelő pályán, az első lépés megtörtént, de még számos körülmény hátráltathatja vagy mozdíthatja elő fejlődését.

Az ember lelkiéletének érzelmi megnyilvánulásai nagymértékben befolyásolják a munkateljesítményt. R. B. Hersey, a Pennsylvania-egyetem professzora kísérletei alapján az érzelmeket három csoportba osztotta. Ezek: pozitív, negatív és semleges érzelmek. A pozitív csoport legfontosabb tagjai: a boldog, vidám, a reménykedő, az érdeklődő és együttműködő érzelmek. A negatív csoportban a haragos, bizalmatlan, kelletlen, szomorú és aggódó neveket találjuk, míg a semleges csoportot a közönyös és vegyes érzelmek képviselik. Ugyancsak Hersey állapította meg kísérletei alapján, hogy a pozitív érzelmi állapotban végzett munkánál a munkateljesítmény jelentősen emelkedett, míg a negatív érzelmek hatása alatt nagymértékben csökkent. Fontos tehát a dolgozó ember pozitív érzelmi állapotának biztosítása. Ezt elsősorban a megfelelő munka, egészséges munkaviszonyok, igazságos bér, továbbá méltányos és igazságos bánásmód biztosítja.

R. B. Hersey kísérletei is bizonyítják, hogy korunk életszemlélete az anyagi világ mellett mindjobban a nemesebb tényező, a dolgozó ember felé fordul.

NŐI MUNKA VÉDELME

Törvényrendelet a háztartási alkalmazottakról Horvátországban

Az 1942 július 11-i horvát hivatalos lapban törvényrendelet jelent meg, amely szabályozza a háztartási alkalmazottak jogviszonyát. A rendelet szerint 14 évnél fiatalabb személyek csak külön engedéllyel alkalmazhatók. A munkaadó attól, akit alkalmazni akar, orvosi bizonyítványt kérhet, amelyet a munkásbiztosító vagy a helybeli községi előjáróság orvosa ingyen köteles kiállítani.

Előírja a rendelet, hogy az alkalmazottnak rendszeres és egészséges étel és lakás jár. A 16 éven felüli alkalmazottat legalább 8 óras, a 16 éven alulit pedig legalább 9 óras éjszakai pihenő illeti meg, úgyszintén délelőtt 1 óras, illetve 1 1/2 óras szünet. Vasár- és ünnepnapokon 5 óras délutáni kimenőhöz van joga, ezenkívül pedig hetenkint egyszer valamelyik munkanapon 2 óras kimenőt kaphat.

Ha az alkalmazás egy évnél tovább tart, az alkalmazott évenként 8 napi szabadságot, 5 éven túl pedig éven-

kint 15 napot kap. Betegség esetén 7 napi fizetésre van joga, felévnél tovább tartó alkalmazás után pedig 14 napi fizetésre. Azoknak a háztartási alkalmazottnak, akik munkaadójukkal több, mint 5 évig egy háztartásban éltek, a munkaadó részéről történő felmondás esetén joguk van a rendes fizetésen felül egy összegre, amely egy havi fizetésnek felel meg. Ha a felmondás 10 év után történik a végkielégítés összege 2 havi, 15 év után 3 havi fizetést tesz ki.

A rendelet megjelöli ezenfelül azokat az okokat* amelyek miatt a szerződés az alkalmazott vagy a munkaadó részéről a szerződésben megállapított időhatárnál hamarabb mondható fel.

A fenti törvényrendelettel kapcsolatban tanfolyamokat rendeztek a háztartási alkalmazottak számára, először vidéki városokban, majd Zágrábban is. A tanfolyamokon előadásokat tartottak az alkalmazottak szociális helyzetéről, kiképzéséről, a nő hivatásáról, a család jelentőségéről és egyéb őket érdeklő kérdésekről.

S. J.

MUNKÁSOK ÉLETVISZONYAI

Üzemi étkeztetés Németországban

A Munkafront 1937 óta tervszerűen serkenti az üzemeket üzemi nagykonyhák felállítására. Kimutatása szerint a háború kitörésekor mintegy 6500 volt a számuk és 1941 végén elérte a 10.000-et. A szám ily gyors emelkedése a következtében nagy hiány mutatkozott kiképzett szakácsokban, ezért a Majnafrankfurti Konyhaművészeti Intézet külön tanfolyamon képezett ki szakácsokat kifejezetten üzemi nagykonyhák számára. A Munkafront Berlinben is rendezett ilyen tanfolyamokat.

Az üzemi nagykonyhákban ma kb. 5 millió dolgozó jut naponta meleg ételhez.

¹ *Monatshäfte für Ns. Sozialpolitik*, 1942 június-július.

A nagyüzemek általában önálló üzemi konyhákat állítanak fel. Van közöttük olyan (a gáz- és vízművek), amely a külső szolgálaton lévőknek is meleg ételt küld a munkahelyére, a kazánok mellett dolgozók felfrissítésére pedig teaakciót vezettek be.

A kisebb üzemek együttesen létesítenek üzemi konyhákat. Így pl. egy gelsenkircheni üzemi nagykonyha kilenc üzem több mint ezer dolgozóját látja el.

M. E.

A román szabadidőszerződés

A német *Kraft durch Freude* mintájára Románia is megteremtette szabadidőszerződését. Neve: „Munka és Világosság” (Munca și Lumina). Berendezéseiben és

célkitűzéseiben német mintáját követi. A szervezet legfőbb irányítása és vezetése a munkaügyi minisztérium külön osztályában történik. A törvény rendelkezései kiterjednek minden magán- és közszolgáltatásban álló alkalmazottra és munkásra, valamennyi munkaadóra, ideértve a kézműiparosokat és kereskedőket, továbbá mezőgazdasági munkásokra és napszámosokra, valamint valamennyi tanoncra. A törvény részletesen felsorolja a hivatal különféle szerveit és feladatait.

Meleg étel kiosztása egy német bányában

A Deutsche Arbeitsfront ösztönzésére az egyik vállalat ügyesen oldotta meg a bányászok étkezésének súlyos problémáját. Eddig ugyanis az volt a helyzet, hogy a munkások a magukkal hozott hideg élelmet fogyasztották el a munkaszünet alatt, mert egészségügyi és szervezési okokból kifolyóan lehetetlen volt a föld alatt konyhát és étkezőhelyiséget felállítani. Most minden bányászt elláttak egy, az ő nevét viselő ½ vagy 1 liter őrtenyű termoszedényvel, amely az ételt legalább 8 óráig melegen tartja. Félórával a szünetek megkezdése előtt külön erre a célra

felszerelt kocsival leviszik a termoszokat a tárnába, ahol tartalmukat az újonnan berendezett helyiségekben fogyasztják el a bányászok. Az élelem költségeit egyrészt a vállalat viseli, a munkás csupán 10 pfenniggel járul hozzá naponta. A tapasztalat szerint a munka közben elfogyasztott meleg étel igen kedvezően hat a bányászok egészségére és teljesítőképességére. A cég üzemi orvosa valószínűnek tartja, hogy általában a bányászoknál eddig gyakran tapasztalt gyomormegbetegedések a helytelen táplálkozás következményei voltak. K. A.

Munkásműsor a horvát rádióban

A horvát rádió nemrégiben „Rad i radost” (munka és öröm) név alatt munkásműsort vezetett be. Hétköznapokon délelőtt van egy 20 perces műsorszám, amelynek keretében munkásokat érdeklő híreket, valamint ideológiai fejtegetéseket és zeneszámokat adnak. Vasárnap délután félórás munkásműsor van, amelyet kisebb előadás vezet be. A hétköznapi műsor tartama alatt az üzemek kötelesek pihenőt adni és rádiókészüléket felállítani, hogy a munkások hallgathassák a műsort. S. J.

MUNKÁSSZERVEZETEK ÉS HIVATÁSKÉPVISELET

Új horvát munkásszövetség

A rendi felépítésű Horvátország az Ustasa keretében megszervezte két munkásszervezetét: a Munkások horvát szövetségét és az Alkalmazottak horvát szövetségét.

A törvény valamennyi eddig működő munkásszervezetet megszüntet és minden munkás számára kötelezővé teszi az új szervezetbe való belépést. A két szövetség vezetőjét a Poglavnik nevezi ki. A szövetségek szakmai szervezetekre tagozódnak, területileg pedig megyei, kerületi és helyi szervezetekre oszlanak. Az új munkásszövetség feladatát a törvény a következőkben jelölte meg:

1. az Ustasa mozgalommal együttműködve előmozdítani a horvát munkásság erkölcsi, kulturális és gazdasági fejlődését;

2. résztvenni az állami szervek munkaügyi vonatkozású törvényei és rendeletei előkészítésében;

3. figyelemmel kísérni a dolgozók munka- és életviszonyait;

4. a szolgálati viszonyban a munkásság érdekeit képviselni és védeni.

Tagsági díj fejében a mindenkori betegsegélyző járulék 20%-át kell fizetni. Beszedése a betegsegélyző járulékkel egyszerre történik. A díj viselésére a munkaadót kötelezték. Ha azonban a munkás havi keresete 1.200 Kuna felett van, a tagsági díj a fizetésből levonható.

Cs. F¹

BIRTOKPOLITIKA ÉS TELEPÍTÉS

A bukovinai székelyek hazatelepítése

A Kárpátmedence egyik utóbbi száma érdekes beszámolót közöl Szabados Mihály tollából a bukovinai székelyek hazatelepítéséről.

A bukovinai székelyek ősei az 1764 évi mádéfalvi veszedelem után menekültek Székelyföldről Bukovinába, ahol 1777-86-ig megalapították az öt bukovinai székely községet: Hadikfalvát, Istensegítset, Andrásfalvát, Józseffalvát és Fogadjistent. Igen szűkös gazdasági viszonyok között éltek, mert csupán 10.033 kat. holdnyi területtel rendelkeztek, egy lélekre csak 0-76 kat. hold jutott.

A második bécsi döntés után helyzetük tarthatatlanná vált s 1940 őszén mind nagyobb mértékben indult meg hazaszivárgásuk. 1941-ben, amikor a kormány elhatározta hazatelepítésüket, a bukovinai székelység csaknem fele már önként hazajött. Betelepítésük Bácskába hat hét alatt megtörtént s az utolsó száz emberig hazajöttek. A háború következtében kiürült szerb dobrovoljac (zárt) telepeket használták fel a telepítés céljaira. A bukovinai székelyek hazatelepítését a külföldi magyarokat hazatelepítő kormánybiztosság végezte. A kormánybiztosság valamennyi szerve szorosan együttműködött a bácskai katonai közigazgatás szerveivel. A honvédség közreműködött a telepek vasúti szállításánál s az első időkben az élelmezésüket is magára vállalta. Igát és katonai munkaerőt adott a földek megműveléséhez.

A székely telepek földhöz juttatásával kapcsolatban ismertetni kell a délszláv kormánynak Bácskában megvalósított földbirtokpolitikáját és annak eredményeit. Az 1910 évi népszámlálás adatai szerint a magyarok Bácska földjéből 2,7 %-kal kevesebb földdel rendelkeztek, mint népességrészesedési arányuk volt. Ezzel szemben a németek 1,4 %-kal, a szerbek pedig 3,2 %-kal nagyobb arányban részesültek a bácskai földből, mint a magyarok. Ezekből az adatokból megállapítható, hogy Bácskában valamennyi nemzetiség között már 1910-ben a magyar parasztság volt a földdel legkevésbé rendelkező elem. Az uralomra került szerbség, amely Bácska összlakosságának csupán 1/5-e, 22 éves uralma alatt mindent elkövetett, hogy népi állományát megerősítse. Ezt a célját a délszerb vidékek szerb lakosságának Bácskába telepítésével kívánta elérni. A telepítéshez szükséges földet a Magyarországtól elvett területen radikális földreform útján biztosította. A földreformnak kettős célja volt: a magyarság tönkretétele s a szerbek gazdasági és számbeli megerősítése földhözjuttatás és áttelepítés révén. A telepítési célokra igénybe vett földterület csaknem háromnegyed részét a magyarságtól vették el, míg földhözjuttatásban csak szláv nemzetiségűek részesülhettek. A délszláv állam Bácskában és Baranyában a szerb nemzeti földreform céljaira 192.000 kat. hold földet vett igénybe s a szerb népelem megerősítésére úgynevezett zárttelepeket létesített. E zárttelepek részére a legnagyobb területet a legmagyarabb járásokban használta fel. Első-

¹ Monatshefte für NS. Socialpolitik, 1942 június-július.

sorban az úgynevezett: dobrovoljácok voltak földhözjuttatandók, így hívták azokat, akik a világháború folyamán, illetőleg 1912-1918-ig önként beléptek a szerb hadseregbe. A szerb nemzeti szempontból különösen fontos zárttelepek telepeleinek túlnyomó része a kipróbált dobrovoljácokból került ki.

A szerb nemzeti földreform egyrészt a magyarságtól vette el a legtöbb földet telepítési célokra, másrészt pedig a magyarságot teljesen kizárta a földhözjuttatásból. Ezeket a rendkívül súlyos sérelmeket a magyarságnak az első adandó alkalommal jóvá kellett tennie. Miután a m. kir. honvédség 1941 áprilisában dicsőségesen visszahódította Bácskát és Baranyát, a kormány elhatározta, hogy a zárt dobrovoljáctelepeket a hozzájuk tartozó 53.000 kat. hold földdel együtt a külföldi magyaroknak, a délvideki harcokban hősi halált haltak hozzátartozóinak, a délvideki harcokban kitüntetetteknek és a vitézi rend tagjainak betelepítésére fordítja. Ezt az 53.000 kat. holdnyi területet a külföldi magyarokat hazatelepítő kormánybiztosság hatáskörébe utalta. A 62 zárttelep közül a kormánybiztosság 38 telepet vett birtokába, illetőleg népesítette be bukovinai székelyekkel, vitézekkel és hősi halottak hozzátartozóival.

A földhözjuttatás mérve a következő volt: minden család (férj, feleség) kapott 3 kat. hold földet és minden

további családtag (gyermek, nagyszülő, családban élő oldalági rokon) további 1-1 kat. hold földet. Ezzel a családvédelmet és a népszaporodást kívánta a magyar kormány előmozdítani. A Bukovinában vagyosabb elemek jogos igényét úgy elégítette ki a kormánybiztosság, hogy azoknak, akiknek Bukovinában 5-10 kat. hold földjük volt, további 2 kat. holdat, 10-20 kat. holdra további 4 kat. holdat, 20-30 kat. holdra további 6 kat. holdat juttatott. A föld rendkívül méltányos árát, a kat. tisztajövedelem minden ar. koronájának 40-szeresét, a telepesnek 47 év alatt kell megfizetnie, de ebből 25 % kedvezményt is kap. Ennek a földnek az elidegenítését a kormány nemzetiségpolitikai szempontból megköthette olyképen, hogy a földet csak az árának teljes kifizetése után számított tíz évvel később szabad elidegeníteni. Továbbá a telepesnek a földet magának kell megművelnie, haszonbérbe adnia pedig tilos. A kormánybiztosság a telepeseket a szükséges élő és holt felszereléssel is ellátta.

Ha azt vizsgáljuk, vajjon milyen jelentősége van a bukovinai székelyek hazatelepítésének a bácskai magyarság számbeli gyarodása szempontjából, akkor azt látjuk, hogy a 300.000-nyi bácskai magyar számát a betelepített 15.000 magyar mintegy 5 %-kal emelte.

K Ö N Y V S Z E M L E

Bíraskodás és jogrendszerek az irodalomban

A középkorban az emberek sokat vitatkoztak azon, hogy ez a világ a lehető legtökéletesebb világ-e, vagy csak elég tökéletes, vagy éppen a lehető legtökéletlenebb. Olyan vitáról is tudunk, ami arról folyt, hogy az orosz-lánnak hány foga van. A tekintélyek egész sorát idézték, még Aristotest is, de senkinek sem jutott eszébe, hogy egy oroszlán fogait megszámlálja s így döntse el a vitát. Ma sokmindent másképp teszünk, mint a középkorban. Például kevesebb könyvet írunk a világ tökéletlenségéről, de annál többet fáradozunk egyes konkrét feladatok tökéletesítésén. Aristotest is kevesebbet idézzük, mint hajdan, de annál inkább vizsgáljuk a kérdések történeti, társadalmi, lélektani hátterét.

Ma jobban érdeklődünk a konkrét, de megoldható, mint az elvont, de megoldhatatlan kérdések iránt. Annál is inkább, mert ma már látjuk, hogy az emberi tudás, kultúra, szellem egységes valami. Nem kell féltünk attól, hogy a részletkérdésekkel foglalkozása egyoldalúvá tesz. Ahogy egy csepp vízben megvan a végtelen óceán minden titkának lényege, egy mustármagban az egész hatalmas fa talánya, egy pillanatban az örökkévalóság minden problémája: úgy bármely részletkérdésben elmerülve, ha kellő mélységekre szállunk le: egyformán a lényeg lényegéhez kell jutnunk.

Ragadjunk hát ki egy részletproblémát a megszámlálhatatlan problémák rengetegéből. Mondjuk a jogrendszereket. Ezek fogalma, éppen napjainkban, eléggé az előtérben van. Hiszen egyrészt időbelileg, másrészt térbelileg: eltérő jogrendszerek határmesgyéjén élünk. S mint ahogy a látható természetben az eltérő éghajlatok találkozása, kiegyenlítődése viharok, ciklonok alakjában szokott megtörténni, úgy a láthatatlan természetben: a társadalomban ugyanebben a formában jelenik meg az eltérő „éghajlatok”, a társadalmi (jogi) rendszerek feszültségének „kisülése”. Csakhogy itt a viharokat háborúnak, forradalomnak hívjuk.

A jogrendszerekkel kapcsolatban két értékes munkának rövid ismertetését, gondolatmenetét adjuk – hozzájuk fűzve a magunk gondolatait. Az egyiket *Rakovszky* Iván titkos tanácsos, a m. kir. közigazgatási bíróság elnöke, a másikat *Vojtech Tuka* egyetemi tanár, a szlovák köztársaság miniszterelnöke írta.

Az első munka (A közigazgatási bíraskodás történelmi és elméleti háttere, valamint fejlődésének iránya. Budapest. 1942. V. ö.: Felsőbíróági elnökök évnvítő beszédei. Magyar Jogi Szemle, XXII. évf. 1942. 53. s. köv. 1.) a közigazgatási bíraskodással foglalkozik. Köztudomású, hogy egyéb reformok között közigazgatásunk reformja is küszöbön áll, ami különleges jelentőséget ad ennek a kérdésnek.

Azonban mi is a közigazgatási bíraskodás? Nem jogászok rendszerint abban a tévedésben vannak, hogy ez a közigazgatás egy ága; sőt gyakran a jogászok is beleesnek ebbe a tévedésbe. Pedig a közigazgatási bíraskodás nem a közigazgatás, hanem a bíraskodás egyik ága.

Hogy ezt megértsük, tudnunk kell, hogy a jogot ősidők óta két nagy ágra: köz- és magánjogra szokták felbontani, a szerint, hogy milyen érdeket kíván védeni. Mert hiszen azt felesleges hangsúlyoznunk, hogy a jogszabályok nem önmagukért állanak fenn, nem olyan végső értékek, amelyeket „csak hódolat illet meg, nem bírálat”. Minden jog mögött valamilyen érdek rejlik, amelynek védelme az illető jog feladata. Azokat a jogszabályokat mármint, amelyek közvetlenül a közérdeket szolgálják, közjognak, azokat pedig, amelyek valamely jogos magánérdeket szolgálnak, magánjognak nevezik.

A jog területének ez a két részre osztása azonban mindinkább veszít jelentőségéből. Mind jobban látjuk azt, hogy a magánérdek védelme a jogot csak annyiban érdekli, amennyiben ez a közérdek védelmét is jelenti. Elvégre: a jogrend társadalmi szabályozás. Tehát nem az egyes ember, hanem a társadalom világában van csak értelme. Mivel pedig a társadalom nem ellentéte, hanem egyik, mégpedig közösségi vonatkozása az egyénnek, nyilvánvaló, hogy a jog – mint a társadalmi élet egyik rendszerző elve – az egyénnek éppen ezzel a közösségi vonatkozásával kapcsolatos. Ezt a gondolatot úgy szokták újabban kifejezni, hogy amilyen mértékben felismerjük a jog fogalmilag közösségi alkatát, olyan mértékben válik a magánjog is közjoggá. Ez a felfogás a ma uralkodó összességi eszmeáramlatnak (kollektívizmus) is megfelelő. Ebből azonban nem következnek az, hogy az a felfogás, amely a jog területének kettéosztását helyteleníti s a jog egységes felfogásáért száll síkra, az egyenesítő felfogással (individualizmus) szükségképpen ellentétben volna. Következtesen végiggondolva, ennek a felfogásnak is a jog egységes fogalma felel meg. Csakhogy ez az ú. n.

közérdeket is magánérdekekre bontja fel, tehát, ha következetes akar maradni magához, akkor a közjogot is a magánjog egyik alfajának kell felfognia.

Vagyis a helyesen végiggondolt kollektívizmus csak közjogot ismer, tehát kénytelen a magánjogot is közvetett közjognak felfogni, – a helyesen végiggondolt individualizmus pedig csak magánjogot ismer, tehát kénytelen a közjogot is közvetett magánjognak tekinteni. Annak eldöntésére, hogy a helyesen végiggondolt két ellentét közül melyik a helyes, itt nincs helyünk. Csak megemlítjük, hogy végső fokon – csupán látszatellentétekről van szó.

Ezen a helyen a fentiek előrebocsátására azért volt szükség, hogy bíráskodásunk tagozódását és ennek hátterét érzékeltesük. Bírói szervezetünk ugyanis a régi kettős főosztást követi, csak sajnos nem elég következetesen. Az elv ugyanis az volna, hogy ha már – okkal vagy ok nélkül – élesen elválasztjuk egymástól a köz- és a magánjogot, akkor azokat a bíróságokat, amelyek ezek felett dönteni hivatottak, ugyanilyen élesen elválasztva, ugyanegy rendszer szerint szervezzük meg.

Vagyis, ha a magán- és a közjogot elválasztjuk, akkor kellene lennie egy magán- és egy közjogi bírói szervezetnek. Az előbbi – a magánjog felosztásának megfelelően – ismét két osztályra oszlana: az egyik a szoros értelemben vett magánjoggal (személyi, dologi, kötelmi, család-, örökjog), a másik a hiteljoggal (kereskedelmi, váltó-, csőd-, kény szeregyezési jog) foglalkoznék. Az utóbbi – a közjog természetének megfelelően – ismét két osztályban működhetnék; az egyik a szoros értelemben vett közjoggal, a másik a büntetőjoggal foglalkoznék. A közjogi osztályon belül az általános közigazgatási és a pénzügyi osztály (joganyagának különösen nagy terjedelmével fogva) önálló szervezetet kaphatna.

Bírói szervezetünk megalkotása azonban nem így történt. A rendes bíróság hatáskörébe csak a magánjogot s a közjog egyik ágát (a büntetőjogot) utalták. A közjog másik ágának (közigazgatási, pénzügyi jog, stb.) jogvédelmének csak fokozatosan és hiányosan szervezték meg. A korlátozás kétirányú. Egyrészt az idetartozó ügyek jórésztében egyáltalán nincs bírói jogvédelem, hanem végső fokon közigazgatási hatóság (szakminiszter) dönt; közigazgatási bíráskodás elé csak a jogszabályban kimértően (taxatív) felsorolt ügyek tartoznak. Másrészt a közigazgatási bírósági jogvédelemben részesülő ügyekben is alsófokon közigazgatási szervek (alispán, polgármester, közigazgatási bizottság, szakminiszter, stb.) járnak el s csak legfelső (a rendes bíróságok rendszerében a kúriának megfelelő) fokon dönt független bíróság; a m. kir. közigazgatási bíróság.

Bíráskodási rendszerünknek ez a következetlensége – ami egyébként nem elszigetelt hazai jelenség, mert az egész kontinensen találkozunk vele – feltéti velünk a kérdést, hogy mi lehet ennek az oka, s hogyan lehetne segíteni rajta. Fokozza a kérdés jelentőségét, hogy az emberi életben a közjogi természetű szabályozás kezd mind nagyobb szerepet játszani s így a mai ember számára sokkal kevésbé közömbös, mint pl. a múlt század embere számára volt az, hogy a bírói jogvédelem ebben a vonatkozásban megilleti-e.

Rakovszky Iván értékes összefoglalása rámutat arra, hogy ennek a kérdésnek a megfigyeltéhez az első lépést az egyes rendszerek történelmi kialakulásának vizsgálata irányában kell megtennünk. Történetileg ugyanis különböző rendszerek alakultak ki. A szerző ezeket három csoportban tárgyalja. Az angol rendszer (amelyet az Amerikai Egyesült Államokban, Belgiumban, Spanyolországban, Romániában, s bizonyos mértékig Olasz-, Görög- és Törökországban is követnek) a rendes bíróságokat, – a francia rendszer (amelyet az újabb olasz, görög és török törvények is követnek) lényegileg a közigazgatási hatóságokat bízza meg közigazgatási ügyekben a bíráskodással, – végül a német rendszer (amelyet Magyarország, Svájc, a volt Ausztria és Csehország is követett) külön szakbíróságokat létesített ennek a feladatnak az ellátására.

Melyik irány a helyes? A szerző, hogy erre feleletet adhasson, megvizsgálja először a történeti, azután az elméleti előfeltételeket. Angliában nem alakult ki külön közigazgatási jog; a köztisztviselő ugyanúgy felel cselekedeteiért, mint bármely magánember; a rendes bíróság előtt. A francia rendszer történelmi alapja Napóleon centralisztikus politikája. A német rendszeré az abszolút kormányzás. Elméletileg pedig az angol rendszer mögött az egyéni függetlenségen nyugvó demokrácia, a francia és német mögött a hatalmak elválasztásának elve áll.

Ezután már könnyebb a választás a közigazgatási bíráskodás hazai továbbfejlesztésének kívánatos iránya tekintetében. Csak azt kell még megvizsgáljunk, hogy hazai viszonyaink a három közül melyikhez hasonlítanak inkább. Ez – szerintem – nyilvánvalóan az első; az utóbbi kettő ugyanis centralisztikus és abszolútisztikus irányzat eredménye, ami – legalább is a legitím – magyar jogéletre sohasem volt jellemző.

Megkönnyíti a döntést, hogy a három különböző irányzat legújában mindinkább közeledik egymáshoz. Az angol rendszerben is mindinkább jelentős szerepet kap a minisztériumok bírói jellegű hatásköre; a francia rendszernek közigazgatási bíráskodással megbízott hatóságai viszont lassankint valódi szakbíróságokká alakulnak át. Így minden jel arra mutat, hogy a jövő fejlődésének helyes iránya: a közigazgatási bíráskodásnak szakbíróságokra bízása.

Az, hogy ezek a rendes bíróságok keretében (angol rendszer), vagy azon kívül (francia-német rendszer) működjenek, már pusztán részletkérdés. A szerző nem is tartja lényegesnek ennek az eldöntését.

Mindenesetre sok ok szólna – megítélésünk szerint – a mellett, hogy ezek a szakbíróságok a rendes bíróságok keretében jöjjenek létre. Hiszen gyakorlatilag így könnyebb lesz a középfokú közigazgatási bíráskodás megszervezése az alsóbíróságok keretében. Elméletileg pedig egyrészt megszűntek azok az elvi akadályok, amelyek ennek útjában álltak; a köz- és magánjog ellentéte – mint láttuk – eltűnőben van, a hatalmak elválasztásának elmélete pedig (amennyiben erre a mai viszonyok között még egyáltalán hivatkozhatunk) szintén nem akadályozza ezt, hiszen – szemben a régi felfogással – a közigazgatási bíráskodást helyesen bíráskodásnak (ítélet), s nem közigazgatásnak (cselekvés) kell felfognunk, – a közigazgatási hatóságokra ruházása tehát inkább beleütközik a hatalmak elválasztásának elvébe, mintsem hogy abból következnek. Ha pedig – mindezek ellenére – mégis külön köz- és külön polgári jogi bíróságokat akarnának felállítani, – ami a fent kifejtettekkel nagyon időszerűtlennek s a jogegység szempontjából kétségkívül aggályosnak látszik – akkor az ugyancsak közjogi s így inkább a közigazgatási, mint a magánjoggal rokon természetű büntetőbíráskodást nem hagyhatnánk meg logikusan a polgári bíróságok szervezetében, hanem a közjogi bíróságok keretébe kellene átvinni.

Véleményünk szerint azonban – amelyet az ismeretett tanulmány mély megvilágításai is megerősítettek bennünk – a jogegység mindenekfelettálló követelményének, népünk természetének s a hazai viszonyoknak egyaránt egy egységes bírói rendszer megalkotása látszik inkább megfelelni. Azok a megfontolások, amelyek német és francia területen a közigazgatási jog eltérő elbírálását tették kívánatosná (centralizmus, abszolútizmus), a magyar viszonyokra s emilyen vonatkozásban sem alkalmazhatók. Azok az ügyek, amelyekben az állam magasabb politikai szempontból (salus reipublicae) nem kíván a magánosokkal egyenrangú felként fellépni, ma sem élveznek, akkor sem élveznének bírói jogvédelmet, hanem végső fokon szakminiszteri felülvizsgálat alatt állanak és állanak. A többi közigazgatási ügyek eltérő elbírálását tehát az államrezonra hivatkozás sem igazolja. A szakzszerűség biztosítása pedig nem bírói szervezeti kérdés. Erre minden szervezeten belül van lehetőség (gondoljunk pl. a közigazgatási bíróság orvosi, a Kúria ügyvédi tanácsára, stb.). S végeredményben minden bíráskodás szakbíráskodás.

Egyszóval: mindkét álláspont mellett súlyos érvek hozhatók fel, de szerintünk – mindent egybevetve –

azok a súlyosabbak, amelyek a köz- és a magánjog azonos bírói védelmét indokolnák. Az alsóbíróságok előtt ez esetben természetesen magán-, hitel-, büntető-, közgazgatási jogi szakbírák, illetőleg szaktanácsok járnának el, esetleg ülnökökkel. A legfelső bíróság (Kúria) pedig két osztályra oszlana (polgári és közjogi osztály); ezek élén egy-egy (VI. f. cs.) elnök állna. Az elnökök együttes üléseken közösen, illetőleg felváltva elnökölnének mint a törvényhozás két házának elnökei. A közjogi osztály általánosan közjogi és büntetőjogi szakosztályra oszlana élükön egy-egy (V. f. cs.) másodelnökkel. Az általános közjogi szakosztály – a mai közigazgatási bíróság szervezetének megfelelően – közigazgatási és pénzügyi szaktanácsokból állana. A polgári jogi osztály általánosan magánjogi és hiteljogi szakosztályból állana, élükön egy-egy (V. f. cs.) másodelnökkel; szaktanácsaik a mai Kúria polgári osztályának megfelelően oszlanának meg.

Tuka könyvének (Die Rechtssysteme. Grundriss einer Rechtsphilosophie. Berlin-Wien. 1941.) problémája már nem ilyen konkrét. Eppen azért jobban ki is siklik a kezünkől, ő általában a különböző jogrendszerek eltéréseinek okait kutatja s arra a meggyőződésre jut, hogy az eltérő jogrendszerek mögött eltérő emberek, az eltérő emberek mögött pedig eltérő gondolkozási módok vannak, amelyeket ő rendeknek nevez. Ezeknek a rendeknek hat különböző típusát különbözteti meg, s úgy látja, hogy ezeknek a váltakozása, győzelme és elbukása okozza a különböző jogrendszerek eltéréseit.

Az emberi testről elnevezett hús- (karnin) típus (caro = hús) a testi vonatkozásokat helyezi előtérbe. Az a jogrend, amely ennek a befolyása alatt jön létre, az államot egy nagy családnak tekinti; nagy jelentőséget tulajdonít a faji, nemi tényezőknek; pártolja a sportot, eugenikát, társadalombiztosítást.

A tulajdon- (domin) típus, amelyet a dolgokról, tulajdonról nevez el, (dominus = úr, tulajdonos) az államot egyetlen nagybirtokká akarja átalakítani. A családdal nem törődik. A szociális gondolkodás iránt nincs érveke. Ez volt a gondolatmenete a feudalizmusnak s a modern autarkias, vagyis elsősorban az önellátásra irányuló törekvéseknek.

A kereskedelmi (mercin) típus a kereskedelmet, közigazdaságot helyezi előtérbe (mercor = kereskedelem). A családdal ez sem sokat törődik. Az államot nagyvállallattá szervezi át. Ez a típus jellemző szerinte a kapitalizmus és osztályharok korára.

A mód típusa (artin típus) nem azzal törődik, hogy mit csinálnak, hanem hogy hogyan (ars = mesterség, mód, eszközök). Az eszközöktől nem látja a célt. Ez a technika modern korának szemléletmódja. Az emberek szakszerűen, de személytelenül élnek hivatásuknak. Az ilyen társadalom inkább méhek és hangyák, mint emberek, társadalmához hasonlít.

A tömeg típusa (tumultin típus) még modernebb, még aktuálisabb. Ezt a szerző a tömeg viselkedése után nevezte el (tumultus = zűrzavar, fölfordulás). Ez ugyanis a tömeg gondolkozási módja, amikor időnkint, rendkívüli időkben, kezükbe kerül a jogrendszer meghatározása. A tömeg azonban nem értelmi, hanem érzelmi kapcsolata az egyéneknek, következésképp nem értelmi, hanem csak érzelmi funkciókra alkalmas. Szüksége van tehát valakire, aki vezesse, s ha kell, helyette is cselekedjék. Ez a vezér. A vezér a szerző jellemzésében nem a tömeg ellentétékép, hanem mint annak kvintesszenciája, öntudatosá emelkedett összegezője jelenik meg. Jellemzi szerinte: a küldetésébe vetett rendíthetetlen hit, szuggesztív erő és ellenállhatatlan akarat. Nem jellemzi azonban különleges képzettség, ítélőerő, látókör, vagy általában az a tulajdonság, amit intelligenciának nevezünk. Mert értjük meg jól: a vezérnek éppúgy, mint a tömegnek, cselekednie, gátlások és habozás nélkül cselekednie kell. Minden, ami ebben akadályozza: saját lényegének kifejtésében gátolja, tehát káros a hivatására. S a fent felsorolt tulajdonságok kifejezetten ilyenek. Ne értjük félre a szerzőt. Korántsem állítja ő, hogy a tömegeknek s vezéreiknek minden cselekedete helyes. Csak azt,

hogy ezek létjogosultsága a cselekvésben van. Ha azután helytelenül cselekszenek, ennek a következményeit nem a cselekvésre, hanem rájuk, a tömegekre és vezéreikre nézve vonja le a történelem és a sors. A „tumultin” vezér, ahogy a szerző nevezi, a tömeg minden tulajdonosságát osztja. Egyformán mindentudónak, mindenütt-jelenvalónak és felelőtlennek magukat. Egyben azonban mégis különböznek: csak a tömeg örökkévaló. A vezér, akit a tömeg túlbecsül, megbukik az első tévedésen. Igaz, hogy megvan a módja arra, hogy ennek a tévedésnek az észrevételét minél messzibb jövőbe tolja ki. S ez a mód: a közvélemény korlátlan irányítása az oktatás, sajtó, rádió, stb. útján.

Végül a szomszéd (vicin) típus, amit a szerző a szomszédságról nevez el, (vicinus = szomszédos) a helybeli közelség jelentőségét emeli ki. Ezen alapszik szerinte a községi, megyei, tartományi önkormányzatok (autonómiák) jelentőségének, sőt a haza fogalmának elismerése. Sajnos, ezen alapszik a túlzott helyi összetartás, az ú. n. lokálpatriotizmus is.

A társadalom történetét *Tuka* szerint ennek a hat különböző nézőpontnak a váltakozása jellemzi. Az emberiség ezen a hat különböző arcvonalon küzd önmagával az emberi együttélés legjobb rendjének eléréséért. S ebben a küzdelemben nincs utolsó felvonás. Társadalmak, osztályok, fajok hol süllyednek, hol emelkednek. De a süllyedésben is megmarad kimerült szellemük mélyén az újräelődés vágyának csirája, ami kedvező viszonyok között ismét új életre szökken majd.

Mind a két munkából azt látjuk, hogy a jogintézmények, jogrendek helyességének eldöntése nem is olyan könnyű feladat. Sok mindent szemügyre kell vennünk, ha a leghelyesebb megoldást meg akarjuk találni. S még így is csak átmeneti, viszonylagos eredményhez jutunk. A bizonytalanság legmélyebb oka ugyanis nem a dolgokban, hanem bennünk van. Nem azért látunk homályosan, mert a világ sötét, hanem mert szemünk gyöngék és az igazság fényét nem bírják el. *Szabó József*

Vitéz Nádujfalvy József: A gazdasági munkabérek. Budapest 1942. Különnyomat a Magyar Statisztikai Szemle 1942 évi 5-6. számából

A múlt világháború tapasztalatainak okulva a háborús államok kormányainak legsúlyosabb gondjai közé tartozik az infláció veszélyének leküzdése. Az árak és a bérek rögzítése mindenütt magától értetődőnek tekintett természetesen háborús intézkedés. A kényszerű állami szabályozásoknak előnyös hatásuk is van. A szabályozott, irányított termelés és elosztás nagymértékben lehetővé teszi a szociális ellentétek kiegyenlítését, vagy erős letompítását. Különösen mezőgazdasági viszonylatban szembeötlő a széles munkástömegek helyzetének szociális szempontból kedvezőnek mondható háborús alakulása. Nádujfalvy tanulmánya rendkívül alapos és részletes statisztikai alátámasztással igazolja ezt a megállapítást. Számítása szerint az egészbéres gazdasági cseléd legkisebb évi bére 1942-ben fizetési alapon 1187 pengőre (1941-ben 930 pengőre), tényleges értékben pedig 1583 P-re (1941-ben 1241 P-re) értékelhető. 300 munkanap figyelembevétele mellett az egy napra eső kereset 5.35 P-t (1941-ben 4.13 P-t) tett ki, ami 28%-os emelkedésnek felel meg. Az I. osztályú idénymunkás maximális munkabére élelmezés és ellátás mellett havonta 72 P (1941-ben 48.40 P), élelmezés nélkül pedig 112-50 P (1941-ben 76-60 P), tehát havi 25 munkanap mellett egy napra jut lakás és élelmezés mellett 2.88 P (1941-ben 1-94 P), élelmezés nélkül pedig 4-50 P (1941-ben 3-02 P). Minthogy a készpénzjárandóságot a megengedett 20%-os prémiummal túlfizetik, az emelkedés az 1941 évvel szemben 36-38%-os. Hasonló arányokban emelkedett a részesekek, a szakmáymunkások és a napszamosok munkabére is. Nádujfalvy tanulmánya meggyőző bizonyítéka annak, hogy a mezőgazdasági munkabéreknek a termelői érdekek védelmében végrehajtott maximálása alkalmával a kormányzat nem hagyta figyelmen kívül a szociális szempontokat. *Vizy Andras*

T Á R S A D A L O M B I Z T O S Í T Á S

É R T E K E Z É S E K

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI JOGUNK FEJLŐDÉSÉNEK LEGÚJABB MOZZANATAI

ÍRTA:
MIHÁLFY ANTAL

A betegségi és a baleseti kötelező biztosításról szóló 1927: XXI. törvénycikk megalkotásának egyik legfontosabb indoka az első világháború alatt és utána megjelent, s a háborús kivételes felhatalmazáson alapuló rendeletekben szétszórt joganyag egységes szerkezetbe foglalásának szükségessége volt. Annakidején úgy vélték, hogy a társadalmi, politikai és gazdasági viszonyok állandósulásával megteremtődött legfontosabb társadalmpolitikai intézményeink végleges kialakulásának lehetősége is s nem lesz semmi akadálya annak, hogy az egyébként igen értékes és igen széles mederben kibontakozott magyar betegségi és baleseti biztosítás olyan jogi szerkezetet kapjon, amelynek állandóságát nemcsak a nyugodtabb idők fejlődésének biztonsága, hanem az egyes jogviszonyok törvényes elrendezésének alapossága és részletessége is biztosítja.

Tudjuk, hogy a tények a feltevésekre alaposan rácafoltak. Alig egy-két évvel az 1927: XXI. törvénycikk hatálybalépése után megrendült a társadalmi, politikai és főként a gazdasági élet nyugodt egyensúlya, ezzel megdőlt az az alapfeltevés, amelyre az egyes jogviszonyokat részletesen szabályozó, a szociális fejlődés állandó irányára számító kodifikáció épült. A változások a társadalombiztosítás intézményére azonnal kihatottak, s ellentmondást nem tűrő sürgősséggel kívánták a jogi szerkezet módosítását. A szilárdnak szánt jogi felépítés igen hamar lazább halmazállapotba került. Előbb a harmincas évek kezdetén kialakult gazdasági válság, majd az évtized végén bekövetkezett gazdasági javulás, legújabbán pedig a második világháború gyakorolt döntő befolyást a társadalombiztosítási jog fejlődésére. A lehető legteljesebbnek, minden fejlődést kielégítő keretnek szánt, tartósnak hitt jogi szerkezet folyton alakuló, *élő joggá változott* azon az alapon, amelyet a gazdasági és a hitelélet rendjének, valamint az államháztartás egyensúlyának biztosításáról szóló 1941: XXVI. törvénycikk vetett meg, felhatalmazván a kormányt a törvényeknek rendelettel való módo-

sítására. A dinamikus idők dinamikus jogfejlődése során 1931-től 1942-ig szinte évről-évre jelentek meg kormányrendeletek, amelyek az 1927: XXI. és az 1928: LX. törvénycikkek rendelkezéseit fontos vonatkozásokban módosították, illetőleg kiegészítették.

Legújabbán a most folyó háború különleges viszonyai gyakoroltak nyomást a joganyag kialakítására s ezek tették szükségessé az 1942 évi december hó 24-én kihirdetett 7.200/1942. M. E. számú rendeletnek kibocsátását is. A rendeletnek 45 paragrafusba tagolt rendelkezéseit három csoportba lehet sorozni: 1. a katonai szolgálatot teljesítő biztosítottak és igényjogosult családtagjaik fokozottabb védelmét; 2. a betegségi biztosítási igényjogosultság eddigi rendszerének átalakítását; 3. az intézeti ügyvitel egyszerűbbé és korszerűbbé tételét célzó rendelkezések csoportjába.

A három csoport közül kétségtől az első rendelkezik legtöbb olyan jellemvonással, amely alkalmas az érdekeltek, sőt az egész nemzeti közvélemény osztatlan rokonszenvének felkeltésére. Ezek a fölöttébb időszerű rendelkezések túlnyomórészt olyan követelményeket valósítanak meg, amelyeknek a szövetséges hadviselő államok már korábban is eleget tettek, s végigvonulnak mind a betegségi, mint az öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítás egész vonalán.

A betegségi biztosítást érintő rendelkezések további fejlődést jelentenek azon az úton, amelyet az 1250/1936. M. E. sz. rendeletnek 7. §-a nyitott meg. (Az 1927: XXI. törvénycikk eredeti rendelkezései a katonai szolgálatot teljesítő biztosítottak, illetőleg családtagjaik betegségi biztosításáról nem is szóltak, mégpedig nyilvánvalóan azért, mert a törvény megalkotása idejében a trianoni békeszerződésnek az általános hadkötelezettség elvével ellentétes katonai rendelkezései voltak hatályban.) Az 1250/1936. M. E. számú rendelet 7. §-a szerint a katonai szolgálat tartamát, de legfeljebb *három* hó-

lapot a betegségi biztosítás szolgáltatásai szempontjából a biztosítási viszonyban eltöltött idővel egyenlőnek kell tekinteni abban az esetben, ha a biztosított katonai szolgálatra a munkaviszonya megszűnését követő három héten belül vonul be és a bevonulás előtti hat hónapon belül két hónapon át biztosított volt. Ezt a rendelkezést később az 5960/1941. M. E. számú rendelet 18. §-a azzal egészítette ki, hogy a katonai szolgálat tartamát, de abból legfeljebb *hat* hónapot kell a biztosítási viszonyban eltöltött idővel egyenlőnek tekinteni, ha a katonai szolgálatra bevonult biztosított a bevonulásának napját megelőző egy éven belül hat hónapon át biztosított volt. A 7200/1942. M. E. számú rendelet 15. §-a teljesen megszüntet minden korlátozást a katonai szolgálat idejének tekintetbe vételéről, kimondván, hogy a katonai szolgálat *egész tartama* korlátozás nélkül biztosítási időnek minősül abban az esetben, ha a bevonult biztosított a bevonulása napját megelőző egy éven belül legalább három hónapon át biztosított volt és munkaviszonyának megszűnését követő három héten belül vonult be. Az új rendelkezésnek a családtagok betegségi biztosítási segélyezése szempontjából különösen azért van kimagasló jelentősége, mert a rendelet 6. §-a értelmében az igényjogosult családtagnak az eddigi egyéves segélyezési időtartam helyett a biztosítási viszony *egész tartama alatt* igénye van gyógykezelésre. Minthogy pedig a katonai szolgálat egész tartama ezentúl biztosítási viszonyban eltöltött időnek minősül, a családtagoknak segélyezési igényjogosultsága a katonai szolgálat tartama alatt időbelileg *korlátozva nincs*. A katonai szolgálatot teljesítő biztosítottak a katonai szolgálat alatt semmiféle betegségi szolgáltatás nem jár, de leszerelés után a szolgálat megkezdését követő három héten belül igénye nyílik segélyezésre olyan betegség esetében is, amely a katonai szolgálat alatt keletkezett. A katonai szolgálat tartama alatt a kötelezően biztosítottak járulékot fizetni egyáltalában nem kell, az önkéntesen biztosított pedig féljárulékot köteles fizetni. A rendelet az államkincstárra hárítja a katonai szolgálatot teljesítő biztosítottak, illetőleg hozzátartozóik segélyezése címén felmerült költségnek azt a részét, amelynek viselése a betegségi biztosítás pénzügyi egyensúlyát megbontaná.

Az öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítás terén két irányban domborodik ki a hadbavonultak és hozzátartozóik védelme: mégpedig egyrészt a jogszerzés, másrészt a szolgáltatások feltételeinek könnyítése irányában.

Az előbbi vonatkozásban figyelemreméltó újítása a rendeletnek az a rendelkezés, hogy a katonai szolgálat *joggyarapító* (vagyis a szolgáltatások összegére emelő hatást gyakorló) időnek számít,

szemben az eddigi jogállapottal, amely szerint a szóbanforgó idő csak jogfenntartó (vagyis csak a várakozási idő és a váromány épsége szempontjából tekintetbe jövő) időnek minősült. A katonai szolgálat idejét azonban – sajnálatosan – csak abban az esetben lehet joggyarapító időnek tekinteni, ha erre az időre a járulékot megfizetik (a bányanyugdíjbiztosításban korábban érvényesített alapfelfogáshoz hasonló elrendezés). Lényegesen enyhíti az ehhez a rendelkezéshez fűződő hátrányokat az a körülmény, hogy a megfizetendő járulékokat a biztosítottak vagy hozzátartozóik hosszabb határidőben (három év alatt) részletekben is fizethetik, ha pedig a biztosítási esemény (megrokkolás vagy halál) a részletfizetési idő alatt következnek be, a hátralékos részesedések az államkincstárt terhelik.

A szolgáltatások feltételeinek könnyítése terén alkotott újítások a hősi halált halt biztosítottak hozzátartozóit érintik. Ezek szerint a hátramaradottakat (özvegyeket és árvákat) akkor is megilleti járadék, ha a biztosítottak az előírt 200 hetes várakozási idő helyett csak 100 hetes várakozási ideje volt, ha pedig a biztosított még ennyi időt sem töltött biztosítási viszonyban, özvegye a biztosított után lerótt járulékok 90%-ának megfelelő járulékviszterítésben részesül. Az özvegynek a járadék akkor is jár, ha nem töltött férjével két évet házasságban, az ipari munkás özvegye pedig 65 éves kora előtt is és munkaképes állapotban is jogosult a járadékra. (Az általános szabályok a nem hősi halált halt munkások özvegyei részére csak 65 éves életkorban vagy rokkantság esetén engednek özvegyi járadékot nyújtani.) A hősi halált haltak hátramaradottaival azonos kedvezményekben részesülnek azoknak a biztosítottaknak hozzátartozói is, akik a háborús katonai szolgálat alatt keletkezett betegség (sebesülés) következtében később haltak el.

Tartalmaz még a rendelet néhány rendelkezést a katonai szolgálatot teljesítő önkéntesen, illetőleg önkéntes továbbfizetéssel biztosítottaknak a minősülésükhöz fűződő jogosítványai védelmére is.

A hadbavonultak és hozzátartozóik érdekében alkotott ezek a rendelkezések társadalombiztosítási szolgáltatásainknak kétségkívül értékes fejlődését jelentik s számottevően egészítik ki az állam hadigondozási tevékenységét. Szépséghibát inkább a teherviselési oldalon lehet felfedezni abban a körülményben, hogy a kincstár a joggyarapító időnek minősített katonai szolgálati idő alatt fizetendő járulékok terhet a biztosítottól nem vállalta át, holott legalább a járulékteher ama felének, amely egyébként a munkaadóra hárulna, a méltányosság minden szempontja szerint az államkincstárt kellene terhelnie. (Az összehasonlítás kedvéért említjük meg az 1939 évi október hó 13-án kelt német birodalmi kormányrendeletet, amelynek értelmében a katonai

szolgálatot teljesítő személy után öregségi és rokkantsági biztosítási járulékot fizetni nem kell, bár a katonai szolgálat ideje a járadék emelkedése szempontjából a járulékfizető idővel egyenlőnek tekintendő. A járadéknak a katonai szolgálat idejével arányosan emelkedő részét az államkincstár fizeti meg. A Németbirodalom tehát nem a járulékfizetés, hanem a szolgáltatások folyósítása terén vállalta a katonai szolgálatot teljesített biztosítottak jogos biztosítási igényeinek kielégítését, ami az egyén szempontjából a járulékterher teljes átvételével egyenértékű.)

*

A biztosítottak egész körének, de különösen a társadalombiztosítási jog művelőinek élénk érdeklődésére tarthatnak számot a 7200/1942. M. E. számú rendeletnek azok a rendelkezései, amelyek a betegségi biztosítási szolgáltatásokra való igényjogosultság eddigi rendjét alapvetően változtatták meg.

Eddigélé ugyanis az volt a jogi helyzet, hogy a segélyezési igény és a segélyezés tartama szempontjából *minden önálló megbetegedés külön biztosítási eseménynek számított*. A biztosítottnak és családtagjának annyiszor volt joga a teljes segélyezési időtartamot kimerítő támogatásra, ahányszor megbetegedett, feltéve, hogy aktív vagy passzív tagsággal rendelkezett és betegsége nem függött össze olyan korábbi betegségével, amelynek címén a szolgáltatások időtartamát egészen kimerítette; amennyiben az említett időtartamot korábbi – a fennállóval összefüggő – betegséggel csak részben vette igénybe, új igénye csak a teljes segélyezési időtartam hátralévő részének végéig terjedt, ha korábbi betegségébe a megelőző segélyezést követő hat hónapon belül esett vissza. Ha a korábbival összefüggő újabb segélyezés szüksége négy héten belül következett be, a szolgáltatások a négy heti időnek biztosítási viszonyban való eltöltése nélkül is jártak. A segélyezés időtartamának (legutóbb egy évnek) kimerítése esetén *ugyanazzal a* betegséggel (összefüggő betegséggel) csak abban az esetben lehetett igényt támasztani, ha a biztosított a segélyezés megszűnését követő három éven belül legalább hat hónapon át biztosított volt. Lényegében ez az általános szabály érvényesült a keresőképes és a keresőképtelen biztosítottak, valamint az igényjogosult családtagok segélyezése tekintetében egyaránt, utóbbiakra nézve természetesen akként, hogy a szolgáltatás megnyitásához szükséges biztosítási viszonyt annak a személynek kellett igazolnia, akihez való családi viszonyán a családtagok származékos joga alapult. (1927: XXI. t.-c. 45. §-a, 6000/1933. M. E. számú rendelet 6. §-a, 6500/1935. M. E. számú rendelet 17. §-a.)

Ha a legutóbb időkig (1942 évi december hó 24. napjáig) fennállott ennek a jogi elrendezésnek

kialakulását vizsgáljuk, azt találjuk, hogy betegségi biztosításunkban kezdettől fogva a fentiekben röviden vázolt felfogás alapeszméje érvényesült. Bár a kifejezések világosságában és precizitásában eléggé kezdetleges első törvényünk: az 1891: XIV. törvénycikk még nem írja pontosan körül az igényjogosultság feltételeit, 7. §-ának első bekezdésében húsz hétre szabja a táppénzzel segélyezés időtartamát, ha „a” betegség keresetképtelenséggel jár. Ebből a mondatszerkezetből nem következhetik más, mint az, hogy a segélyezés *minden* betegség esetében húsz-húsz hétig terjedt, mert ellenkező esetben a törvény nem „a” betegségről, hanem az egy éven belül előforduló betegségekről beszélt volna. Az 1907: XIX. törvénycikk már szükségét látta annak, hogy világosabban szóljon. Bár 50. §-a a segélyezés tartamával kapcsolatban ugyanúgy „a” betegségről tesz említést, mint elődje, 64. §-a már kimondja, hogy

„Oly tagok, kik a törvény-, illetve alapszabályszerű segélyt teljesen igénybevették, ugyanabból a betegségből kifolyólag újabb segélyezésre csak akkor tarthatnak igényt, ha a segélyezés lejárta után legalább nyolc hétig munkában állottak, illetve keresetképesek voltak s ez alatt az idő alatt az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztárnak tagjai voltak.

Ellenben, ha a tag a törvény-, illetve az alapszabályszerű segélyt nem vette teljesen igénybe, s a segélyezés lejártától számított négy hét alatt ugyanabba a betegségbe visszaesik, az újabb segélyezés kezdetének időpontja az első megbetegedés napjától számítatik.”

A 4790/1917. M. E. számú rendelet 11. §-a 26 hétre, az 5400/1919. M. E. számú rendelet 7. §-a egy évre emeli a segélyezés időtartamát, míg a 2000/1925. M. E. számú rendelet 7. §-a lényegében megadja a folytatólagos segélyezésnek azt a jogi alapvetését, amely az 1927: XXI. törvénycikk 45. §-ába is átvétetett. A 2000/1925. M. E. számú rendelet 7. §-a a következőként szól:

„Az a biztosított, aki a törvény-, illetőleg alapszabályszerű segélyt nem vette igénybe és a segélyezés lejártától számított hat hónapon belül ugyanabba a betegségbe visszaesik, a folytatólagos segélyezést csak a törvény-, illetőleg alapszabályszerű segélyezési időtartamhoz képest még hátralévő időszakra és csak abban az esetben igényelheti, ha a biztosítási kötelezettség a visszaesés idejében is fennáll. Ha azonban a visszaesés a segélyezés lejártától számított négy héten belül következik be, a folytatólagos segélyezésre való igény akkor is fennáll, ha az igénylő ez alatt a négy hét alatt biztosításra kötelezett foglalkozást nem űzött.

Az a biztosított, aki a törvény-, illetőleg alapszabályszerű segélyt teljesen igénybevette, ugyan-

abban a betegségben újabb segélyezést csak akkor követelhet, ha a segélyezés lejártá után legalább hat hónapon át biztosított volt.

A családtagok a törvény-, illetőleg alapszabály szerű segélyezés teljes igénybevétele után ugyanabban a betegségben újabb segélyezést csak hat hónap eltelte után kaphatnak.”

Az 1927: XXI. törvénycikk – ismételjük - teljesen magáévá tette a 2000/1925. M. E. számú rendelet álláspontját. Ezt a 6000/1933. M. E. és a 6500/1935. M. E. számú rendelet csak kiegészítette, de lényegében meg nem változtatta.

Eddig érvényben volt jogszabályaink tehát az egymással össze nem függő, ennél fogva folytatálagosnak nem tekinthető betegségek mindegyikét mindenkor külön-külön biztosítási eseménynek tekintették, s ez volt az álláspontja – többek között - az osztrák, a lengyel, a csehszlovák, a norvég és a apán betegségi biztosítási jognak is.

A 7200/1942. M. E. számú rendelet 6-11. §-aiban foglaltak ezt a jogállapotot gyökeresen megváltoztatták. A változás lényege abban áll, hogy *a betegségi biztosítás eseménye ezentúl nem „a” betegség, hanem a segélyezési igényjogosultság tartama alatt mindenféle betegség*, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy az egyes betegségek egymással összefüggnek-e, tehát folytatálagosaknak tekinthetők-e vagy sem. Tegyük mindjárt hozzá, hogy e lényeges változás nem teremt példanéküli állapotot a betegségi biztosításban. Efféle elrendezést számos, a szociális politika értéke szempontjából igen haladott államokban is találunk; a német, ir, jugoszláv, svájci, francia jog is hasonló elrendezést tartalmaz.

Ami a segélyezés időtartamát, vagyis azt az időszakot illeti, amelyen belül a szolgáltatások *bármiféle betegség jogcímén* járnak, a 7200/1942. M. E. számú lendelet szakít az eddigi egységes alapelvvel, amely a segélyezési időtartamot minden esetre egy évben szabta meg s arra az álláspontra helyezkedik, hogy az orvosi gyógykezelés, a gyógyszerrel, gyógyvízzel és gyógyászati segédeszközökkel való ellátás a biztosítottnak és igényjogosult családtagjainak - bizonyos korrektívumokkal – általában a biztosított biztosítási viszonyának *egész tartama alatt* korlátozás nélkül, a táppénz (táppénzpótlék) és a gyógyintézeti ápolás a biztosítottnak *egy éven*, a gyógyintézeti ápolás a biztosított családtagjának *egy éven belül hat héten át* járjon.

Ha azt a kérdést vizsgáljuk, hogy az új elrendezés az igényjogosultak szempontjából jogkit erjesztést, vagy esetleg bizonyos mértékű jogszűkítést jelent-e, nem könnyű a helyes választ azonnal megtalálnunk. Az már az első szempillantásra nyilvánvalónak látszik, hogy az új szabályozás előnyére válik a hosszabb, esetleg több éves vagy állandó munkaviszonyban lévő biztosítottaknak, akik ez-

ideig keresőképtelenséget nem okozó idült betegségek esetében hat-hat hónapi megszakításokkal csak egy-egy évi időre kaphattak orvosi és gyógyellátást (pl. a cukorbetegség kezelését és inzulint), noha a járulékokat utánuk állandóan megfizették. Nyilvánvaló az is, hogy a „biztosítási viszony tartamára terjedő segélyezési időtartam” elvének korrektívumok nélküli, nyers alkalmazása hátrányos lenne azokra, akik egy évnél rövidebb munkaviszonnyal rendelkeznek, vagy akiknél a segélyezés szüksége röviddel a munkaviszony befejezése előtt lépett fel. E hátrány kiküszöbölése érdekében korrektívumokat tartalmaz a rendelet. Mindenekelőtt akként rendelkezik, hogy akár az ú. n. „aktív”, akár az ú. n. „passzív” tagság alapján fennálló biztosítási, illetőleg azzal egyenlőnek minősülő jogviszony ideje alatt be nem fejezett gyógykezelés (gyógyellátás) az említett időt követő tizenhárom hét alatt is jár. Kimondja továbbá, hogy azok a biztosítottak, akik keresőképtelenségük alapján járó szolgáltatásokban (vagy azokkal egyenértékű szolgáltatásokban) részesültek, orvosi gyógykezelésben (gyógyellátásban) mindaddig részesülhetnek, ameddig keresőképtelenségük további fennállása esetében az említett keresőképtelenségi szolgáltatásokat megkaphatták volna. Végül korrektívumnak számít az is, hogy a családtagok segélyezése szempontjából a biztosítási viszonyal egyenlőnek kell tekinteni azt az időt, amely alatt a biztosított keresőképtelensége alapján segélyezésben részesül. E korrektívumok kétségkívül jelentős értéket képviselnek a biztosítottak és családtagjaik széles tömege számára, s figyelemmel arra, hogy a nem idült betegségek túlnyomó része tizenhárom héten belül gyógyul, feltehető, hogy a keresőképtelenséggel nem járó betegségben szenvedő biztosítottak és a kórházi ápolásra *nem* szorult családtagok segélyezése terén számottevő jogsérelmek nem fognak jelentkezni.

A táppénzzel segélyezés és a biztosított gyógyintézeti ápolása vonalán a segélyezési időtartam továbbra is egy év maradt, azzal a lényegbevágó eltéréssel azonban, hogy egymással össze nem függő betegségek fellépése esetén sem lehet egy évet meghaladó időre táppénzt, illetőleg gyógyintézeti ápolást igényelni. Az a biztosított, aki az egyévi segélyezési időtartamot nem merítette ki, újabb keresőképtelenség vagy gyógyintézeti ápolásra szoruló állapot esetén csak az egyévi időtartam hátralévő részére igényelhet táppénzt, illetőleg ápolást abban az esetben, ha az állapota az említett korábbi segélyezését követő hat hónapon belül következett be; a biztosítási viszony fennállásának igazolására azonban nincs szükség abban az esetben, ha a korábbi és az új segélyezés között négy hétnél rövidebb idő telt el. Nem tagadható, hogy ezek a rendelkezések nem hoznak kedvező változást azokra a biztosi

tortákra, akik rossz kockázatú elemeknek számítanak a betegségi biztosításban akár azért, mert fölöttébb gyenge egészségi állapotban vannak, akár azért, mert a szolgáltatások megszerzésére gyakran szoktak betegség színlelése útján törekedni. A rendelkezés kibocsátásának indoka nyilván az említett rossz kockázatú elemek elszaporodása volt, amit a táppénzes állomány arányszámának az utóbbi időkhöz bekövetkezett jelentős emelkedése is bizonyít. (Hosszabb fejtegetést alig igényel annak igazolása, hogy a háború a munkapiac alakulására antiszelektáló hatást gyakorol, mert az egészségesebb elemek katonai szolgálatra való behívása folytán a munkahelyeket gyengébb állapotú munkavállalókkal kell betölteni. Emellett nem közömbös a fokozottabb takarékoság jegyében alakuló közéleti viszonyoknak a munkásegészségügyre gyakorolt befolyása sem.)

A 7200/1942. M. E. számú rendelet által megvalósított új elrendezésnek legérzékenyebb pontja azonban a kórházi (gyógyintézeti) kezelésre szoruló családtagok problémája. Ezek a korábbi jogállapot szerint minden egyes – nem folytatólagos – betegség esetében egy-egy év alatt négy-négy heti ápolást igényelhetnek. Az új rendben ellenben bármilyen jogcímen csak hat-hat hétig lesznek egy-egy év tartamán ápolásra jogosultak. Aligha tévedünk, ha ebben a kérdésben véljük megtalálni élő társadalombiztosítási jogunk legközelebbi módosításának egyik indítékát.

*

Ha egy mondatba akarjuk sűríteni a segélyezési igényjogosultság reformjából kiszűrhető tanulságokat, azt kell mondanunk, hogy *a várható szociális hatás a munkásság elitjének javára, s az erős fluktuációnak kitett alsóbb rétegek bizonyos hátrányára fog jelentkezni.* Van azonban egy kétségtelenül kedvező hatás, ami nem lehet közömbös a teherviselésben súlyosan érdekelt munkásság egyik tagjára sem: ez pedig az a könnyítés, amit az új szabályok alkalmazása az előbbieknél alkalmazásával szemben a biztosító intézetek ügyvitelére jelent. Az új szabályok végrehajtása gyorsabb, vitamentes eljárások során valósul meg, s az eljárások javítása, egyszerűsítése a munkavállalók szempontjából ma bizonyosan nagyobb érdek, mint rossz kockázatú elemek kétes jelentőségű védelme.

Az ügyviteli eljárások egyszerűsítése és egyszerűsítése érdekében egyébként más rendelkezéseket is tartalmaz a 7200/1942. M. E. számú rendelet. Túlmennék azonban tanulmányunk célján, ha ezekkel részletesebben foglalkoznánk. Csak egy törekvést kívánunk az egyszerűsítő rendelkezések által elérni kívánt célok közül kiemelni: a háztartási alkalmazottak biztosításának reformját, amely-

nek korszerű megvalósításától minden érdekelt a társadalombiztosítás ellen irányuló támadások zömének eloszlását várja. A helyes megoldás mindenestre alapos munkaügyi, lélektani, egészségügyi és üzemszervezési megfontolásokat kíván meg.

*

A 7200/1942. M. E. számú rendelet tagadhatatlanul lendületes erő kifejtés társadalombiztosításunknak újabb alapokra helyezése irányában. Rendelkezései sok tekintetben újak, szokatlanok, s az eddig kiadott hasonló tárgyú rendelkezéseknél talán kissé messzebbre hatók. Egy azonban bizonyos: rendelkezéseinek a tiszta közérdek és a meleg emberszeretet szellemében való végrehajtása minden érdekeltnek javára lesz.

Végetért-e a 7200/1942. M. E. sz. rendelet kibocsátásával társadalombiztosítási jogunk alakulása? Valószínű-e, hogy olyan nyugvóponthoz jutottunk, amely után hosszabb ideig nem kell a joganyag változásával számolnunk?

A felvetett kérdésekre csaknem teljes bizonyossággal adhatunk *tagadó* feleletet. A német minta hatása alatt életrehívott modern magyar társadalombiztosítás pontosan 25 évvel ezelőtt: az 1917 év végén, a dinamizmus korszakába lépett s ez a korszak még nem ért véget. A 25 év alatt alig volt egy-két esztendő, amelyre ne esett volna az egyes jogviszonyok törvényes szabályozásának valamilyen módosítása vagy kiegészítése, sőt néhány olyan esztendő is akadt, amelynek során két vagy több ilyen rendelkezés adatott ki. De pontosan így alakult a példaképül szolgált német birodalmi biztosítási jog helyzete is. A Reichsversicherungsordnung s a vele kapcsolatos többi birodalmi társadalombiztosítási jogszabály szintúgy átesett az ismételt és többszörös átalakulásnak ugyanazon a menetén, mint a hasonló magyar jogszabályok. A fejlődés párhuzamossága korántsem a véletlen következménye. Huszonöt évnek azonos gazdasági és politikai viharai kényszerítették mindkét jogrendszer megalkotóit a kikerülhetetlen változtatásokra, mert a békésebb polgári korszak stabilitására épített, az egyes jogviszonyok részletes szabályozására törekvő rendszert a társadalmi és a gazdasági alapfeltevések változása miatt a maga eredetiségében megőrizni nem lehetett. Az alapfeltevések lényegesen változtak a most dúló háború következményeként, s egészen bizonyos, hogy a béke is meghozza majd azokat a változásokat, amelyekre társadalombiztosítási jogunk további alakítása során figyelemmel kell lenni. Sajnos ezt a jogbizonytalanság keltésére annyira alkalmas, túltengő fejlődést nem is lehet lezárni addig, amíg a magyar kodifikáció a több ezer §-os Reichsversicherung módosításától alapvetően el nem tér.

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGY

ÍRTA:
SZÉKELY MIKLÓS

A XX. század első évtizedében korunk mozgató erőinek tekintették a sajtót, a kapitalisztikus termelési rendet, s csupán néhány rövid évtized leforgása kellett hozzá, hogy a kialakult új közfelfogás a szervezett társadalmi élet uralkodó eszméramlataként a szociális és higiénikus berendezkedés szükségességének gondolatát ismerje el.

A Nemzetközi Állam- és Közigazgatástudományi Akadémia alapítása alkalmával 1942 évi május hó 8-án tartott beszéde során dr. Stuckart Vilmos államtitkár a háború utáni közigazgatási feladatokról megemlékezvén, ennek a felfogásnak a következőkben ad hangot: „Ilyen feladatokként a háború gazdasági következményeinek igazságos és helyes gazdasági rend által való elhárítása mellett csak példaképpen említem meg népeink biológiai létérdekére oly sürgető kérdéseket, mint aminők a lakáskérdés, a mezőgazdasági munkáskérdés, átfogó egészségügyi gondozás felépítése, valamint a munkaerő növelésére és fenntartására irányuló intézkedések.”

A magyar legfőbb államvezetés is ebben a gondolkörben mozog s legutóbbi két évtizedünk jogalkotásai állami és társadalmi életünknek ebben az irányban való átállítására törekednek.

Az elért eredményeket ma már nem lehet lekicsinyelni. Ha nem is létesítették volna az Országos Nép- és Családvédelmi Alapot, ha nem is szervezték volna újra az egész közegészségügyi szolgálatot s ha nem gondoskodtak volna a népbetegségek elleni védekezésről, mint ahogy az megtörtént, már akkor is óriási eredményként kellene elkönyvelni, hogy sikerült bevinni a köztudatba a szociális és higiénés gondolatot, amely olthatatlanul ég és lobog s többé háttérbe nem szorítható.

Ennek a két gondolatnak nagy közös forrása a magyar társadalombiztosítás intézménye. Bárha ennek a két gondolatnak egymásra való kölcsönhatásait közigazgatási rendszerünkben igen sok vonatkozásban kimutathatjuk, mégis az összefüggések legszemléltetőbben a társadalombiztosítás terén mutathatók ki. *Lényegében a társadalombiztosítás oly szociális intézmény, amely elsősorban közegészségügyi tevékenységet f ejt ki.* Ez a tétel teljes egészében áll a betegségi és baleseti biztosításnál, viszont a korai megrokanás elleni védekezés keretében helytálló az öregeségi, stb. biztosításra nézve is.

Vegyük már most közelebről szemügyre a társadalombiztosítás és a közegészség egymáshoz való viszonyát.

A társadalombiztosítás a népesség egészségügyi ellátása szempontjából a középső helyet foglalja el. A legszegényebb társadalmi rétegek egészségügyi ellátása a hatósági orvosi szolgálat útján, ingyenes gyógyszerellátás felhasználásával történik, a kórházi ápolás költségeit pedig közköltségen fedezik. A legfelsőbb rétegek gyógykezelésükről, illetőleg kórházi ápolásukról – amennyiben a jogszabály nem ír elő gyógykezelési kényszert – maguk gondoskodnak. A társadalom nagy középtömege a társadalombiztosítás útján részesül egészségügyi ellátásban. Az egyes személyek társadalmi helyzetében történő eltolódások hozzák magukkal, hogy a biztosítottak egy része felemelkedése révén maga gondoskodik egészségügyi ellátásáról, más része a biztosítottaknak viszont a munkaviszony megszűnése folytán hatósági ellátásra szorul.

A társadalombiztosítás egészségügyi feladatait e célra rendelkezésre álló külön orvosi személyzettel s az egészségvédelem és gyógyítás céljait szolgáló intézményekkel valósítja meg.

Az orvosi személyzet kis részben tisztviselő-orvosokból áll, a többi orvos a biztosító intézetekkel szerződéses viszonyban van. Az orvoskérdés jelentőségére élesen rávilágít, hogy az ország mintegy 13.000 főnyi orvoslétszámával szemben a társadalombiztosító szervek orvosalkalmazottainak száma: 5038 szerződéses orvos és 317 tisztviselő-orvos (1940 évi adatok). A gyakorlatban természetesen sok orvos több szerződéses alkalmazást is ellát, mindazonáltal a rendszer nem olyan alapelveken épül fel, amely az orvosi munkaerő teljes kihasználását tűzi ki feladatául. A ma problémái közé tartozik az orvoshiány megoldása, amelynek érdekében mindenekelőtt az orvosképzés idejének megrövidítése van tervbevéve, de jelentkezett annak a gondolata is, hogy az orvosi közfunkciók általában „full time”, tehát munkaidejüket teljesen lekötött emberekkel láttassanak el. Ennek a gondolatnak megvalósítása érdekében a betegségi biztosító intézetek orvosi személyzetét - a biztosító intézetek önállóságának egyéb tekintetben való fenntartása mellett – közös létszámban kellene egyesíteni. Kétségtelen, hogy ilyen rendszer mellett a biztosítottak betegellátásánál kevesebb orvos foglalkoztatására lenne szükség s az orvosfelesleg a közegészségügyi szolgálat egyéb munkaterületein lenne felhasználható. Ennek az elgondolásnak előmozdítására alkalmasnak látszik a legutóbb kiadott 7200/1942. M. E. számú rendelet 43. §-a, amelynek értelmében a belügyminiszter az 1927: XXI. t.-c. 92. és 93. §-ában és továbbmenően az 1928: XL. t.-c. 101. §-ában felsorolt biztosító inté-

zetek orvosi szolgálatának javítása érdekében egyes szervezeti, hatásköri és eljárási kérdésekben a törvénytől és egyéb jogszabályoktól eltérő rendelkezéseket és intézkedéseket tehet és ezek előkészítésére, valamint végrehajtására a szükséghez képest miniszteri biztost küldhet ki.

Megemlítésre érdemes a Herepey-Csákányi Győző dr. által felvetett az az elgondolás is, amely a kérdést olyképpen véli megoldani, hogy a szociális biztosítás intézményei között munkaközösség létesüljön. Érdekes az általa felhozott szemléltető eset: „Budapestén egyik OTI körzeti orvost influenza járvány idején beteghez hívták, ahol ugyanabban az időben egyik OTBA orvos is végezte vizsgálatát; röviddel azután a képviselőház orvosa is megjelent. Három orvos vizsgálta ott egyidőben a családnak különböző intézményekhez tartozó tagjait. Három orvos, egyidőben, ugyanannál a családnál!”

Társadalombiztosítási orvosi ellátásunk egyébként a kötött rendszeren épül fel. Ennek a rövid összefoglalásnak nem célja, hogy a kötött rendszer, illetőleg a szabad orvosválasztás, valamint a félig kötött rendszer előnyeit és hátrányait ismertesse; e tekintetben utalok dr. Szeibert János „Orvoskérdés a társadalombiztosításban” című kimerítő munkájára.

Mint a társadalombiztosításnak és a közegészségügynek az orvosi ellátás szempontjából való összefüggésére, érdekes példaként hozható fel az 1927: XXI. t.-c. 118. §-a. Ennek értelmében a községi és körorvosok, továbbá a városi orvosok kötelesek az OTI orvosi tennivalóit külön szerződés hiányában is ellátni abban az esetben, ha az intézetnek a községben, illetőleg a közegészségügyi körben vagy a városban kellő számú szerződéses orvosa nincs. Ugyancsak a helyhatósági orvosokat veszi igénybe az 1900: XVI. t.-c. 33. §-a a gazdasági munkások baleseti biztosítása körében jelentkező gyógykezeléseknél.

Egészségvédelmi szolgálatunk intézményes kiépítése a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat keretében történt. Ennek intézményei közé tartoznak a tüdő- és nemibeteg-gondozó intézetek is. Az 1940: VI. törvénycikk a gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezés körül zárt rendszert épít ki, amelyben a társadalombiztosító intézeteknek is fontos szerepet biztosít.

Alapelv a gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezés tekintetében, hogy a biztosítottak, valamint igényjogosult családtagjaik gondozása a közületek által fenntartott tüdő-, illetőleg nemibeteg-gondozó intézetekben történik. A gondozás ellátásáért, nemkülönben a létesítési költségek részleges viselése címén a biztosító intézetek, valamint az 1928: XL. t.-c. 10. §-a alapján létesített nyugdíjintézmények hozzájárulást kötelesek fizetni, még pedig olyan arányban, miként a gondozó intézet működési terü-

letének biztosított népességéhez a gondozó intézet működési területének egész népessége viszonylik. A belügyminiszter azonban évenként is megállapíthatja azt az összeget, amelyet a biztosító intézetek, illetőleg nyugdíjintézmények hozzájárulás címén fizetni kötelesek. A belügyi tárca 1943 évi költség-előirányzatában ezek a hozzájárulási összegek 1,664.700 pengőben vannak előirányozva. Tehát a hozzájárulás a költségvetés „Fertőző- és népbetegségek elleni védekezés” rovatán e címen előirányzott kiadásnak mintegy 25%-a.

A biztosító intézetek részére lehetővé teszi az 1940: VI. törvénycikk azt is, hogy belügyminiszteri engedéllyel maguk tarthassanak fenn tüdő-, illetőleg nemibeteg-gondozó intézeteket. A hozzájárulási összegek annak figyelembevételével állapíthatnak meg, mennyiben látja el a biztosító intézet saját maga a gondozást.

Korábban a jogszabály (258.000/1934. B. M.) lehetővé tette azt is, hogy a biztosító intézetek nemibeteg-gondozó intézetek fenntartásában munkaközösségi alapon vegyenek részt. Ezt a rendszert a 888/1940. B. M. számú rendelet kifejezetten is megszünteti, a biztosító intézet tehát vagy saját maga tart fenn gondozó intézetet, vagy pedig a teherviselésben részesedik.

A biztosító intézetek által fenntartott tüdő-, illetőleg nemibeteg szakrendelések fokozatosan megszűnnek vagy pedig gondozó intézetekké alakulnak át. Az átalakulás lényegében azt jelenti, hogy a szakrendelést a családlátogatással (gondozással) kell kiegészíteni. Az Országos Társadalombiztosító Intézet keretében 1943 évi január hónap 1. napjával a tüdőbeteg szakrendelés általában megszűnik, kivéve az olyan helyeken, ahol még nem létesült tüdőbeteg-gondozó intézet s így a gümőkóros megbetegedésben szenvedő biztosítottokról, illetőleg igényjogosult családtagjaikról továbbra is szakrendelés útján kell gondoskodni. Az Országos Társadalombiztosító Intézet erőteljesen építi ki gondozó intézeteit azokon a helyeken, ahol önálló intézmény fenntartására nyert engedélyt (Budapest, Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged). Folyamatban van az orvosi létszám kiegészítése, a rendelési idő felemelése, a szükséges felszerelés (laboratórium, mikroszkóp, röntgen) biztosítása, a segéderők (asszisztensek) alkalmazása. Ez utóbbiak három hónapos külön kiképzésben részesülnek. A védőnői szolgálatot Budapesten az OTI saját alkalmazottaival látja el, más helyeken a zöldkeresztes egészségügyi védőnők látják el a biztosítottaknál szükséges családlátogatásokat is. A saját kezelésben levő gondozó intézetek elhelyezése ma még nem tekinthető véglegesnek, székházépítések is tervbe vannak véve. Kiadás előtt áll a tüdőbeteg-gondozó intézetek rendtartása is.

A nemibeteg-szakrendelések átalakítása az OTI keretében már nagyobb nehézségekkel jár. A belügy-

miniszter engedélyt adott ugyan az OTI-nak több önálló nemibeteg gondozó intézet felállítására, mindazonáltal ezek a gondozó intézetek nem helyettesíthetik teljesen az urológiai, bőr és veneriás szakrendeléseket. Az átszervezés folyamatban van, a különböző szakrendeléseknek egy gondozó intézetben való egyesítése mindenestre nem könnyű feladat.

A fentebb hivatkozott 1940: VI. törvény cikk a védekezés szervezetébe való beillesztésén kívül egyéb vonatkozásban is erősen érinti a biztosító intézeteket. A törvény ellenőrző vizsgálati rendszert honosít meg s ennek során kimondja, hogy közfogyasztásra szolgáló élelmiszerek és italok, továbbá fogyasztásra szánt élvezeti cikkek, gyógyszerek (szérumok) és tápszerek ipari előállításában, kezelésében vagy forgalombahozatalában, végül a fodrász-, kozmetikai és manikűr ipar körében csak olyan személyeket szabad alkalmazni, akik gümőkóros megbetegedésben nem szenvednek. Ugyancsak elrendeli a törvény, hogy a háztartásban alkalmazottakat (házvezetőnők, házi-cselédek, dajkák, nevelők, társalkodók, felolvasók, ápolók, stb.), valamint a biztosításra kötelezett bejárókat is időnkint ellenőrizni kell a fertőzőképes gümőkóros megbetegedés szempontjából, a dajkaszolgáltatásra vállalkozókat pedig evégből minden munkaviszony megkezdése előtt meg kell vizsgálni. Minthogy a törvény a betegnek talált személyekre nézve alkalmazási tilalmat állít fel, kétségtelen, hogy a biztosító intézetek ebben a viszonylatban erősen növekedő munkaterülettel számolhatnak. A részletes eljárási szabályokat a 888/1940. B. M. számú rendelet tartalmazza, mely egyben a biztosító intézetekkel való együttműködés tekintetében különleges szabályokat is hoz. Sajnos, a háztartási alkalmazottak kötelező ellenőrző vizsgálata a gyakorlatban mindezt ideig nem valósult meg, az 1943 évi január hónap 1. napjától kezdődőleg azonban – megállapodásszerűen – az OTI-nak a vizsgálatok bevezetéséről gondoskodnia kell.

Az egészségvédelmi szolgálat körében kell megemlékezni arról a munkáról is, amelyet a biztosító intézetek a házasságkötés előtti orvosi vizsgálatokkal kapcsolatosan kifejtenek. Az 1941: XV. t.-c. 1. §-a kimondja, hogy a tisztí orvos elengedheti a házasság személyes megjelenését és megvizsgálását, ha a házasság gümőkór tekintetében az 1940: VI. t.-c. 11. §-ában, nemibaj tekintetében pedig ugyanennek a törvény cikknek 35. §-ában megjelölt valamely közegészségügyi szervnek bizonyítványát szolgáltatja arról, hogy nála fertőző gümőkór, illetőleg fertőző nemibaj nem állapítható meg. A hivatkozott törvényhelyek értelmében a biztosító intézetek által fenntartott gondozó intézetek is jogosítottak ilyen orvosi bizonyítványok kiadására. Az 1941: XV. t.-c. 1. §-a a nők vizsgálata tekintetében is alkalmaz könnyítést, amikor lehetővé teszi a tisztí orvosi vizsgálat mellő-

zését arra az esetre, ha a belügyminiszter által feljogosított orvos igazolja, hogy a szóbanlevő kóros állapotok egyike sem volt megállapítható. Az 1111/1941. B. M. számú rendelet 3. §-a szerint ilyen feljogosított orvosnak tekintendő többek között a kötelező betegségi biztosítás intézeténél alkalmazott s a házasság lakóhelye szerint illetékes körzeti kezelőorvos.

*

A társadalombiztosítás közegészségügyi szempontból legjelentősebb feladatát a beteggyógyítás terén fejtí ki. A betegek ellátása a szükséghez képest kórházon kívüli gyógykezelés formájában, vagy pedig kórházi (gyógyintézeti) ápolás útján történik.

A kórházon kívüli betegellátás körében a biztosítási viszony, illetőleg a keresőképtelenségi segélyezés tartama alatt, sőt azon túl is tízenhárom héten át orvosi gyógykezelés jár a biztosítottnak és családtagjának, amelyet a biztosító intézet körzeti vagy rendelőintézeti szakorvosai útján ad. Az említetteknek ugyanerre az időre gyógyszerek, gyógyvizek, gyógyfürdők és gyógyászati segédeszközök járnak. A keresőképtelen biztosítottakat legfeljebb egy évig terjedő keresőképtelenségük tartamára táppénz, a szülönőket pedig terhességi, gyermekágyi és szoptatási segély illeti meg.

Bikkal Dénes „Társadalombiztosítástan” című munkájában érdekes összehasonlító táblázatot közöl a magyar betegségi biztosító intézmények szolgáltatásairól. Bárha mind a járulékkulcs, mind a szolgáltatások tekintetében elég nagy a különbség, mindazonáltal az ellátott különböző társadalmi rétegek különleges igényei ezt az ügyviteli szempontból súlyos terhet jelentő rendszerbeli megoldást kellően indokoltá teszik.

A kórházi (gyógyintézeti) ápolás kérdését a 7200/1942. sz. M. E. számú rendelet (10. és 11. §) nagyrésztben újra szabályozza. Az új szabályozást különösen nagy közegészségügyi jelentőségére tekintettel a tételes jog teljes közlésével az alábbiakban ismertetjük.

A biztosító intézet a biztosítottat vagy igényjogosult családtagját a megszabott időbeli és a 6000/1931. M. E. számú rendeletben foglalt egyéb korlátok közt - kérésére vagy beleegyezésével kórházba (gyógyintézetbe) utalhatja, abban az esetben pedig, ha a kórházi (gyógyintézeti) ápolás a gyógyítás érdekében szükséges, kórházba (gyógyintézetbe) utalni köteles.

Beleegyezése nélkül is kórházba (gyógyintézetbe) utalható a gyógykezelésre igényjogosult biztosított vagy igényjogosult családtagja, ha betegsége olyan természetű, hogy a kórházi (gyógyintézeti) ápolást szükségessé teszi, vagy ha az igényjogosult az orvos utasításainak szándékosan nem tesz eleget és ezzel gyógyulását késlelteti; végül beleegyezése nélkül kórházba (gyógyintézetbe) utalható az is, aki kielégítő háziápolásban nem részesülhet, valamint az

is, akinek állapotát kielégítő módon kideríteni csak kórházi megfigyeléssel lehet.

A kórházba (gyógyintézetbe) utalt és felvett igényjogosult beszállítási és hazautazási költsége a biztosító intézetet terheli.

A biztosító intézet, a belügyi tárca keretében engedélyezett nyilvános betegápolási átalány, illetőleg a belügyi, valamint a vallás- és közoktatásügyi tárcák keretében a betegápolási költségek fedezésére előirányzott hitelösszeg terhére, úgyszintén az alapok és az alapítványok terhére történő kórházi (gyógyintézeti) ápolás tartamát a táppénzzel segélyezés tartamába és viszont a táppénzzel segélyezés, valamint az előbb felsorolt teherviselők terhére történő kórházi (gyógyintézeti) ápolás tartamát a biztosító intézet terhére történő kórházi (gyógyintézeti) ápolás tartamába be kell számítani, tekintet nélkül arra, hogy az ápolás közkórházban vagy magánkórházban, illetőleg magángyógyintézetben történt-e.

A biztosított vagy igényjogosult családtagja közkórházban történt ápolásának költsége – a megszabott időbeli és a 6.000/1931. M. E. számú rendeletben foglalt egyéb korlátok között – a biztosító intézetet csak abban az esetben terheli, ha a beteget a biztosító intézet utalta be, vagy ha a beutalás kérésének vagy a beutaló intézkedés bevárásának elmulasztását bizonyított sürgős szükség okozta. A sürgős szükség fennállását a közkórház igazolja.

A közkórházi ápolási költség a biztosító intézetet az ápolásbavétel napjától a legelső kórházi osztály szerint terheli. A biztosított ápolásának huszonnyolcadik napját követő időre a biztosító intézet a közkórház részére csak a legelső kórházi osztály ápolási költségének fele összegét téríti meg; a kórház az ápolási költségnek ezt meghaladó részét sem az intézettől, sem a biztosítottól, sem az egyébként kórházi ápolási költség szempontjából törvény szerint fizetésre kötelezett hozzátartozóitól, sem a munkaadótól nem követelheti. Ha a kórházi ápolásban megszakítás van, a teljes ápolási költség megtérítésére igényt adó huszonnyolc nap számítása újra kezdődik abban az esetben, ha a korábbi ápolás utolsó napja és az – akár ugyanazon, akár más betegség miatt szükséges – újabb ápolás első napja között legalább kilencven nap telt el. Családtag kórházi ápolása esetében az előbbi rendelkezéseket azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy abban az esetben, ha a családtag kórházi ápolásában egy éven belül kilencven napot meghaladó megszakítás van, az újabb ápolással kapcsolatosan a teljes ápolási költség megtérítésére igényt adó huszonnyolc nap számítása újból kezdődik annak ellenére, hogy az intézet terhére történő kórházi ápolás legnagyobb időtartama szempontjából az előbbi ápolást az újabb ápolással együttesen kell figyelembe venni.

Az ápolás utolsó napjára a biztosítottaknak vagy igényjogosult családtagjának ápolásával kapcsolatosan a biztosító intézetet fizetési kötelezettség nem terheli; a kórháznak tehát a biztosító intézettől a ténylegesen igénybevett ápolás költségéből huszonnyolc napot meg nem haladó ápolás esetében egy napi ápolási költség, huszonnyolc napot meghaladó ápolás esetében pedig egy napi ápolási költség fele összege nem jár. A kórházi ápolásnak azt az utolsó napját, amelyre a biztosító intézetet a biztosított vagy igényjogosult családtagja után fizetési kötelezettség nem terheli, a kórházi ápolás időtartama szempontjából úgy kell számításba venni, mintha a biztosító intézet erre a napra is megfizette volna a kórházi ápolási költséget.

A tüdőgümőkórban szenvedő biztosítottaknak vagy igényjogosult családtagoknak közkórház tüdőbetegosztályán vagy tüdőbetegothonban, úgyszintén a tüdőnkívüli gümőkóros betegségben szenvedő biztosítottaknak vagy igényjogosult családtagoknak a közkórház bármelyik osztályán történő ápolásáért az ápolás huszonnyolcadik napját követően is a legelső kórházi osztály napi ápolási költségét kell fizetni, ha az intézet-orvosának véleménye alapján – hozzájárul ahhoz, hogy a gümőkórban szenvedő biztosítottat vagy igényjogosult családtagot négy héten túl is ápolják; e rendelkezés végrehajtásának módozatait a belügyminiszter rendelettel állapítja meg, aki egyes biztosító intézetekkel vonatkozásban megállapíthatja azt a költségkeretet is, amelyet az e rendelkezés alapján előálló többköltség nem haladhat meg. A többköltséget részben az öregségi, rokkantsági, Özvegységi és árvasági biztosítás egészségvédő és gyógyító eljárási alapja terhére is át lehet hárítani. A biztosító intézet az állam, a törvényhatóságok és a községek által fenntartott tüdőbetegszanatóriumba vagy különleges rádium- és röntgengyógyintézetbe beutalt igényjogosult betegek után az ápolás huszonnyolcadik napján túl is mindenképpen az illető gyógyintézet legelső osztálya szerint megállapított teljes napi ápolási költséget fizeti.

A 7200/1924. M. E. számú rendelet rendelkezései általában nem kívánták a biztosítottak alanyi jogait korlátozni. Sőt a dolgozók érdekeit biztosították hatályosabban, amikor a rendelet az orvosi gyógykezelésre való igényjogosultságot egy évi időtartamról a biztosítási viszony fennállásának egész tartamára kiterjesztette. Ezzel szemben keresőképtelenséget nem okozó betegség esetében segélyt a biztosítási viszony megszűnését követően csupán tizenhárom hétig lehetséges igényelni, ami a jövőre nézve kizárja annak a lehetőségét, hogy a passzív tagság a munkanélküliség esetére való biztosítás szerepét vegye át. Kétségtelen, hogy ezen a címen a nyilvános betegápolás költségeinél bizonyos emelkedésre lehet számítani, viszont az orvosi gyógykezelés tartamának az egész biztosítási viszonyra való kiterjesztése a nyilvános betegápolásnál megtakarítást

tesz lehetővé. A kórházi ápolási költségek új elszámolási rendje a kórházak szempontjából is kedvező. Az alacsony napibérosztályokba tartozó biztosítottak huszonnyolc napon túl való ápolását ugyanis a kórházak mindig sérelmezték, minthogy a táppénz nem fedezte a tényleges napi ápolási költségeket. Az új elrendezés a kórházi ápolási díj felét biztosítja huszonnyolc napon túli ápolás esetére, ami lényegében fedezi a kórház rezsijét, másrészt pedig leegyszerűsíti a biztosító intézet adminisztratív munkáját.

A magánkórházak és magángyógyintézetek szintén résztvesznek a biztosítottak ápolásában, az ápolási költségek azonban a biztosító intézetet csak beutalás esetében és pedig az előzetesen kötött egyezés értelmében terhelik. Beutalás hiányában a biztosító intézet az ápolás költségét a legközelebbi közkórház legalsó osztálybeli ápolási költségének mértékéig legfeljebb négy hét tartamára és csak abban az esetben téríti meg, ha a beutalás kérésének vagy a beutaló intézkedés bejárásának elmulasztását bizonyított sürgős szükség okozta.

Arra nézve, hogy a biztosító intézetek gyógyító tevékenysége az ország betegellátásában milyen kimagasló szerepet tölt be, a vonatkozó évi jelentésekből vett alábbi számadatok adhatnak szemléltető tájékoztatást.

Keresőképtelenséggel járó betegségi esetek és napok száma (1939 évben).

	Betegségi esetek		Betegségi napok	
	Tagok	Családtagok	Tagok	Családtagok
OTI	279.242	53.164	11,074.545	2,946.375
Önálló biztosító intézetek	64.647	14.858	1,556.039	776.341
Bányatárs-pénztárak ...	43.949	9.009	839.926	639.474
Összesen : ...	387.838	77.031	13,470.510	4,362.190

Keresőképes beteg tagok és gyógykezelt családtagok (esetek) száma (1940 évben).

	Orvosi rendelésen		Rendelőint. rendelésen
	Tagok	Családtagok	
OTI.....	2,486.274	4,268.453	
Önálló biztosító intézetek	832.549	1,077.434	
Bányatárs-pénztárak	58.334	279.873	
Összesen :	3,377.157	5,625.760	

Társadalombiztosító intézetek által fenntartott egészségügyi intézmények száma, jellege és befogadóképessége az 1940 évben.¹

Szervi jelleg	Kórházak	Kórházi ágyak	Járványkórházak	Járványkórházi ágyak	Szanatóriumok üdülőházak	Üdülőházi ágyak	Rendelőintézetek	Tüdőbeteg-gondozók	Gyermek-gondozók	Venerikus beteg-gondozók	Any- és csecsemővédők
Országos Társadalombiztosító Intézet	5	1.736	—	—	2	347	89	—	—	5	5
Önálló biztosító intézetek	3	904	—	—	6	503	23	—	—	—	—
Bányatárs-pénztárak	11	728	2	138	—	—	60	1	—	—	1
Összesen :	19	3.368	2	138	8	850	172	1	—	5	6

¹ Statisztikai negyedévi közlemények XLIV. évf. 3. füzet

Külön érdeklődésre tarthat számot, hogy a kórházi betegellátásban milyen mértékben részesedik három legnagyobb betegségi biztosító intézetünk.

Kórházi ápolásban részesült biztosítottak száma. (Orsz. Társadalombiztosító Intézet 1941 évben.)

	Ált. üzletág	Házt. üzletág
Kórházi ápolásba vett biztosítottak	144.135	34.371
Kórházi ápolásba vett családtagok	70.526	2.486
Összesen :	214.661	36.857

Kórházi ápolásban részesült biztosítottak száma (MABI, 1941 évben).

	Ferenc József kórházban	Idegen kórházakban
Kórházi ápolásba vett biztosítottak	4.222	5.312
Kórházi ápolásba vett családtagok	216	4.554
Összesen :	4.438	9.866

Kórházi ápolásban részesült biztosítottak száma (MÁV BBI., 1941 évben).

Kórházi ápolásba vett biztosítottak	11.174
Kórházi ápolásba vett családtagok	12.632
Összesen :	23.806

Kórházi ápolási költségekre – ide értve az állami kórházak, elme- és idegyógyintézetek személyi járandóságait és dologi kiadásait – a belügyi tárca 1943 évi költségelőirányzatában 39,369.670 pengő vétetett fel. Az Országos Társadalombiztosító Intézet az 1941 évben kórházi költség címen 15,776.351 pengőt, a JMABI 2,471.562 pengőt, a MÁV B.B.I. 2,261.339 pengőt fizetett ki. Ezek a számok igazolják azt a kimagasló szerepet, amelyet a biztosító intézetek az ország betegellátásában játszanak.

A biztosítottak betegellátása részben saját, részben pedig idegen egészségügyi intézményekben történik. A saját egészségügyi intézmények számára az alábbi kimutatás adatai adnak tájékoztatást.

Az eddigiekben vizsgálat tárgyává tettük már azt a mértéket, amelynek megfelelően a biztosító intézetek az ország összes kórházi (gyógyintézeti) költségeinek viselésében részt vesznek. A tekintetben, hogy ezek a költségek milyen betegségekben történt ápolásokból eredően jelentkeztek, a biztosító intézetekre nézve ugyancsak különleges jogszabályok állnak fenn.

A közkórházi ápolási költségek viselésének kérdését legújabbban az 1942: XII. törvénycikk szabályozza. A hivatkozott törvény 12. §-a értelmében a belügyi tárca keretében engedélyezett nyilvános betegápolási átalány, illetőleg a belügyi, valamint a vallás- és közoktatásügyi tárcák keretében a betegápolási költségek fedezésére előirányzott hitelösszeg terhére díjfizetés kötelezettsége nélkül kell ápolásban részesíteni:

a) a kórházba felvett szülőnőket és szülötteiket a gyermekágyi fekvés befejezéséig;

b) a szülési folyamattal okozati összefüggésben álló megbetegedésben szenvedő azokat a nőket és szülötteiket, akiket a gyermekágyi fekvés ideje alatt közkórházban ápoltak, illetőleg ápolásba vettek;

c) a közkórházban fertőző betegség vagy annak gyanúja miatt ápoltakat, amennyiben azok közkórházi ápolását a hatóság (kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, megyei városokban a polgármester, törvényhatósági jogú városokban a polgármester által megbízott tisztviselő, Budapesten a kerületi előljáró), vagy sürgős szükség esetén a tisztviselő előzetesen elrendelte;

d) a közkórházban nemibetegség vagy szemcsés köthártyalob (trachoma) miatt ápoltakat, amennyiben a beteg a kórházi ápolás szükségességét előzetesen tisztviselő bizonyítványával igazolta;

e) a közkórházban elmebetegség miatt ápoltakat, amennyiben azok a betegségi biztosítás valamely

intézetének (1927: XXI. t.-c. 92. és 93. §-a) biztosított tagjai vagy ezeknek igényjogosult családtagjai.

Az a)-d) pontokban megjelölt esetekben az ápoló, az a) és b) pontokban megjelölt esetekben pedig ezenfelül az ápoló nő férje is saját személyében fizetésre kötelezett akkor, ha nem vagyontalan, kivéve, ha az ápoló a betegségi biztosítás valamely intézetének biztosított tagja vagy ilyen tagnak igényjogosult családtagja.

A fentebb megjelölt esetekben, az ott megszabott korlátozásokkal a betegségi biztosítás valamely intézetének biztosított tagját vagy ilyen tagnak igényjogosult családtagját a nyilvános betegápolási átalány terhére kell ápolásban részesíteni arra az időre, amelynek tartama alatt egyébként a biztosító intézettől igényelhetne ápolást.

Ez a szabályozás, szemben a 6000/1931. M. E. számú rendelet 5. §-ában lefektetett elgondolással, nem kívánja új elvi alapokra helyezni a biztosító intézetek teherviselési részesedését. Az állam a közérdekű gyógyítási költségeket továbbra is magára vállalja, tekintet nélkül arra, hogy a biztosítottak tekintetében ez a kötelezettség a biztosítási jogviszony alapján tulajdonképpen a biztosító intézetet terhelné. Természetesen, amennyiben a szóbanlevő költségek biztosítási terhet jelentenének, azok lényegesen növelnék a biztosító intézetek költségvetésének kiadási tételét, ami végeredményben a járulékulcs felemelését vonná maga után. Lényegében tehát az állam ebben a formában jelentős részt vállal a szociális biztosítás költségviselésében.

Az új jogi elrendezés inkább ügyviteli szempontból jelent könnyítést, amennyiben a közköltségen történő ápolások pontos jogi meghatározásával csökkenteni kívánja azoknak a jogvitás ügyeknek számát, amelyek az utóbbi években feleslegesen terheltek meg mind a közigazgatási bíróságot, mind magát az ügyvitelt is.

ÚJABB NEMZETKÖZI TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉSEINK

ÍRTA:
VIGH GYÖZŐ

Az első világháborút követő években bekövetkezett gazdasági válság a középeurópai államok polgárainak százezreit kivándorlásra kényszerítette. A gazdasági válság nem kímélte a tengerentúli államokat sem, ezért a munkanélküli tömegek áramlása inkább az egyes, kedvezőbb körülmények közt élő európai államok felé irányult. Minthogy a szociálpolitika egyik legfontosabb ága, a társadalombiztosítás Európaszerte fejlődésnek indult és az öregség, rokkantság és halál esetére kötelező biztosítást az európai államok túlnyomó többsége bevezette, a munkásvándorlás ezen a téren új, megoldásra váró nemzetközi kérdéseket vetett fel: *— a vándorló munkásoknak biztosításban szerzett jogait meg kell óvni, érvényesítésüknek lehetőséget kell adni arra az esetre is, ha jogaikat több állam területén szerezték, annál is inkább, mert a kivándorolt munkások többsége aggkorára hazájába kívánkozik vissza és számosan vannak olyanok is, akik hazájukban ellátatlan hozzátartozókat hagytak.*

A párizskörnyéki békekötésekkel kapcsolatban már történtek olyan intézkedések, amelyek egyes társadalombiztosítási kérdéseket nemzetközi vonatkozásban rendeztek. Ez a rendezés azonban inkább az államterületváltozásokkal állott összefüggésben, de valódi kölcsönösséget, viszonyosságot nem teremtett. *1935-ben a genfi Nemzetközi Munkaügyi Szervezet kísérelte meg első ízben elfogadtatni az érdekelt államokkal legalább az öregség, munkaképtelenség és halál esetére szóló biztosítási egyezmény tervezetét.* Ezt a tervezetet Magyarország az 1937. XXIV. törvénycikkben törvénybe is iktatta. A végrehajtási rendelet kibocsátását a minisztériumra, az életbelépés napjának kihirdetését pedig a belügyminiszterre bízta. Az egyezményt Magyarországon kívül még három állam: Hollandia, Lengyelország és Spanyolország fogadta el, alkalmazására azonban soha nem került sor. Ez részben szerencse is, mert az egyezmény annyira általános elvi síkon mozgott, hogy a gyakorlatba való átültetése a lehetetlenséggel volt határos.

Németország ismerte fel először azt, hogy a társadalombiztosításban a viszonyosságot csak a kollektív szerződésnél sokkal hajlékonyabb *kétoldalú* nemzetközi szerződésekkel lehet megoldani. Az egyes államok társadalombiztosítási jogszabályai ugyanis annyira különbözők, hogy azokat egységes, minden államra kiterjedő szerződésben nem lehet

eredményesen összhangba hozni. Olyan szerződésekre van szükség, amelyeknek hatálya mindenkor csak két-két államra terjed ki. Ezek keretén belül ugyanis a munkásvándorlásban érdekelt biztosítottak viszonyait a részletekre is kiterjedő, egyszerű és világos szabályokkal lehet rendezni.

A második világháború kitörése óta Németországban a hadifoglyok millióin kívül sokszázezer idegen állampolgár, köztük sok magyar mezőgazdasági és ipari munkás is dolgozik. A Német-Birodalom a baráti és szövetséges államok területére is számos német állampolgárt küldött ki, különösen újrendszerű gépek szerelésére, azok kezelésére, hazai munkások betanítására és egyéb különleges munkafeladatok elvégzésére. Magyarországon is számos német munkás és tisztviselő dolgozik ilyen munkakörben, e mellett pedig német alapítású vállalatokban is. Valószínű, hogy az a munkáscsere, amely már a háború kitörése előtt megindult Németország és a szomszédos államok között, a békében az európai gazdasági egység eszméje alapján továbbfejlődik.

A munkásvándorlás következtében felmerült szociális problémák nemzetközi megoldásának szükségességét a *Német-Birodalom* jelenleg folyó élethalálharcában sem tévesztette szem elől. *Az első viszonyossági szerződést 1940-ben kötötte meg Olaszországgal, néhány hónap múlva 1941 március 20-án pedig a másodikat Magyarországgal. Ezt a szerződést Magyarország az 1942. I. törvénycikkbe iktatta be, de Németországgal együtt már 1941 június 1. óta alkalmazza. A szerződés hatálya a Cseh-Morva Protektorátusra is kiterjed.*

1942 februárjában Magyarország és Szlovákia között is társadalombiztosítási viszonyossági szerződés létesült, melyet az aláírás napjától, 1942 július 22-től alkalmazunk. Ez a szerződés nem sokkal újabb keletű az előbb említettél, de a szerződő-államok már felhasználták az első szerződés alkalmazása terén szerzett tapasztalataikat és értékes újításokat vezettek be. Munkáscserénk Szlovákiával ma még nem olyan élénk, mint Németországgal, de a határátlépéssel járó szomszédos munkásforgalom máris megindult. A magyar-szlovák viszonyossági szerződés becikkelyezésére vonatkozó törvényjavaslatot a belügyminiszter a képviselőháznak már benyújtotta és így ez a szerződés is rövidesen törvényerőre emelkedik. Minthogy a magyar-német és a magyar-szlovák szerződések azonos

alapokon nyugosznak, azonos eszközökkel azonos célokat kívánnak megvalósítani, köztük lényeges eltérések nincsenek. Ezért, valamint a könnyebb áttekinthetőség kedvéért is az alábbiakban a két szerződést együttesen ismertetjük.

Hogy a két szerződés jelentőségét felismerhesük, mindenekelőtt arra kell gondolnunk, mi volt a régebbi állapot? A vándorló munkások az egyik állam területéről a másik állam területére költözés következtében váltakozva majd az egyik, majd a másik állam valamely társadalombiztosítási teherviselőjénél biztosítják magukat s így ott jogokat szereznek. Az összes államok jogszabályai szerint a társadalombiztosításban szerzett jogok a biztosítás megszűnése után szintén megszűnnek: a betegségi biztosításban azonnal vagy néhány hét alatt, az öregség, munkaképtelenség és halál esetére szóló biztosításban pedig hosszabb-rövidebb idő múlva. A biztosítási kötelezettség kiterjed az érdekelt államok területén dolgozó összes munkásra, tekintet nélkül arra, hogy milyen állampolgárok. A munkás az érvényes társadalombiztosítási törvények alapján a járulékfizetésben köteles részt vállalni, a reá eső részesedés összegét a munkaadó minden bérfizetés alkalmával levonja a béréből. A kivándorló és visszavándorló munkások tehát joggal elvárhatják, hogy járulékfizetéssel szerzett jogukat akadálytalanul érvényesíthessék. Ezzel szemben az egyik állam területéről a másik állam területére költözött testi és szellemi munkásokat súlyos kár érte. A szolgáltatásokra való jogosultság szempontjából minden állam csak a saját teherviselőinél eltöltött biztosítást vette figyelembe és devizapolitikai szempontból még azt is tiltotta és akadályozta, hogy a nála megnyílt igények alapján járó szolgáltatásokat idegen állam területére folyósítsák. Ez szociális szempontból tarthatatlan és igazságtalan állapot volt.

Az említett államok és köztük Magyarország ennek a – végeredményben a saját polgáraikat is sújtó – igazságtalan állapotnak megszüntetése érdekében határozták el társadalombiztosítási viszonyosági szerződések kötését, amelyekben a következő alapelveket kell megvalósítani:

1. Lehetővé kell tenni, hogy a társadalombiztosítás alapján járó szolgáltatásokat a munkások akkor is megkaphassák, ha az egyik szerződő állam területéről a másik állam területére költöznek;

2. az egyik állam területén dolgozó munkásnak a másik állam területén lakó családtagjai a különlakás következtében ne szenvedjenek joghátrányt;

3. azoknál a szolgáltatásoknál, amelyeknek előfeltétele bizonyos minimális biztosítási időtartam és a biztosításnak aránylagos folyamatossága, a jogszerzés és a jogfenntartás szempontjából minden

szerződő állam társadalombiztosításában eltöltött időt egyaránt figyelembe kell venni és lehetővé kell tenni, hogy a vándorló munkások és családtagjaik a szerződő államok területén szerzett összes jogaik beszámításával részesülhessenek szolgáltatásokban;

4. a kölcsönös beszámítás alapján keletkezett terheket az érdekelt államok biztosítási teherviselői között igazságosan és arányosan fel kell osztani;

5. a szerződő államok polgárait jogaik érvényesítése terén a saját állampolgárokat megillető jogvédelemben kell részesíteni.

Mind a magyar-német, mind a magyar-szlovák társadalombiztosítási szerződés az említett alapelveket tartotta szem előtt, s így a viszonyosság kérdéseit általában azonos szabályokkal, kielégítően rendezte. A szerződéseket több újabb megállapodás és megegyezés egészíti ki. Ezek már a részletes eljárási szabályokat tartalmazzák.

Ezek a szerződések és megállapodások nemcsak a vándormunkásokat és családtagjaikat, hanem mindazokat a szerveket és személyeket is érdeklik, akiknek feladata és hivatása a magyar munkásság szociális védelme. Erre való tekintettel az életbe lépett rendelkezéseket a külföldön dolgozó magyar munkás szempontjából ismertetjük. Az ismertetett szabályok fordított viszonyban természetesen a Magyarországon dolgozó német, cseh vagy szlovák állampolgárokra is érvényesek.

A Német-Birodalom, a Cseh-Morva Protektorátus és a Szlovák Köztársaság területén az oda kivándorolt, illetőleg munkára szegődött magyar testi vagy szellemi munkásokat, ideértve a mezőgazdasági munkásokat is, munkaadójuk biztosításra bejelenteni köteles. A bejelentést a munka helye szerint az illetékes biztosítóintézetnél kell teljesíteni.

Az említett államokban dolgozó magyar munkás megbetegedés esetében ugyanazokra a betegségi szolgáltatásokra jogosult, mint a vele együtt dolgozó német, cseh vagy szlovák állampolgár. A segélyeket (orvosi kezelést, gyógyszereket, gyógyeszközöket, kórházi ápolást, táppénzt stb.) az a biztosítóintézet köteles kiszolgáltatni, amelynél biztosításra bejelentették.

Ha a betegség hosszadalmasabb lefolyású, a munkás nem köteles külföldön maradni. Sok esetben haza is tanácsolják, mert az otthoni levegőben hamarabb remélhet gyógyulást. Ilyen esetben azonban mind maga, mind családja érdekében, a betegségi biztosítóintézet hozzájárulását kell kérnie ahhoz, hogy a folytatólagosan esedékessé váló szolgáltatásokat Magyarországon igénybe vehesse. Az előrehaladott terhes állapotban levő biztosított nők már a szülési segélyekre szóló igényük megnyitása előtt kérhetik a hozzájárulást hazautazásukhoz.

Ilyen esetekben a biztosítóintézet köteles a biztosítottnak *megkeresést* átadni, amely az Országos Társadalombiztosító Intézetnek a biztosított magyarországi lakóhelye szerint illetékes kerületi pénztárhoz szól. Ebben felsorolja azokat a betegségi biztosítási szolgáltatásokat, amelyekre a biztosított és családtagjai jogosultak és felkéri a magyar kerületi pénztárt, hogy mindaddig, amíg a jogosultság akár gyógyulás, akár a törvényes időtartam lejárta következtében meg nem szűnik, a segélyeket folyósítsa.

Ezt a megbízást a biztosított hazautazása előtt okvetlenül kérje, mert e nélkül súlyos kár érheti. Hazatérése után azonnal jelentkezék a lakóhelye szerint illetékes kerületi pénztárnál, amely további orvosi kezelésben és a megkeresésben előírt egyéb szolgáltatásokban is részesíti.

Gyakran előfordul, hogy a biztosított külföldi munkaadójától *szabadságot* kér és kap. Ha szabadságidejét otthon tölti, hazautazása előtt kérjen biztosításának fennállását és a szabadságot tanúsító *igazolványt*, mert ezzel itthoni megbetegedése esetében is megkaphatja a biztosítása alapján járó segélyeket.

Azok a magyar munkások és tisztviselők, akiket *magyarországi munkaadójuk* valamely munka elvégzésére vagy megbízás teljesítésére *egy évet meg nem haladó időtartamra* küld ki Németország, a Cseh-Morva Protektorátus vagy Szlovákia területére, ott biztosítási kötelezettség alá nem vonhatók. *Ezek a magyar törvények szerint Magyarországon maradnak biztosítva.* Ugyanez a szabály érvényes a magyar diplomáciai és konzuli képviseleteknél vagy azok tagjainál alkalmazott *magyarhonos* munkavállalókra – ezek között a *magukkal vitt magyar háztartási alkalmazottakra* is – azzal az eltéréssel, hogy ezek bármily hosszú külföldi alkalmazásuk esetében is a magyar törvények hatálya alatt maradnak. Abból a célból, hogy külföldi tartózkodásuk alatt történt megbetegedésük esetében a betegségi biztosítás segélyeit megkaphassák, kérjenek *tanúsítványt* attól a magyar biztosítóintézettől (OTI, MABI), amely biztosításukat ellátja. Ez a tanúsítvány igazolja biztosításuk fennállását és felsorolja azokat a segélyeket, amelyeknek igénybevételére jogosultak. Ezt a tanúsítványt célszerű már a kiutazás előtt kérni, de később is beszerezhető. Megbetegedés esetében a tanúsítványt a külföldi *lakóhely szerint illetékes betegségi biztosítóintézetnél fel kell mutatni*, de mellékelni kell a *munkaadó igazolását* is arról, hogy a munkaviszony a megbetegedéskor fennállott. A tanúsítvány és a munkaadói igazolás akkor is felhasználható, ha a magyar munkást külföldön *baleset* éri.

A szerződésekben a *biztosított családtagjainak betegségi segélyezéséről is gondoskodás történt.* A mun-

kással együtt kivándorolt családtagoknak a német, cseh vagy szlovák munkások családtagjaival azonos jogaik vannak. Ha a családtagok Magyarországon maradtak, az Országos Társadalombiztosító Intézetnek a lakóhelyük szerint illetékes kerületi pénztártól *ugyanolyan feltételekkel és ugyanolyan mértékben részesülnek betegségi biztosítási segélyekben, mint a Magyarországon biztosítottak családtagjai.* Ez a szabály érvényes azoknak a *mezőgazdasági munkásoknak* családtagjaira is, akik a visszacsatolt *felvidéki, vagy kárpátaljai területekről* vándoroltak ki. Némileg korlátozottabb a családtagok segélyezése olyan mezőgazdasági munkásoknál, akik Magyarországon olyan részeiről szegődtek külföldi mezőgazdasági munkára, ahol a magyar mezőgazdasági munkások kötelező betegségi biztosítása még megvalósítva nincsen. Az ilyen helyekről kivándorolt mezőgazdasági munkások itthonmaradt családtagjai közül a feleség és a 16 évesnél fiatalabb gyermekek legfeljebb 13 héten át jogosultak orvosi kezelésre, gyógyszerekre és kevésbé költséges gyógyászati segédeszközökre.

Jó ezt tudni a kivándorolt mezőgazdasági munkások családtagjainak! Szükség esetében nemcsak kezelést és gyógyszert, hanem szemüveget, lúdtalpbetétet, pólyát, mankót, haskötőt stb. is kaphatnak. *A kivándorolt munkás kérjen azonban igazolást arról, hogy külföldön biztosítva van és küldje el hozzátartozóinak.* Ha a megbetegedett családtagnak ilyen igazolványa nincs, kérjen helyhatósági (községi előljárási) bizonyítványt arról, hogy a családfenntartó megbetegedése idején az említett államok valamelyikében dolgozik. A bizonyítványban fel kell tüntetni azt is, hogy mezőgazdasági vagy egyéb munkakörre szegődött-e.

A baleseti biztosításban Németországgal és a volt Cseh-Szlovákiával már bizonyos hallgatóságban állottunk. Ennek értelmében az az állam, amelynek területén valaki balesetet szenvedett, a biztosítás alapján járó szolgáltatásokat (járadékokat) akkor is folyósította, ha a sérült vagy hátrahagyottja a másik állam területére költözött. A viszonyossági szerződések ezt a gyakorlatot jogszabályba foglalták és a diplomáciai, valamint a konzuli hatóságoknak is befolyást biztosítottak üzemi balesetet szenvedett állampolgáik érdekének védelmére. Ha valamely üzem székhelye a másik állam területén van is, nem szabad a belföldi üzemekre kirótt járulékoknál magasabb kulcs szerint számított összeggel megterhelni.

A viszonyossági szerződéseknek *az öregségi, rokkantsági, özvegyégi és árvasági, valamint a bányanyughérbiztosításban legnagyobb jelentőségük van.* A betegségi biztosítás segélyei csak ideiglenesek, rövid határidőhöz kötöttek. Gyakran igénybevett segélyek, de nem állandó jellegűek. A járadék-

biztosítás állandó, évekre terjedő szolgáltatásokat, *munkásnyugdíjat* ad. A munkásság nyugdíjkérdését azért kellett biztosítás alakjában megoldani, mert a munkaviszonyok túlnyomó többségben nem állandó jellegűek, a munkaadó tehát többször változik és a munkaadók túlnyomó többsége nem olyan tökéletes, hogy a nyugdíjak folyósítására képes lenne. Ezért kellett a munkaadó helyébe a biztosítóintézeteket iktatni és a biztosított összes munkaviszonyait a nyugdíjjogosultság szempontjából úgy tekinteni, mintha azokat a biztosított egy helyen, folyamatos munkaviszonyban töltötte volna el.

Ez az elv érvényesül minden állam jogszabályaiban, de csak a saját állam területén eltöltött, biztosítási kötelezettség alá eső munkaviszonyokra.

A viszonyossági szerződések az egységes jogszerezés elvét a szerződő államok bármelyikében eltöltött biztosításokra is kiterjesztik. A szociális igazságosság gondolata éppen a járadékbiztosítás terén érvényesül a leghatékonyabban.

A viszonyossági szerződések értelmében ugyanis a Magyarországon, a Német-Birodalomban, – ide értve a Protektorátust is – valamint Szlovákiában az öregségi stb. biztosításban eltöltött időket össze kell adni és a szolgáltatásokhoz megkövetelt legkisebb időtartamú biztosítás (várakozási idő) megszerzése, valamint a szerzett jogok (váromány) épsége szempontjából akként kell figyelembe venni, mintha a biztosítás egységesen, ugyanannak az államnak területén folyt volna le.

A szolgáltatásra való jogosultságot mindegyik állam biztosítási teherviselője a saját jogszabályai szerint bírálja el. Ha a biztosított mindegyik állam jogszabályai szerint jogosult valamely szolgáltatásra, azt mindegyik szerződő állam teherviselőjétől megkapja. A szolgáltatás összegének kiszámítása egyelőre csak két-két állam teherviselői közt van szabályozva, de a lefektetett elvek értelemszerűen akkor is alkalmazhatók, ha a biztosított kettőnél több szerződő állam területén volt biztosítva.

A biztosítás időtartamától és a lerótt járulékoktól *független* szolgáltatásrészekből (pl. a járadék-

törzsből) mindkét állam teherviselője azt a hányadot köteles folyósítani, amely megfelel annak az aránynak, amely az egyik állam területén töltött biztosítási időtartam és a mindkét állam területén együttesen töltött biztosítási időtartam között fennáll. A biztosítás időtartamától és a lerótt járulékoktól *függő* szolgáltatásrészek (pl. fokozódó járadék rész) számítására vonatkozó szabályok megállapításánál az az alapelv érvényesült, hogy ezeket minden biztosítási teherviselő a nála szerzett jogok alapján, lehetőleg csökkentés nélkül adja; kivéve azt az esetet, ha abból a biztosítási teherviselőre igazságtalan hátrány, illetőleg a biztosítottra jogosulatlan előny származnék.

A biztosítottak vagy hátrahagyottaik igényüket csak az egyik állam teherviselőjénél kötelesek bejelenteni. Ezzel a bejelentéssel az igény a másik állam teherviselőjénél is érvényesíthető. Két vagy több helyen tehát nincs bejelentésre szükség. Ha valamely szolgáltatásra jogosultság két állam területén töltött biztosítás összeszámítása esetében is csak az egyik állam jogszabályai szerint áll elő, ez az állam egyelőre csak a saját területén betöltött biztosítás alapján köteles az igényt elbírálni és kielégíteni. Ha később a másik állam jogszabályaiban előírt feltételek is bekövetkeznek, a másik állam is köteles a szolgáltatást folyósítani, összeszámításnak azonban nincs helye, ha valakinek biztosítása az egyik állam területén összesen tizenhárom hetet nem haladt meg.

A magyar-német és a magyar-szlovák viszonyossági szerződéseknek egyik legfontosabb következménye az, hogy a vándormunkásoknak a járadék-biztosításban szerzett jogai nem vesznek el, hanem gyarapodnak.

Újabb nemzetközi társadalombiztosítási szerződéseink igen nagyfontosságú lépést jelentenek a munkásvédelem terén és a nemzetközi jogfejlődésben is úttörő fontosságúak. Reméljük, hogy a háború befejezése után ezek az eszmék továbbterjednek és általános nemzetközi társadalombiztosítási viszonyossággá fejlődnek ki.

FIGYELŐ

ELISMERT VÁLLALATI NYUGDÍJ-PÉNZTÁRAK LÉTESÍTÉSE 1942-BEN

Az 1942 év folyamán a belügyminiszter 11 vállalati nyugdíjintézményt nyilvántított – alapszabályuknak jóváhagyása mellett – elismert vállalati nyugdíjpénztárrá. Az új elismert nyugdíjpénztárak létesítői és fenntartói a következő vállalatok: 1. a Bars megyei Népbank RT. és a Hungária Guttapercha és Gummiárugyár RT. együttesen; 2. a Corvin Áruház RT.; 3. az Első Budapesti Gőzmalom RT.; 4. a Győri Ipartelepek RT.; 5. a „Hanza”

Központi Szövetkezet, a „Hanza” Mezőgazdasági Szövetkezet és a „Hanza” Hitelszövetkezet, mint az O. K. H. tagja együttesen; 6. a Hungária Egyesült Gőzmalom RT.; 7. a Magyar Amerikai Olajipar RT.; 8. a Magyar Királyi Duna-Tengerhajózási RT.; 9. a Mezőgazdasági és Kémiai Ipartelepek RT. és az érdekkörébe tartozó vállalatok; 10. a Richter Gedeon Vegyészeti Gyár RT.; 11. a Stühmer Frigyes RT.

Az alábbi táblázat az új nyugdíjpénztárakra vonatkozó néhány fontosabb adatról tájékoztat.

Sorszám	Anyugdíjpénztár címe és székhelye	Taglétszám megalakulásakor	Járulék- és szolgáltatási (nyugdíj stb.) alap	Járulék-kulcs a járulék-alap %-ában	Várakozási idő	Nyugdíj a szolgáltatási alap %-ában	Özvegyi nyugdíj	Nevelési járadék
1	A Bars megyei Népbank RT. és a Hungária Guttapercha és Gummiárugyár RT. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztára; Léva	124	az évi javadalmazásnak 2600 P-ig terjedő része egészen, 2600 P-n felüli és 7800 P-ig terjedő része 50 százalékában, 7800 P-n felüli és 16.500 P-ig terjedő része 33 ¹ / ₃ százalékában	14%	szolgálatképtelenség és elhalálozás esetére 10 év, a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére 15 év	az első 10 tagsági év után 40%, minden további év után 2%	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka az özvegyi nyugdíj 20%-a, teljesen árva járadéka a félárvaat illető összeg kétszerese
2	Corvin Áruház RT. Elismert Nyugdíjpénztára; Budapest	310	a törzsfizetés, de legfeljebb évi 12.000 P	13%	szolgálatképtelenség és elhalálozás esetére 10 év, a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetén a nyugdíjpénztár megalakulásakor felvett tagoknál 10 év, a később felvett tagoknál 15 év	az első 10 tagsági év után 40%, minden további év után 2%	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka az özvegyi nyugdíj 20%-a, teljesen árva járadéka a félárvaat illető összeg kétszerese
3	Első Budapesti Gőzmalom RT. „gróf Széchenyi István” Elismert Nyugdíjpénztára; Budapest	244	a készpénzilletmény 100%-a, ha a tag javadalmazásként természetbeni lakást is kap és a készpénzilletmény 80%-a, ha a tag természetbeni lakást nem kap, de legfeljebb évi 12.000 P	14%	szolgálatképtelenség, elhalálozás és a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére egyaránt 10 év	az első 10 tagsági év után 40%, minden további félév után 1%	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka az özvegyi nyugdíj 20%-a, teljesen árva járadéka a félárvaat illető összeg kétszerese
4	Győri Ipartelepek RT. Alkalmazottainak Elismert Nyugdíjpénztára; Budapest	116	a törzsfizetés és a lakbér	13%	szolgálatképtelenség és elhalálozás esetére 10 év, a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére 20 év	az első 10 tagsági év után 40%, minden további év után 2%	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka az özvegyi nyugdíj 20%-a, teljesen árva járadéka a félárvaat illető összeg kétszerese

Sorszám	A nyugdíjpénztár címe és székhelye	Taglétszám megalakulásakor	Járulék- és szolgáltatási (nyugdíj stb.) alap	Járulék-kulcs a járulék-alap %-ában	Várakozási idő	Nyugdíj a szolgáltatási alap %-ában	Özvegyi nyugdíj	Nevelési járadék
5	„Hanza“ Alkalmazottak Elismert Vállalati Nyugdíjpénztára; Galánta	128	az összjavadalmazás (fizetés, lakbér, remuneráció, rendszeresített pótlékok), de legfeljebb évi 14.000 P	13%	szolgálatképtelenség, elhalálozás és a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére egyaránt 10 év	az első 10 tagsági év után 40%, további tagsági évenként 2%, de legfeljebb évi 12.000 P	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka 10%-a, teljesen árva járadéka 20%-a a tagot illető nyugdíjnak
6	Hungária Egyesült Gőzmalomok RT. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztára; Budapest	121	a törzsfizetés és a lakbér 75%-a, de legfeljebb évi 12.000 P	18%	szolgálatképtelenség és elhalálozás esetére 10 év, a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére 15 év	az első 10 tagsági év után 40%, további tagsági évenként 2%	2/3 része a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka 10%-a, teljesen árva járadéka 20%-a a tagot illető nyugdíjnak
7	Magyar Amerikai Olajipar RT. Elismert Nyugdíjpénztára; Budapest	310	a törzsfizetés és a karácsonyi jutalom, de legfeljebb évi 30.000 P	10%	szolgálatképtelenség és elhalálozás esetére 10 év, a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére 15 év	10 tagsági év után 40%; minden további tagsági év után azoknál a tagoknál, akik egyetemi (főiskolai) végzettséggel léptek a fenntartó RT. szolgálatába 2,4%, a többi tagoknál 2%	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka 10%-a, teljesen árva járadéka 20%-a a tagot illető nyugdíjnak
8	Magyar Királyi Duna - Tengerhajózási RT. Vállalati Nyugdíjpénztára; Budapest	105	a törzsfizetés	a tagok A, B, C csoportja szerint 14, 16, illetőleg 20%	szolgálatképtelenség, elhalálozás és a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére egyaránt 15 év	az első 15 év után 50%, további tagsági félévenként az alapszabályban meghatározott tagcsoportok szerint 1—1 1/2 %	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka az özvegyi nyugdíj 20%-a, teljesen árva járadéka a félárvaot illető összeg kétszerese
9	Mezőgazdasági és Kémiai Ipari telepek RT. és az érdekkörébe tartozó Vállalatok Elismert Nyugdíjpénztára; Budapest	100	a törzsfizetés, a családi pótlék és a lakbér	13%	szolgálatképtelenség és elhalálozás esetére 10 év, a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére 20 év	az első 10 év után 40%, további tagsági évenként 2%	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka az özvegyi nyugdíj 20%-a, teljesen árva járadéka a félárvaot illető összeg kétszerese
10	Richter Gedeon Vegyészeti Gyár RT. Elismert Nyugdíjpénztára; Budapest	121	a törzsfizetés, a lakbér, a jogszabály alapján járó pótlék és a vállalat által esetleg beszámítandónak minősített egyéb rendszeres járandóság 75%-a	16%	szolgálatképtelenség, elhalálozás és a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére egyaránt 10 év	az első 10 tagsági év után 40%, további tagsági évenként 2%	75 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva nevelési járadéka 10%-a, teljesen árva járadéka pedig 20%-a a szolgáltatási alapnak
11	Stühmer Frigyes RT. Elismert Vállalati Nyugdíjpénztára; Budapest	128	a tagok összjavadalmazásának (fizetés, lakbér, remuneráció, rendszeresített pótlékok) a RT. igazgatósága által megállapított része, de legalább 50 százaléka	13%	szolgálatképtelenség és elhalálozás esetére 10 év, a tagnak önhibáján kívüli elbocsátása esetére 15 év	az első 10 tagsági év után 40%, további tagsági évenként 2%	50 %-a a tagot illető nyugdíjnak	félárva járadéka az özvegyi nyugdíj 20%-a, teljesen árva járadéka a félárvaot illető összeg kétszerese

Az új nyugdíjpénztárak többségénél – a korábban létesített nyugdíjpénztárak többségéhez hasonlóan – a járulékot a munkaadó és a tag fele-fele arányban fizetik. Az újak között is vannak azonban olyan nyugdíjpénztárak, amelyeknél a járulék nagyobb hányadát a munkaadó fizeti. Nevezetesen:

az 1. sorszámú nyugdíjpénztárnál a 14%-os járulék-ból a tag csak 5%-ot fizet, míg a munkaadó 9%-ot;

a 2. sorszámú nyugdíjpénztárnál a tag 6.5%-ot fizet, a munkaadó legalább ugyanannyit, de ha a három évenkénti biztosítástechnikai mérleg szerint a szükséges átlagos járulék kulcsa magasabb, a különbözetet egészen a munkaadó viseli;

a 6. sorszámú nyugdíjpénztárnál a 18%-os járulék-ból 10%-ot fizet a munkaadó;

a 8. sorszámú nyugdíjpénztár alapszabálya a tagokat 3 csoportba sorozza; az A) csoportba tartozó gépszolgálati személyzet után 20%, a B) csoportba tartozó hajószemélyzet után 16% s végül a C) csoportba tartozó parti személyzet után 14% a járulék, a tagok azonban mindhárom csoportban csak 7%-ot fizetnek.

Figyelmet érdemel, hogy a nyugdíjpénztárak közül a 6. és 11. sorszámúak a tagok, illetőleg a nyugdíjasok (özvegyi nyugdíjasok, nevelési járadékosok) elhalálása esetében temetkezési segítyt is folyósítanak.

Kozéky Zoltán

A NÉMET TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS A HÁBORÚ ALATT

A társadalombiztosítás úttörői Európában a németek voltak. A németek elsőrendű jelentőséget tulajdonítanak ma is szociális politikájukban a társadalombiztosítás kérdéseinek. Bizonyítja ezt az, hogy az 1938 évtől kezdődően Közép-Európában történt államterületváltozások után azonnal magukhoz ragadták a kezdeményezést abban az irányban, hogy a területváltozások következtében felmerült társadalombiztosítási kérdéseket az érdekelt államokkal egyetértésben rendezzék. Ennek a munkának, valamint általában a német társadalombiztosítás továbbfejlesztésének, tökéletesítésének lelkes apostola dr. Hans Engel, a német birodalmi munkaügyi miniszterium államtitkára, aki irántunk érzett őszinte, meleg barátságának a vele folytatott tárgyalások során ismételtén bizonyítékát adta.

Dr. Engel a *Reichsarbeitsblatt* 1942 évi 18. számában hosszabb cikket írt a német társadalombiztosításnak a háború alatt felmerült problémáiról és arról, hogy a német társadalombiztosítás a háború alatt miként fejlődött. Minthogy ebből a cikkből mi is sok tanulságot meríthetünk, főbb vonásaiban alább ismertetjük.

Bevezetésül hangsúlyozza, hogy a német társadalombiztosítás különböző okokból *ma sem felel meg teljesen a követelményeknek*. A rokkantság és akkor esetére szóló biztosításban még nem tud annyi járadékot adni, amennyinek nyújtása az élet alkonyán kívánatos lenne. Amíg ez a cél elérhető lesz, a dolgozókról és családtagjaikról – ideértve a hadbavonultatkat és családtagjaikat is – kell lehetőleg tökéletesen gondoskodni.

A társadalombiztosítás útján megvalósuló *szociális gondoskodás új vezéreszméje 1933 óta a nép erejének és egészségének óvása, megtartása*. Fontosabb a kár elhárítása, mint a bekövetkezett kár megtérítése. Ezt az elvet nemcsak a betegségi biztosításban, hanem a többi biztosítási ágban is szem előtt kell tartani. Ha nem ezt az elvet követték volna és nem fordították volna a kiadások tekintélyes hányadát megelőző eljárásokra, a járványok és a népbetegségek leküzdése terén bekövetkezett szép eredmény nem lett volna elérhető. *A német társadalom-*

biztosításban a német népnek több mint kétharmada érdekelt fél. Kimagasló érdeme a társadalombiztosítás útján végrehajtott egészségvédő küzdelemnek, hogy a német katona a háború súlyos fáradalmait és viszontagságait könnyen viseli el.

A társadalombiztosításban az ember fontosabb, mint az akta, vagy a jogszabály. Illetékességi és megtérítési jogviták nem késleltethetik a segélynyújtást. Ezért nemcsak az ügyvitelt, de a bíraskodást is az élethez közel kell tartani, örvendetesen tapasztalhatjuk, hogy a biztosítási teherviselők is alkalmazkodnak ehhez a követelményhez.

A társadalombiztosítás *ügyvitelének egyszerűsítése* terén lényeges haladást jelent a *bélyegrendszer eltörlése és 1942 július 1-jétől egységes járulék bevezetése* az összes társadalombiztosítási ágakra nézve. Az egyszerűsítést továbbfejlesztési is óhajtják olyképpen, hogy a kereseti adót a társadalombiztosítási járulékokkal egyesítenék és egy tételben vonnák le a munkabérekéből. Ez a terv azonban alapos megfontolást kíván, mert a túlzott egyszerűsítés esetleg hátrányos következményekkel, új ügyviteli terhekkel járhat.

A betegségi biztosítás terén életbeléptetett fontosabb újítások:

1. A hadbavonult megtartja azokat a jogait, amelyekkel hadbavonulása napján rendelkezett. A gondoskodás a hadbavonultak családtagjaira is kiterjed. Ugyanez az elv érvényes a hadiszolgálatnál egyenértékű szolgálatokra való behívásoknál. (Hasonló jogszabálmódosítás nálunk is megjelent.¹)

2. Megszüntették azokat a korlátozásokat, amelyek a betegségi biztosítóintézeteknek megtiltották, hogy a törvényben megállapított segélyeken túlmenő segélyeket folyósíthassanak.

3. Orvosi kezelés, gyógyszer és kevésbé költséges gyógyászati segédeszköz az állandóan biztosítottak időbeli korlátozás nélkül nyújtható. (Ez a magyar betegségi biztosításban is megengedetté vált;^x a dolgozó betegnél egyébként sohasem alkalmazták szigorúan az időbeli – egy évre terjedő – korlátozást.)

4. Keresőképtelenség esetében a táppénz és kórházi ápolás bizonyos esetekben 26 héten túl egy évig, sőt tovább is folyósítható, feltéve, hogy a beteg – orvosi vélemény szerint – belátható időn belül keresőképesé válik. (A magyar betegségi biztosítás már 1928 óta egy évig ad táppénzt és teljes vagy legalább részbeni kórházi ápolási költségmegtérítést.)

5. A biztosított családtagjainak segélyezése sincs időbeli korlátozáshoz kötve, de csak az orvosi kezelés tekintetében.

6. 1941-ben életbeléptették az öregségi-, rokkantsági-, özvegyi- és árvajáradékosok betegségi biztosítását. Ezek orvosi kezelésre, gyógyszerekre, kórházi ápolásra és temetkezési segélyre jogosultak. (Nálunk a járadékosok betegségi biztosítását már az 1928: XL. törvény-cikk megvalósította. A kórházi ápolás kivételével ugyanazokat a segélyeket kapják, sőt kevésbé költséges gyógyászati segédeszközöket is.)

7. Mind az első, mind a jelenlegi világháború hadi-özvegyei és hadiárvái jogosultakká váltak a betegségi biztosítás természetben nyújtott segélyeire.

A *járadékbiztosításban* – mint említettük – az öregségi, rokkantsági járadékoknak a jogos követelményeknek megfelelő felemelése még nem vált lehetségessé. 1941-ben azonban mérsékelten emelték az összes járadékokat, új járadékmegállapításoknál pedig már kötelező a járadéktörzset magasabb összegben megállapítani.

¹ L. Mihálffy Antal: Társadalombiztosítási jogunk fejlődésének legújabb mozzanatai című cikkét.

(Magyarországon az 1928: XL. törvények alapján alapuló biztosításban 1941-ben a járadéktörzset 25%-kal, az 1941 szeptember 1. illetve december 1. előtti időben szerzett fokozódó járadékreszt pedig előbb 15, majd 30%-kal emelték, mégpedig az új és a régi járadékosokra egyformán kiterjedő hatállyal.)

A járadékbiztosítás *egészségvédő* szerepe mindinkább előtérbe nyomul. Fiatalok, valamint nem beteg, de a nehéz munka közben üdülésre szoruló munkások és munkások 14 napos üdülésben részesülnek, olyan munkásokat pedig, akiket egészségükre ártalmas munkájuk korai megrokkánással fenyeget, más munkakörre képeznek át. (A más munkakörre való átképzésre nálunk is megvan a lehetőség, csak még nem éltünk vele, az egészségvédelem egyéb ágaira azonban az OTI és a MABI is tekintélyes összegeket áldoz.)

A *bányászok biztosítását* sikerült pénzügyileg rendezni. Betegségi biztosításukat egységes alapokra fektették, jelenleg egészségvédelmük gondos kiépítésén fáradoznak.

A német *báneseti biztosítás* felépítését Engel mintaszerűnek tarja. A balesetelhárítás és a foglalkozási betegségek kártalanítása terén valóban úttörő munkát végeztek. 1942 január 1. óta Németországban minden munka-, szolgálati, vagy tanoncvizonyban álló személy baleset esetére biztosítva van. A baleseti biztosítás kiterjed a háború alatt segéd-, munka-, légoltalmi-, propaganda- stb. szolgálatot ellátó személyekre is olyképpen, hogy háborús szolgálat közben szenvedett baleset esetében senki sem kerül hátrányosabb helyzetbe az egyéb biztosítottakkal szemben.

A háború alatt Németországba bekebelezett francia, belga és luxemburgi területen a német társadalombiztosítási jogszabályokat léptették életbe. A lengyel kormányzóság és a cseh-morva protektorátus területén érvényben hagyták a belső jogszabályokat, de az ezekre a területekre kiküldött németekre nézve a német jogszabályok maradtak érvényesek.

A háború alatt igen sok idegen állam polgára dolgozik Németországban, de sok német állampolgár dolgozik a Németországgal szövetséges államokban is. Ezek érdekében sok nemzetközi tárgyalásra és megállapodásra volt szükség. Ezek között Engel kiemeli az *Olaszországgal és Magyarországgal kötött viszonzossági szerződéseket*.

A cikkből összefoglaló képet kapunk azokról a társadalombiztosítási kérdésekről, amelyek a németeket az elmúlt években különösen foglalkoztatták. Ezek nagy általánosságban azonosak a miénkkel. Ha bizonyos téren el is maradtunk Németország mögött (pl. a mezőgazdasági munkások biztosítása, az ügyvitel egyszerűsítése, a biztosított egészségi állapotának jobban megfelelő, más foglalkozásra való átképzés), más téren azonban, pl. a betegségi biztosítási segélyek egy évig terjedő időtartama, a járadékosok betegségi biztosítása, a bányászoknak egységes alapon történő biztosítása terén a cikk vívmányként említi olyan jogkiterjesztéseket, amelyek Magyarországon már 14 év óta hatályban vannak.

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI JOGSZABÁLYOK MÓDOSÍTÁSA FRANCIAORSZÁGBAN

Franciaországban 1942 január 6-án az ipari és kereskedelmi alkalmazottakra érvényes társadalombiztosítási jogszabályokat két fontos, újabb törvény módosította.

Az új rendelkezések hatálya az ipari és kereskedelmi alkalmazottak széles rétegeire terjed ki, mert a biztosítási bérhatár felemlésével és részben való eltör-

lésével a biztosításra kötelezettek tömegét jelentősen megnövelik. Másfelől az ügyvitelt egyszerűsítették azért, hogy a betegségi és anyasági, valamint a halál esetére szóló biztosításban a szolgáltatásra való jogosultság felvételeit és a szolgáltatás összegének kiszámítását, továbbá a járulékkivetés és behajtás módját megváltoztatták.

A módosításokat főbb vonásokban az alábbiakban ismertetjük:

Biztosítási kötelezettség.

A reform életbelépése előtt mind a testi munkások, mind az egyéb munkavállalók – egységesen – csak akkor estek biztosítási kötelezettség alá, ha javadalmazásuk az évi 30.000 frankot nem haladta meg.

Az új rendelkezések – amelyek általában megfelelnek a Magyarországon érvényes jogszabályoknak – a testi munkásoknál a bérhatárt eltörölték. Egyéb munkavállalókra nézve azokban az esetekben törölték el, amikor a javadalmazás nem előre megállapított összeg, hanem a végzett munkaórák, munkanapok számától vagy a teljesített munka mennyiségétől függ. Más szavakkal, azok a munkavállalók, akiknek javadalmazása bizonytalan és változó körülményekhez igazodik, biztosításra kötelezettek tekintet nélkül javadalmazásuk összegére. Az egyéb munkavállalók bérhatárát évi 30.000 frankról évi 42.000 frankra emelték fel.

A szolgáltatásokra jogosultság feltételei.

Ezeket a feltételeket a betegségi és anyasági, valamint a halál esetére szóló biztosításban lényegesen enyhítették, mert a biztosított a jövőben már nem köteles bizonyos minimális előzetes járulékfizetést igazolni. Ezek az igazolások a múltban a biztosítottak és családtagjaik részére járó segélyek nyújtását gyakran késleltették, holott a dolgozó népesség életkockázatánál a biztosítás segítő közbelépésének gyorsnak kell lennie.

A *betegségi biztosításban* 1935 óta az igényjogosultság csak akkor nyílt meg, ha a biztosított javadalmazásából a betegség vagy a nem üzemi baleset bekövetkezését megelőző két negyedév alatt legalább 30 frank járulékot, vagy négy negyedév alatt legalább 60 frank járulékot vontak le. A jövőben a biztosított és családtagjai akkor jogosultak a betegségi biztosítás szolgáltatásaira, ha a biztosított a betegség vagy a nem üzemi baleset orvosi megállapítása előtt három hónapon át javadalmazott munkát végzett vagy öt valamely munkahivatalban legalább három hónap óta nyilvántartották.

Az *anyasági biztosításban* hasonló feltételek érvényesek mint a betegségi biztosításban, azzal a megszorítással, hogy a lebetegedés előtt 10 hónapi tagság szükséges és a terhességet legalább 3 hónappal a szülés előtt a biztosító intézetnek be kell jelenteni.

A *halál esetére szóló biztosításban* a hátrahagyottak nem voltak szolgáltatásra jogosultak, ha a biztosított a halált előidéző betegség vagy baleset bekövetkezése előtt legalább egy évig nem volt biztosítva és javadalmazásából az utolsó négy negyedévben legalább 60 frank járulékot nem vontak le. A jövőben a biztosított családtagjai akkor jogosultak szolgáltatásokra, ha az elhunyt a halálos betegség vagy baleset bekövetkezését megelőző három hónapon át javadalmazott munkát végzett vagy öt valamely munkahivatalban nyilvántartották.

A *pénzbeli szolgáltatások kiszámítása.* A keresésképtelen beteg, valamint a terhes vagy gyermekágyas nő táppénz fejében a keresésképtelenség minden egyes napjára annak a javadalmazásnak, amelyet a keresésképtelenné válást megelőző hónapban elért, 1/60-ad részét kapja. A táppénz nem lehet bizonyos meghatározott összegnél alacsonyabb és bizonyos maximumot sem haladhat meg. Halál esetében a halálos betegség (bal-

set) bekövetkezése előtti 3 hónap alatt elért javadalmazás, de legalább 1.000 frank jár a hozzátartozóknak.
A járulékok kirovása és behajtása.

Az a munkaadó, aki 50-nél kevesebb munkavállalót foglalkoztat, minden negyedévet követő tíz nap alatt, az 50 vagy ennél több munkavállalót foglalkoztató munkaadó pedig minden naptári hónapot követő tíz nap alatt köteles az illető naptári negyedévben, illetőleg hónapban kifizetett munkabérek és az ezek alapján ízetendő biztosítási járulékokat erre a célra szolgáló hivatalos nyomtatványon az illetékes kerületi biztosító intézetnek bejelenteni. Ezeknél a bejelentéseknél a biztosításra kötelezett alkalmazottnak kifizetett munkatereket és járulékokat nem munkavállalónként részletezve, hanem *egy összegben* kell feltüntetni. A bejelentésre megállapított határnapig a járulékokat postai folyószámlára be kell fizetni. Az a munkaadó, aki a járulékfizetést a bejelentési időszakot követő hónap 10. napjáig nem teljesíti, 10% késedelmi pótléket köteles téríteni és ha a fizetési meghagyás kézhezvételétől számított 15 nap alatt sem rendezi tartozását, azonnal végrehajtható.

Ezenfelül a munkaadó köteles minden naptári év január hó 31. napjáig minden biztosítottól *egyéni jegyzéket* benyújtani. Ezen a hivatalos nyomtatványon fel

kell tüntetni a munkavállaló személyi adatain felül az előző évben részére kifizetett összes javadalmazást, továbbá a javadalmazásból levont járulékok és a munkaadó részéről fizetendő járulékok összegét. E jegyzékek helyett egyéni szelvénylapokat is lehet benyújtani, melyek a havonta egyenként kifizetett javadalmazásokat, a levont járulékokat és a munkaadói hozzájárulásokat tüntetik fel – összesítő jegyzék kíséretében.

Ezzel a jogszabálmódosítással a járulékfizetési rendszert Franciaországban 1930 óta már harmadszori módosításnak vetették alá. 1935-ig ugyanis a biztosítottak öt napibérosztályba voltak sorozva és minden napibérosztályban az átlagos napibér alapján fizették a járulékokat. A lerovás bélyegek felragasztásával történt, mégpedig a nyugdíjbiztosításban egy-egy évre szóló, a betegségi biztosításban három-három hónapra szóló kartonlapokon. 1936 január i-ével a napibérosztályokat megszüntették és a járulékokat a biztosítottak tényleges javadalmazása alapján kellett leróni. A kétféle járulékfizetési kartonlapot egységes, három hónapra szóló lapokkal helyettesítették, amelyekben a munkaadó köteles volt feltüntetni a biztosítási kötelezettség alá eső javadalmazás és a járulékok összegét. A legújabb – fentebb ismertetett – módosítás mind a munkaadóra, mind a biztosító intézetekre háruló munkát egyszerűbbé kívánta tenni.

T U D Ó S Í T Ó

A) H Í R E K

A keresőképes népesség megoszlása az Egyesült Államokban

Az Egyesült Államokban 1941 végén a kereső Foglalkozást üzők száma 53,449.000 volt. Számuk a munkaerőtartalékoknak a hadiüzemek részére való mozgósítása következtében fokozatosan emelkedik. A washingtoni központi munkastatisztikai hivatal felállítása szerint a keresőképes népesség foglalkozás szerint való megoszlása – figyelembevéve a tervezett intézkedéseket – az 1943 év végéig előreláthatóan a következőképpen alakul:

	1940	1941	1942	1943
	milliókban			
Hadiüzemekben foglalkoztatottak	1·4	5·2	11·3	16·8
Polgári üzemekben foglalkoztatottak	30·1	29·5	25·5	21·3
Önálló foglalkozásuak	5·9	5·9	5·5	5·3
Mezőgazdaság	9·2	8·9	8·5	8·3
Munkanélküliek és inségmunkások	7·4	3·9	3·4	2·0
A munkaforgalomba nem tartozók	16·2	16·3	14·0	12·5
A hadsereg tagjai	0·8	2·0	4·2	7·0
Keresőképesek összesen :	71·0	71·7	72·4	73·2

Ebből a felállásból láthatjuk, hogy amíg három év alatt a hadiüzemekben foglalkoztatottak száma a számítások szerint előreláthatólag 1.4 millióról 16.8 millióra, a hadsereg létszáma 0.8 millióról 7 millióra emelkedik, még az 1943 év végén is két millió keresőképes munkanélkülit vettek számításba. Mi várható a háború befejezése után?!

Újítások az olasz társadalombiztosításban

Az olasz társadalombiztosításban a fasiszta forradalom 20 éves évfordulóján a Duce különböző javításokat rendelt el. Így az öregségi és rokkantsági biztosítás járadékait 25%-kal emelték. Ennek az intézkedésnek jótéteményét 750.000 járadékos élvezi. A járadékok emeléséhez szükséges különbözetet a munkaadók járulékaik némi felemeléséből fedezik.

A katonai szolgálatra kötelezően vagy önként bevonultak biztosítása a társadalombiztosítás minden ágában érintetlenül marad.

Rendkívül jelentős újítás, hogy a baleseti biztosításban az *ipari és a mezőgazdasági munkavállalók részére elkülönítetten létesített biztosító intézetei egyesítik és a mezőgazdasági és az ipari munkavállalók baleseti biztosítását egységes alapokra fektetik.*

1942 október 28-tól a hadbavonultak családjának járó ellátásokat 100%-kal emelték. Az emelés 50%-át azonban tőkésítik és csak a háború után fizetik ki kamatokkal együtt.

A mezőgazdasági munka leghosszabb időtartama Svédországban

A mezőgazdasági munka leghosszabb időtartamát Svédország az 1939 június 15-én 255. sz. a kelt törvényben a következőképpen szabályozta : A mezőgazdasági és a kertészeti üzemekben a munka leghosszabb időtartama január, február és december hónapokban heti 41 óra, március, október és november hónapokban heti 46 óra, áprilistól szeptember végéig heti 54 óra.

Egy-egy munkanapon a munkást tíz órai időtartamon túl dolgoztatni tilos. E szabályok alól kivételeknek csak elemi csapás vagy baleset esetében van helye, amelyet a hatóságnak be kell jelenteni. A vétkes munkaadó bírságát átlagos napi jövedelme arányában kell megszabni.

B) TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI TANÁCSADÓ

A biztosításra kötelezett munkaviszonyának meghatározása az olyan esetben, amikor a munkás önálló vállalkozó is egy személyben

A fennálló joggyakorlat szerint a *munkaviszony* a munkavállaló bizonyos alárendeltségét követeli meg. Ez abban nyilvánul, hogy a munkaadó rendelkezik a munkavállaló munkaidejével és személyével. Különös ismérve a munkaviszonynak az is, hogy a végzett munka haszna, vagy annak nagyobb része nem a munkavállalót, hanem a munkaadót illeti meg és ez maga után vonja azt, hogy a vállalkozás kockázatát a munkaadó viseli.

Ezek szerint tehát az alábbi pontok képeznek határvonalat az önálló vállalkozó és a munkavállaló fogalma között: 1. A munkaadó rendelkezzék a munkavállaló idejével, személyével. 2. Szolgáltatáért a munkaadó javadalmazást adjon neki, függetlenül a vállalkozás, üzem, foglalkozás kockázatától és hasznától.

Ha a felsorolt tényezők valamelyike hiányzik, a biztosítási kötelezettség vitássá válhat, kivéve azokat az eseteket, amikor a törvény a biztosítási kötelezettséget javadalmazás nélkül is megállapítja, mint pl. a tanoncoknál.

Az alkalmilag nyújtott drágasági segély befo-lyása a napibérosztáyi megállapítására

A mostani rendkívüli viszonyok mellett a legtöbb munkaadó a rendes javadalmazásokon felül drágasági segélyt nyújt munkavállalóinak. Ezt a juttatást a javadalmazásba be kellene számítani, mert az 1927: XXI. t.-c. 16. §-ában foglalt rendelkezés kifejezetten előírja a drágasági, illetőleg a munkaviszonyból származó minden készpénzjárandóság beszámítását. Kétségtelen azonban, hogy a törvényhozó csak olyan drágasági, illetőleg bárminő más pótlék beszámítását rendelte el, amelynek folyósítása *rendszeres*. Ezt az álláspontot igazolja a hivatkozott törvényhely másik mondata, amely szerint a *jutalom* is csak akkor számít bele a javadalmazásba, ha annak fizetését szerződés teszi kötelezővé.

Mint hogy az alkalmyszerűen folyósított drágasági segélyeket joggal lehet az alkalmyszerűen folyósított jutalommal egyenlő elbírálás alá vonni, az ezidőszerűt érvényes joggyakorlat szerint a munkavállalók részére *nem rendszeresen* folyósított, hanem csak alkalmilag nyújtott segélyeket sem a napibérosztályba sorozásnál, sem a szolgáltatások megállapításánál nem veszik figyelembe.

A fő- és mellékfoglalkozás kérdése a társadalombiztosítási joggyakorlatban

Újabban különösen sokszor fordul elő, hogy a munkavállalók egyidejűleg több munkaadónál állanak alkalmazásban. Az ilyen munkavállaló biztosítási kötelezettségének elbírálása csak akkor lehetséges, ha valamennyi fennálló munkaviszonyának adatait a biztosító intézet rendelkezésére állanak. A törvény ugyanis kifejezetten tiltja a betegség és öregség stb. esetére a többszörös biztosítást, azzal az indoklással, hogy ezekre a biztosítá-sokra csak a *főfoglalkozás* adhat jogcímet.

Ebből a szempontból *mellékfoglalkozás* az a foglal-kozás, amelynek jövedelme kisebb az egyéb kereső-forrásból származó jövedelemnél.

Ha tehát a munkaadóhoz olyan munkavállaló lép alkalmazásba, aki ugyanakkor más munkaadónál is teljesít szolgálatot, a bejelentés alkalmával ezt a körülményt is be kell jelentenie az illetékes biztosító intézetnél. A bejelentést a munkaadó oly módon teljesítheti, hogy a belépést jelentő lap „Megjegyzés” rovatában az érdekelt munkavállaló szóbeli közlése alapján feljegyzi a másik munkaadó nevét, címét, valamint a javadalmazás ösz-szegét. A biztosító intézet a bejelentett adatok kellő ellenőrzése után hivatalból állapítja meg, melyik a fő-és melyik a mellékfoglalkozás és aszerint jegyezteti fel azokat nyilvántartásaiba.

A főfoglalkozás kérdésének ilyen értelmű bejelentése a munkaadónak elsőrendű érdeke, mert legkönnyebben így kerülhetők el a többszörös biztosítás hátrányos következményei.

A társadalombiztosítási járulékok elévülése

A kérdésben a mostani joggyakorlat szerint az 1927: XXI. t.-c. 26. és 67.J valamint az 1928: XL. t.-c. 27. §-ában említett egyetemlegesen és fokozatosan felelős személyekkel szemben a 600/1927. P. M. számú rendelet 91. §-ában foglalt rendelkezés az irányadó. E szerint az egyetemlegesen és fokozatosan felelős szemé-lyeket csak olyan társadalombiztosítási tartozásért lehet felelőssé tenni, amely a vonatkozó fizetési meghagyás átvételi napját magában foglaló év utolsó napjától vissza-felé számított hat éven belül keletkezett. Például: ha a felelőssé tett személy a fizetési meghagyást 1942 decem-ber 19-én vette át, akkor csak azért a társadalombiztosítási tartozásért tehető felelőssé, amely legkorábban az 1937 évi január 1. napja után keletkezett. Ezzel szemben az *937 január 1-ét megelőző időből származó tartozásért már nem felel, mert ez a tartozás vele szemben a hivat-kozott rendelethelyek értelmében elévült.

A fizetési meghagyásról

Az Országos Társadalombiztosító intézet a társa-dalombiztosítási járulékokat és a baleseti biztosítási díjat kimutatás, illetőleg ahhoz tartozó fizetési meghagyás küldésével szedi be a munkaadótól.

Régebben az Intézet csak kimutatást küldött a munkaadóknak a járulékokról. Ha a munkaadó 10-nél kevesebb munkavállalót foglalkoztatott, a kimutatáson a munkavállaló nevét, napibérosztályát, valamint a fizetendő járulékokat és baleseti biztosítási díjat is fel-tüntette. Ha 10-nél több volt a munkavállalók száma, a kimutatás a munkavállalók névszerűen felsorolása helyett a járulékokon kívül csak az intézeti nyilvántartás oldal- és tételszámát tüntette fel. Ez a rendszer feltételezte, hogy a munkaadó az Intézetével azonos nyilvántartást vezet. Amennyiben a munkaadó nem vezetett ilyen nyilvántartást, az Intézet a fizetendő járú-lékokat sommásan mutatta ki.

Az említett kimutatások a számfejtési időszak végéig esetleg teljesített befizetések összegét is tartal-mazzák. Ha a kimutatáson netán tartozási egyenleg szerepelt, az Intézet a kimutatáshoz csatolt fizetési meg-hagyáson hívta fel a munkaadót a különbözet befizetésére.

A járulékok beszédésének és elszámolásának fentebb ismertetett rendszere 1941 január havától olyképpen változott meg, hogy az Intézet most fizetési meghagyást küld ki valamennyi fizetendő járulékról és baleseti bizto-sítási díjról, azonban az esetleg teljesített befizetések elszámolásáról nem nyújt rajta tájékoztatást.

A befizetések elszámolása ennél a jelenleg érvényben lévő rendszernél oly módon történik, hogy az Intézet a munkaadónak félévénként írásos tájékoztatót küld a naptári félév végén fennálló folyószámlaegyenleg ösz-sze-géről.

A kétféle elszámolási rendszer között a munkaadó szempontjából kétségkívül a régebbi mutatkozott cél-szerűbbnek, mert a munkaadó csak a terhére történt ki-rovás és az általa teljesített befizetés között fennálló különbözetről kapott fizetési meghagyást. Az újabb rendszer, amelyben a munkaadó minden esetben fizetési meghagyást kap a járulékokról, függetlenül attól, hogy azokra már teljesítette-e a befizetéseket, sok félreértésre, felesleges reklamációra és egyéb terhes eljárásokra vezetett. Az új rendszernek viszont az az előnye, hogy az Intézet a járulékszámfejtés és nyilvántartása terén munka és költségmegtakarítást érhet el.

Az eddigi gyakorlat szerint a fizetési meghagyást, mint előírás szerinti intézkedést, az Intézet minden esetben tárgytalannak tekinti, ha a járulékok összegét a munkaadó befizette.

A sok visszás helyzet és felszólamlás megszüntetése érdekében az érdekeltek köréből sokan kívánják a régi eljárás visszaállítását. Ez a kívánság nem egészen alap-talan.

Zárószámadások készítése az elismert vállalati nyugdíjpénztáraknál

Minden elismert vállalati nyugdíjpénztár köteles évenként *zárószámadást* készíteni és azt – miután alapszabály szerint illetékes önkormányzati szerve letárgyalta – a belügyminiszterhez felterjeszteni. Köteles továbbá a belügyminiszternek évenként tagjairól és vagyontárgyairól kimutatást is küldeni, továbbá bejelenteni a számadási év folyamán újonnan felvett és kilépett tagok számát, valamint az egyfelől hozzá befolyt, másfelől az általa átutalt járuléktartalékok számát és összegét. Cél-szerűen jár el és saját érdekeit is szolgálja a nyugdíjpénztár, ha ezeket a kötelezettségeket együttesen s lehetőleg mielőbb teljesíti.

K Ö N Y V S Z E M L E

Magánalkalmazottak Biztosító Intézete 1941 évi jelen-tése. Budapest, 1942. A MABI kiadása.

A hazai társadalombiztosítási feladatokat az OTI hatalmas szervezete mellett ellátó különálló biztosító intézetek közül kétségtelenül a MABI foglalja el az első helyet. Biztosítja ezt számára nemcsak az a körülmény, hogy az érdekeltségébe tartozó munkaadók és munkavállalók létszámának nagysága az OTI-é után következik, hanem fennállásának egy évszázadot megközelítő időtartama, valamint az is, hogy az u. n. magánalkalmazottak öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítását az ország egész területén ez az intézet látja el, ugyanezen munkavállalók betegségi biztosítására pedig Budapesten és annak közvetlen környékén illetékes.

Az intézet több mint 80.000 magánalkalmazott betegségi és öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvaságibiztosítását látja el. A kötelekbe tartozó biztosítottak a magyar keresőfoglalkozású népesség értékes és meglehetősen homogén rétegét alkotják, ezért különös érdeklődésre tarthat számot az a méreteiben és már külső kiállításában is tekintélyes munka, amelyben az intézet 1941 évi jelentését tette közzé tisztviselője, Börzsöny Antal szerkesztésében.

A mű szöveges része 228 lapra terjed, az ezt követő U6 táblázatos kimutatás a jelentés anyagának statisztikai szemléltetése, a csatlakozó 46 színes kartogramm és diagramm pedig egyes táblázatos kimutatásokba foglalt tömegjelenségek illusztrálásának célját szolgálja. A könyv végén a jelentés anyagának német, olasz és francia nyelvű rövid ismertetését találjuk.

Miként a jelentésből kiténik, az intézet érdekeltségébe tartozó betegségi biztosításra kötelezett munkavállalók 86.96 %-a a székesfőváros területén lakik s ugyanitt települt a munkaadók üzemének 94.53%-on míg a többi Budapest környékén, közelebről Budafoke, Csepel, Kispest, Pestszenterzsébet, Rákospalota és Újpest községekben lakik, illetőleg működik. Nyilvánvaló tehát, hogy a jelentésben tárgyaltak leginkább a fővárosban lakó magánalkalmazottak és azok munkaadóinak a társadalombiztosítással kapcsolatos viszonyaira vonatkoznak.

A jelentés szerint 1941-ben a MABI kötelekbe tartozó, *betegségi* biztosításra kötelezett munkavállalók évi átlagos létszáma 86.869 volt az előző évi 76.452-vel szemben, az emelkedés tehát 10.417 vagyis 13.63%.

A biztosítottak közül 48.377 azaz 55.69% a férfiak, 38.492, azaz 44.31% a nők száma, amely megoszlás a fíult évvel szemben a nők javára 1.62%-os eltolódást, míg az 1935 évi megoszláshoz viszonyítva 7.07 %-os eltolódást mutat. Ez a jelenség a háborús viszonyokban, az elmúlt évek során megismétlődő katonai behívások-tal s a férfiak hadi szolgálatában találja magyarázatát.

Biztosítástechnikai mérlegek készítése az elismert vállalati nyugdíjpénztáraknál

Egyes elismert nyugdíjpénztárak az 1942. december 31-i állapot szerint kötelesek biztosítástechnikai mérleget készíteni és azt március hó 31-ig jóváhagyás céljából a belügyminiszterhez felterjeszteni. E kötelezettségének csak akkor tud a nyugdíjpénztár pontosan eleget tenni, ha a szükséges intézkedéseket idejében fogatosítja.

A szolgáltatások megállapításának alakszerűségei az elismert vállalati nyugdíjpénztáraknál

Az alapszabályszerű szolgáltatásra irányuló igény tárgyában az elismert nyugdíjpénztár önkormányzati szerve a bírói jogorvoslat fenntartásával határoz. A határozatot az érdekelt féllel *írásban* közölni kell. Az értesítés a határozat ellen igénybevehető *jogorvoslat* lehetőségére is tartalmazzon olyan útmutatást, amely az alapszabály rendelkezésének megfelelő.

Az alkalmazottak javadalmazását szabályozó kormányintézkedések hatása több irányban éreztette hatását. Az intézet járulékjövedelme az 1940 évi 8.815.430-50 P-vel szemben 11.481.477.51 P, tehát 30.24%-kal kedvezőbben alakult, egy biztosítottra az előző évi 115-31 P-vel szemben 132-17 P járulék esett. Az átlagos napibér vizsgálata azt a kedvező eredményt mutatja, hogy az 1940 évi 5.89 P 1941-ben 6.83 P-re emelkedett. Érdekes még, hogy legmagasabb átlagos napibére, 11.03 P a pénzintézeti, míg legalacsonyabb, 4.38 P az ügyvédi és közjegyzői irodák munkavállalóinak volt.

A *munkaadók* évi átlagos létszámát a jelentés 17-997-ben mutatja ki. A nagyipari üzemek száma az előző évihez viszonyítva több mint kétszeresére emelkedett, a középipariaké közel kétszeresére, csekélyebb emelkedést mutat a kézműipari, kiskereskedelmi és szabadfoglalkozású munkaadók üzemének száma, ezzel szemben a közlekedési üzemeké, a biztosító-, a pénzintézetek és az építőipari üzemek száma csökkent, míg az ügyvédek és szabadfoglalkozásúak létszáma változatlan maradt.

Érdekes a munkaadók területi megoszlási számának alakulása. Eszerint Budapesten – mint már említettük azok 94-53 %-a, Újpesten 2.04%-a, Pestszentlőrincen 1.09%-a, Budafokeon, Csepelen, Kispesten és Rákospalotán azok számának 1 %-on aluli töredéke helyezkedett el. A székesfőváros területén legtöbb munkaadó, 20-01% az V. kerületben, jóval kevesebb, 14-28% a VI., 14-3% a VII., 10.25% a VIII. kerületben működik, a többi kerületeket 10%-on aluli létszámmal képviselik a munkaadók.

Az egy munkaadóra eső munkavállalók legnagyobb átlagos létszámát a pénzintézetiéknél találjuk, 28.7%-ban, a középipari üzemek munkavállalóinak létszáma 6.6%, több mint a kétszerese a nagyipari üzemek 3.1 %-os létszámának, legkevesebb, 1.4% munkavállalót az ügyvédek és közjegyzők irodái foglalkoztattak.

Foglalkozás szerint a biztosítottak 60.08%-a tisztviselő, 24.15 %-a kereskedelmi alkalmazott, a fennmaradó 15.77% pedig az ügynökök, utazók, pénzbeszedők, művezetők, altisztek és egyéb (gyógyszerész, zenész, mérnök stb.) között oszlik meg. Ennek jelentőségét abban látjuk, hogy a betegségi biztosításra kötelezett munkavállalók túlnyomó többsége az 1910/1920. M. E. számú rendelet, illetőleg a Kereskedelmi törvény 56. §-ának hatálya alá esik, megbetegedése első hat hetében táppénzre igényjoga nincsen, ami az intézetnek igen nagy megtakarítást jelent.

Szociálpolitikai szempontból az intézet igen értékes munkát végzett az 1941 évi általános taglétszámlálásnál, amikor statisztikai adatfelvételt kiterjesztette a biztosítottaknak lakóhely, foglalkozás, lakásbérleti visznyok a főbérő és a családtag biztosítottaknak lakásnagyság szerint való tagozódására is.

A felvétel eredményei szerint 1941 szeptemberében Budapesten összesen 68.255 biztosított lakott, ezek közül legtöbb, 9.384 a VII. és 9.144 a VIII. kerületben, legkevesebb, 1.650 az I. és 2.047 a IV. kerületben. A pest-környéki városok közül Újpest, Kispest és Pestszentlőrinc munkavállaló létszáma meghaladja a kétezret. Ha ezeket a számokat az üzemek elhelyezkedésére vonatkozó adatokkal összevetjük, kitűnik, hogy Kispesten és Pestszentlőrincben lakó MABI munkavállalók nagyobb-részt a fővárosban találtak alkalmazást.

örvendetes, hogy a munkavállalóknak csak 14,29%-a albérlő s igen elenyésző, mindössze 0,33%-a ágyrajáró. Az albérlők 94,18 %-a a fővárosban lakik, ugyanez a helyzet az ágyrajáróknál is. Ezek a viszonyszámok is élesen megvilágítják a biztosítottak szociális helyzetét.

A főbérlő biztosítottak száma Budapesten 29.976, vidéken pedig 4.787, túlnyomó többségük, 13.183 egy-szobás, további 12.836 kétszobás lakásban lakik, vidéken nagyjában ugyanez az arány mutatkozik. A fővárosban a főbérlő munkavállalók ugyanazokban a kerületekben tömörültek, amelyekben a munkaadók üzemei működnek.

A családtag munkavállalóknak több fele, 54-49% kétszobás, közel harmada egyszobás lakásban, a többi pedig 3-8 szobás lakásokban lakik. A környék is nagyjában ez az arány mutatkozik.

A betegségi biztosítási ágazat szolgáltatásait SL jelentés az alábbiakban ismerteti:

1941 évben az intézet 1.225.095-76 P táppénzt fizetett ki, a táppénzes esetek száma 6.332 volt, egy esetre 193,47 P jut. A táppénz a „C” napibérosztályban éri el legmagasabb összegét, de emelkedik az előző évihez képest a magasabb napibérosztályokban. Ez az eltolódás párhuzamot mutat a taglétszám napibérosztályok szerint való alakulásával.

A féltáppénz összege 66.603-15 P, az esetek száma 505 volt.

A szülési kiegészítések összege 672.451-31 P. a születések számának örvendetes emelkedése miatt 340.451-31 P-vel haladta meg az előirányzott hitel összegét.

Temetkezési segély fejében az intézet 99.126-38 P-t fizetett, a halálesetek száma 613 volt. Legtöbb elhalálozás januárban, legkevesebb június hónapban fordult elő. A családtagok elhalálozása következtében kifizetett segély 41.739,54 P, a halálesetek száma pedig 405 volt.

Tanulságos a halálokok vizsgálata. Legtöbb elhalálozást a szív, tbc. és rákos megbetegedések okozták, elég jelentős az öngyilkosság és kevesen meg nem nevezett betegség következtében elhaltak száma is.

Kórházi ápolást az intézet saját „Ferenc József” kórházában és idegen kórházakban adott igényjogosultjainak. A saját kórházi ápolások költsége az előző évi 905.628-08 P-vel szemben 1.104.931-03 P, az ápolási esetek száma pedig 4.438 volt. Egy ápolási esetre 14-21 ápolási nap jutott. Az idegen kórházakban ápolat után az intézet az előző évi 584.366-21 P-vel szemben 635.441-06 P ápolási költséget fizetett. Az ápolási esetek száma 9.866, egy esetre jutó napok száma pedig 13-17 volt.

Szanatóriumi ápolásban a biztosítottak részben az intézet törökbálinti szanatóriumában, részben pedig idegen gyógyintézetekben részesültek. Az ápolásért az intézet 1.167 esetben összesen 734.190-92 P-t fizetett ki, egy esetre 71 ápolási nap és átlag 629*13 P költség jutott.

Az ellátásos gyógyfürdők költsége 109.575-51 P volt, 217 beutalt összesen 8.553 ápolási napon át részesült ebben a segélyben.

Gyógyszerköltség címén és gyógyászati segédeszközökért 1.890.62781 P-t fizetett, gyógyfürdőjegyekre 206.467-13 P-t fordított az intézet.

Az egészségügyi gyógyító szolgálatot összesen 185 szakorvos látta el, akik a rendelőintézetben 1.173.394 esetben nyújtottak szakkezelést. Legnagyobb forgalma a belgyógyászati szakrendelőknek volt (21-05%).

A körzeti kezelőorvosok száma az 1941 évben 73, körzeti szülés-nőgyógyász 8, sebész 2, ideiglenes megbízott körzeti orvos 2, összesen tehát a körzetekben működő szerződéses orvosok száma 85 volt, akik 381.992 esetben rendelőjükben, 132.023 esetben pedig hívásra a lakásban látták el a beteget.

Az öregségi és rokkantsági biztosításban az átlagos taglétszám 81.389 volt az előző évi 71.637-tel szemben, az emelkedés 13-61%. A férfiak száma az összlétszám 58-11 %-a, a nők pedig annak 41,89%-a. Az előző évi megoszlással szemben itt is 1-53%-os eltolódás jelentkezik a nők javára. A visszacsatolt Felvidék és Kárpát-alja taglétszámadatai egészségesebb megoszlást tüntetnek fel: itt 9.346 biztosított közül 7.111 férfi, 2.235 pedig nő volt, arányszámokban 76,09, illetőleg 23,91%. A járulékjövedelem az előző évi 11,467.033.30 P-ről 17,650.007-32 P-re emelkedett.

Az 1941 évben előterjesztett igények száma 3.822, az ezekből elismert igények száma 3.755 volt. Ezekkel a járadékosok 1940 évi 7.607 létszáma 10.601-re emelkedett.

A járadékosok számának ez az emelkedése, de még inkább a magasabb napibérosztályú járadékokra megnyílt igények eredménye az, hogy a kifizetett járadékösszeg az 1940 évi 1,674.418-54 P-ről 3,003.838-80 P-re emelkedett. Egy öregségi járadékosra havi átlagban 3866 P, egy rokantra 32,75 P, egy özvegyi járadékosra 17,36 P, egy félárvara 6,47 P, egy teljes árvara pedig 9,47 P járadékösszeg esett.

Az 1928: XL. t. c. a biztosító intézeteket egészségvédő és gyógyító szolgálatra kötelezi, amelynek célja a népesség tömeges megrokkasztásának megelőzése és az ideiglenes rokkantság lehető megszüntetése. Ennek a feladatának az intézet gyógyító üdültetéssel, fiatalokú biztosítottak üdültetésével, a népbetegségek elleni küzdelem terén pedig az 1940: VI. t. c. alapján a tudó-és nemibeteg gondozással igyekezett minél eredményesebben megfelelni.

Saját korszerű balatonlellei üdültelepén, ezenfelül idegen, szerződéses gyógyhelyeken 1.103 beutaltat összesen 14.688 napon át üdültetett, aminek költsége 329.648,42 P volt. A fiatalokú biztosítottakat Balaton-mária-fürdőn és Bükkalmáron részesítette átlag 14 napi üdültetésben. Ilyen üdültetésre 1941-ben 1.359 jelentkező közül 1.141 volt igényjogosult, közülük 685 volt fiú, 456 leány. Az üdültetés költsége 159.293 -71 P-t tett ki.

Az intézet 1941 október i-től saját nemibeteg gondozó intézetében 716 nemibeteget részesített kezelésben.

A tudóbeteg gondozás terén nagy jelentőségű egy korszerű röntgenszűrő állomás felállítása, amelyben a biztosítottakat körülbelül két év alatt átvizsgálhatják s a vizsgálatokat időnkint megismételhetik a szűrőkészülék nagy teljesítménye következtében. 1941 októbertől az év végéig 9.025 biztosított jelentkezett vizsgálatra.

Beszámol még a jelentős a képességvizsgálatra behívott 521 tanviszonyba lépett fiatalokú biztosított képességvizsgálatáról s a fiatalokú biztosítottak részére tartott s azok nevelését célzó előadásokról, kiállításokról, napközi kirándulásokról és karácsonyi ünnepségről.

Az intézet az öregségi stb. biztosítási ágazatjáruléktartalékait a törvény rendelkezéseinek megfelelően a jelentős évében is közületeknek adott kölcsönökbe fektette be. Így közegészségügyi, közigazgatási stb. intézmények létesítésére 91 városnak és községnek összesen 6.493.000 P kölcsönt adott, az Országos Lakásépítési Szövetkezet kötvényeibe további félmillió P-t helyezett el, a fővárosnak pedig útipítésre ugyancsak félmillió pengőt bocsátott rendelkezésre.

A jelentős, amelynek gazdag anyagát itt természetesen csak igen kivonatossan ismertethetjük, tanulságos képet ad az intézet egy évi működéséről, de az évi jelentések megszokott keretein túlmenően a kötelekibe tartozó munkaadók és biztosítottak szociális viszonyainak mélyreható megvilágítására is törekedett. A statisztikai adatok okozati összefüggéseit kutatva a tömegjelenségek alakulását a háborús gazdálkodás sokirányú hatásával magyarázza s igazolja azt a törvénytörvényeséget, hogy a társadalombiztosítás funkciója szoros összefüggésben van annak a társadalomnak gazdasági, kulturális és szociális viszonyaival, amelynek szolgálatára hivatva van.

Az adatgyűjtés gondossága és teljessége, a statisztikai feldolgozás, a grafikonok, diagrammok, kartogrammok világos áttekinthetősége az intézet közreműködő tisztviselőinek és a munka szerkesztőjének avatott munkásságát, szakértelmét és fáradhatatlan buzgóságát dicsérik.

Szeberényi Gyula

feelős: Erődi-Horrach Béla dr.

Szerkesztésért és kiadásért Erődi-Harrach Béla dr.

E SZÁMBAN MEGJELENT CIKKEK SZERZŐI:

POHL WOLFGANG dr., a Német Munkatudományi Intézet vezetője Berlin * FARAGÓ LÁSZLÓ dr., egyetemi tanársegéd * Prof. FÖLDES BÉLA dr., v. b. t. t., ny. m. kir. miniszter * NAGY ISTVÁN, ügyvédjelölt, Kolozsvár * VIZY ANDRÁS dr., az Országos Szociálpolitikai Intézet belső munkatársa * IRÁNYI JÓZSEF, közgazda * KÖNIG ÁGNES, egyetemi gyakornok, közgazda * SIMIC JÁNOS, Zágráb * MURAKÖZI (KOCH) ERNŐ, közgazda * CSÁKTORNYAI FERENC, közgazda * SZABÓ JÓZSEF, ügyvédjelölt, Kolozsvár * MIHÁLFFY ANTAL dr., miniszteri osztálytanácsos * SZÉKELY MIKLÓS dr., miniszteri tanácsos * VIGH GYŐZŐ dr., OTI aligazgató * KOZÉKY ZOLTÁN dr., miniszteri titkár * SZEBERÉNYI GYULA dr., OTI titkár

S Z O C I Á L I S S Z E M L E

AZ ORSZÁGOS SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET FOLYÓIRATA

SZERKESZTI

ERŐDI-HARRACH BÉLA

*

KIADJA: AZ ORSZÁGOS SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET

MEGJELENIK ÉVENKINT T Í Z S Z E R

*

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
BUDAPEST, VIII., SZENTKIRÁLYI-U. 7

Telefon: 339-753
Postatakarékpénztári csekk számla sz.: 23.932

Az előfizetés díja egy évre 12' - P. Jogi személyeknek, iskoláknak, könyvtáraknak, intézményeknek, közhatalóságnak 30' - P. Munkásoknak 4'-P. Egyes szám ára 2.50 P.

*

Szerkesztőségi órák: hétfőn d. e. 10-12-ig.
Kéziratokat nem adunk vissza.